

**VOJVODANSKI CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA
(VCLJP)**

SRBIJA / VOJVODINA

**Izveštaj koji se podnosi na osnovu Člana 25, paragraf Okvirne konvencije za
zaštitu nacionalnih manjina**

Septembar 2007

PODRŽAO

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO – SRBIJA

Osnovna ideja Vojvođanskog centra za ljudska prava¹ u izradi Alternativnog izveštaja o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina² bila je da radi objektivnijeg prikazivanja položaja manjinskih zajednica u njegovu izradu direktno uključi predstavnike nacionalnih saveta nacionalnih manjina, predstavnike NVO i stručnjake koji se bave ovom tematikom. Izveštaj zbog toga predstavlja sintezu pojedinačnih izveštaja sledećih aktera:

Stručnjaci:

- Prof. Dr Marijana Pajvančić (analiza Ustavnog i zakonskog okvira prava nacionalnih manjina)
- Prof. Dr Saša Kicošev (demografski podaci)
- Dr Dubravka Valić-Nedeljković (mediji)
- Janoš Oros (službena upotreba jezika i pisma)
- Stanislava Pribiš (obrazovanje)
- Mr Aleksandra Vujić (sinteza svih izveštaja, osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta i Rezoluciju Komiteta Ministara u vezi sa prvim državnim izveštajem)

Organizacije:

1. Vojvođanski centar za ljudska prava
2. Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine
3. Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine
4. Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine
5. Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine
6. Nacionalni savet romske nacionalne manjine
7. Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine
8. Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine
9. Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo «Matija Gubec»
10. Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo «Tomislav»
11. Edukativni centar Roma
12. Radio Sunce – Glas južnog Banata, Bela Crkva
13. Društvo Slovenaca “Kredarica”, Novi Sad
14. Nemačko udruženje “Donau”, Novi Sad

Normativni deo izveštaja ne sadrži detaljnu analizu odredaba *novog Ustava*, jer će se njime baviti državni izveštaj. Ne pominje se ni *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina*³ budući da je njegova analiza data u prvom Alternativnom izveštaju o primeni *OKNM* u Autonomnoj pokrajini Vojvodini⁴.

U normativnom delu izveštaja se navode samo zakonska rešenja koja nisu pominjani u prvom alternativnom izveštaju VCLJP, odnosno ona koja su nekonzistentna, kontradiktorna i koja stvaraju probleme u praktičnoj primeni.

Izuzev delova Izveštaja koji se neposredno tiču APV, ostali se odnose na čitavu teritoriju Republike Srbije.

Stavove i mišljenja VCLJP odražavaju samo oni delovi izveštaja koje je VCLJP potpisao.

¹ U daljem tekstu: VCLJP

² U daljem tekstu: OKNM

³ U daljem tekstu: ZZPSNM

⁴ U daljem tekstu: APV

UVOD

Od momenta pisanja prvog Državnog izveštaja o sprovođenju *OKNM* na teritoriji tada Savezne Republike Jugoslavije, normativni okvir se bitno izmenio. *Ustav SR Jugoslavije* prestao je da važi donošenjem *Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora*⁵, a raspadom Državne zajednice, prestale su da važe *UPDZ SCG* i *Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama*⁶.

Promene koje su se dogodile u periodu na koji se ovaj izveštaj odnosi, a koje su značajne za ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih manjina odnose se na nekoliko ključnih pitanja:

Istupanje Crne Gore iz Državne zajednice Srbija i Crna Gora, maja 2006. godine reflektuje se i na ovo područje. Prestalo je da postoji Savezno ministarstvo za ljudska i manjinska prava, a poslovi ovog ministarstva preneti su u Srbiji na Službu za ljudska i manjinska prava, koja nema status niti poziciju ministarstva.

Savezni *ZZPSNM* je preuzet sa federalnog nivoa i sada se primenjuje u Srbiji. Pri tome zakon nije inoviran niti dopunjen nedostajućim odredbama. Crnogorci trenutno u Srbiji takođe imaju status nacionalne manjine.

Narodna skupština Srbije je usvojila novi *Ustav*⁷ oktobra 2006. godine. Pripadnici nacionalnih manjina i njihove organizacije (političke stranke, nacionalni saveti nacionalnih manjina) nisu bili uključeni u proces izrade novog *Ustava*, ma na šta da su skretali pažnju u javnosti. S obzirom na način na koji je *Ustav* usvojen, a na koji je svoje primedbe uputila Venecijanska komisija (pripremljen je i usvojen u samo nekoliko nedelja; javnost o ustavnom procesu nije obaveštavana; javne diskusije nije bilo; poslanicima je tekst *Ustava* podeljen na sednici na kojoj je *Ustav* usvojen; rasprave u Skupštini nije bilo), nije omogućeno učešće građana, pa ni učešće predstavnika nacionalnih manjina u procesu njegovog donošenja.

U APV je 2002. godine usvojena Odluka⁸ o Pokrajinskom ombudsmanu. Ovim aktom, u APV je ustanovljena nova institucija u sistemu zaštite ljudskih i manjinskih prava. Prema ovom propisu Pokrajinski ombudsman ima pet zamenika od kojih su tri specijalizovana za pojedine oblasti ljudskih prava (prava nacionalnih manjina, prava deteta i ravnopravnost polova). Izbor pokrajinskog ombudsmana i njegovih zamenika izvršen je 2003. godine. Pokrajinski ombudsman jednom godišnje redovno dostavlja svoj izveštaj o stanju ljudskih i manjinskih prava Skupštini autonomne pokrajine.⁹

Narodna skupština republike Srbije usvojila je *Zakon o zaštitniku prava građana* 2005. godine¹⁰, ali je zaštitnik prava građana izabran, tek dve godine nakon usvajanja Zakona¹¹. Zakon ne predviđa izbor posebnog zamenika za prava nacionalnih manjina niti bilo kog drugog zamenika specijalizovane nadležnosti.

⁵ Službeni list Srbije i Crne Gore, br. 1/2003., u daljem tekstu: UPDZ SCG

⁶ U daljem tekstu: PLJMPS

⁷ Novi Ustav Srbije usvojen je na Ustavnom referendumu održanom 28. i 29. oktobra 2006. godine, a proglašen u Narodnoj skupštini Srbije 8. novembra 2006. godine. Deo Ustava koji obuhvata garabntovanje ljudskih prava naslovljen je sa „Ljudska i manjinska prava”, u daljem tekstu: Novi Ustav.

⁸ Odluka je naziv za najviši pravni akt koji, u okviru svojih nadležnosti usvaja Skupština APV. Odlukom se regulišu pitanja iz domena nadležnosti APV, koje su definisane Ustavom, Zakonom o utvrđivanju nadležnosti autonomne pokrajine i Statutom APV.

⁹ U ovom izveštaju ocene i zapažanja izneta u izveštaju pokrajinskog ombudsmana, posebno zamenika za prava nacionalnih manjina neće biti ponavljane, ali čitaoca upućujemo i na ovaj izveštaj kao relevantan izvor saznanja o ostvarivanju prava nacionalnih manjina. Videti WWW. ombudsman-apv.org.yu.

¹⁰ Službeni Glasnik Republike Srbije br. 79/2005.

¹¹ 29. juna 2007. godine, iako Zakon reguliše da se izbor Zaštitnika prava građana mora izvršiti u roku od 6 meseci od stupanja na snagu Zakona, a njegovih zamenika u roku od 3 meseca od stupanja na dužnost Zaštitnika prava građana.

Po prvi put su u zakonodavstvo uvedene posebne mere¹² čiji je cilj da omoguće ostvarivanje prava nacionalnih manjina na reprezentovanje u skupštinama.

Nakon usvajanja *Zakona o utvrđivanju nadležnosti Autonomne pokrajine*¹³, APV je u okviru svojih nadležnosti donela više propisa – odluka kojima se bliže uređuju određena prava pripadnika nacionalnih manjina¹⁴.

U okviru obeležavanja dekade Roma pokrenuto je više posebnih aktivnosti na unapređenju položaja Roma:

- Republika Srbija je potpisala Deklaraciju o pristupu Dekadi Roma 2005. godine
- izrađena je Strategija za integraciju i davanje ovlašćenja Romima
- izrađeni su Akcioni planovi za integraciju Roma (u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja) koje je usvojila Vlada Republike Srbije
- Strategijom je predviđeno osnivanje Kancelarije za pitanja Roma
- Na pokrajinskom nivou je osnovana Kancelarija za inkluziju Roma¹⁵

U pravnom sistemu, u *Odluci o ravnopravnosti polova*¹⁶ je po prvi put prepoznata višestruka diskriminacija, koju je usvojila Skupština APV 2004. godine. U ovom propisu se posebno apostrofiraju mere koje je potrebno preduzeti u obrazovnom sistemu, počev od osnovnog obrazovanja, kako bi se prevazišla višestruka diskriminacija žena Romkinja u procesu obrazovanja.

Ustavni okvir prava nacionalnih manjina

Među opštim načelima koja definišu okvir garantovanja ljudskih i manjinskih prava *novi Ustav Srbije* navodi:

- neposrednu primenu ustavom zajemčenih prava
- definiše svrhu ustavnih jemstava ljudskih prava
- postavlja kriterijume za ograničenja ljudskih prava
- izričito zabranjuje diskriminaciju
- definiše nediskriminatorni karakter posebnih mera koje se preduzimaju u cilju eliminisanja diskriminacije
- garantuje zaštitu ljudskih i manjinskih prava.

Među načelnim odredbama o ljudskim i manjinskim pravima je i opšta ustavna norma o zabrani diskriminacije. Smisao norme o zabrani diskriminacije je da se obezbede osnovne pretpostavke da se sva druga ljudska prava garantovana *Ustavom* ostvaruju pod jednakim uslovima.

U skladu sa međunarodnim standardima *Ustav* izričito zabranjuje svaki oblik direktne ili indirektno diskriminacije po bilo kom osnovu i po bilo kom ličnom svojstvu pojedinca među kojima se izričito navodi i nacionalna pripadnost¹⁷.

Novinu predstavljaju ustavne odredbe o oblicima diskriminacije (neposredna i posredna), kao i odredbe o posebnim merama, čiji je smisao da promene okolnosti koje ometaju postizanje pune ravnopravnosti lica koja se nalaze u nejednakom položaju sa ostalim građanima. Posebne mere su instrument kojim država vodi i politiku jednakih mogućnosti, ublažava i otklanja faktičku nejednakost. Prema izričitoj ustavnoj odredbi, posebne mere koje se preduzimaju radi otklanjanja

¹² Termin "posebne mere" u Izveštaju odgovara engleskom terminu "affirmative measures"

¹³ "Sl. glasnik RS", br. 6/2002

¹⁴ Npr. Odluka o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji APV; Odluka o višezjezičnim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i načinu upisa u iste; Odluka o ispitima iz stranih jezika ili jezika nacionalne manjine za rad u organima uprave i dr.

¹⁵ Počela je sa radom u oktobru 2005. godine, a Odlukom o osnivanju Kancelarije za inkluziju Roma (23. maja 2006. godine) postala je jedino institucionalno telo u APV, koje se bavi pitanjima Roma i finansira iz budžeta APV.

¹⁶ "Sl. list AP Vojvodine", br. 14/2004

¹⁷ Član 21 Ustava.

faktičke nejednakosti ne smatraju se diskriminacijom¹⁸. Posebne mere stavljaju u povoljniji položaj lica ili grupe lica koja se nalaze u faktički nejednakom položaju sa drugima.

Zbog značaja koji ima formalna jednakost za poziciju pojedinca u državi kao političkoj zajednici, jer postavlja osnov jednakopravnosti i jemči jednako postupanje prema svakom pojedincu pred državnim organima, *Ustav* posebno garantuje jednakost svih pred ustavom i zakonom kao i pravo svakog na jednaku zakonsku zaštitu bez diskriminacije.

*Neposredna primena ustavom garantovanih prava i sloboda*¹⁹.

Sud i drugi organ koji primenjuje pravo može se pozvati neposredno na *Ustav* i može neposredno primeniti ustavno pravilo na konkretan slučaj.

Međunarodni pravni izvori o ljudskim i manjinskim pravima se neposredno primenjuju i na njih se organ koji odlučuje o nečijem pravu može direktno pozvati.

Novi Ustav ne daje više primat prihvaćenim međunarodnim ugovorima, već ih stavlja u subordinirajući odnos prema *Ustavu Republike Srbije*²⁰. O saglasnosti međunarodnih ugovora sa *Ustavom* odlučuje Ustavni sud²¹.

Ovlašćenja zakonodavca u materiji ljudskih prava su restriktivna. On može propisati procesna i izvršna pravila, ali ne i norme koje bi zadirale u suštinu prava. Jedino *Ustav* može urediti materijalnu sadržinu ljudskog prava ili slobode.

Ustav propisuje osnovne principe i kriterijume koji legitimiraju *ograničenje ljudskih i manjinskih prava*²². Ograničenje je moguće samo ako to *Ustav* dopušta, samo za svrhe za koje *Ustav* dopušta i u obimu koji definiše *Ustav*. Ograničenje mora biti svedeno na minimum koji zadovoljava svrhu zbog koje *Ustav* dopušta ograničenje prava.

Propisane su obaveze za postupanje državnih organa, posebno sudova, prilikom odlučivanja o ograničenju prava. Organi državne vlasti moraju voditi računa o:

- suštini prava koje se ograničava
- značaju svrhe zbog koje se pravo ograničava
- obimu i prirodi ograničenja
- odnosu između ograničenja i svrhe zbog koje se ograničava pravo
- mogućnosti da se svrha ograničenja postigne i sa manjim ograničenjem prava.

Ustav izričito garantuje zaštitu statusa sloboda i prava koje se već efektivno koriste. To je ustavno pravilo prema kome se dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može smanjivati²³ i koje predstavlja novinu u ustavnom sistemu Srbije.

Među opštim odredbama o ljudskim i manjinskim pravima su i odredbe koje garantuju *pravo na zaštitu ljudskih prava*²⁴. Ove garancije uključuju zaštitu ljudskih prava u unutrašnjem pravu. *Ustav* garantuje pravo na primarnu zaštitu pred sudom u slučaju povrede ili uskraćivanja prava ili slobode uključiv i pravo na uklanjanje posledica koje su nastale povredom prava.

Novina u ustavnom sistemu je garantovanje prava na pravnu zaštitu pred međunarodnim institucijama²⁵, kao i garantovanje prava na neposrednu zaštitu ljudskih prava pred Ustavnim sudom

¹⁸ Član 21 stav 3 Ustava.

¹⁹ Član 18 Ustava.

²⁰ Član 16 st.2 Ustava

²¹ Član 167 st. 1 tačka 2 Ustava i napomena uz Prvi Izveštaj Savezne republike Jugoslavije, 2002, Deo II Opšte informacije, tačka 4: Status međunarodnog prava

²² Član 20 Ustava.

²³ Član 20 stav 3 Ustava.

²⁴ Član 22 Ustava.

²⁵ Član 22 stav 2 Ustava.

i ustanovljavanje ustavne žalbe kao posebnog pravnog instrumenta za neposrednu ustavnosudsku zaštitu ljudskih prava²⁶.

Prava i slobode pripadnika nacionalnih manjina sistematizovane su u posebnom poglavlju u okviru dela *Ustava* koji uređuje ljudska i manjinska prava²⁷. Pripadnici nacionalnih manjina uživaju sva ljudska prava i slobode koje *Ustav* garantuje, ali uživaju i neka posebna prava i posebne garancije.

U okviru opštih odredbi o ljudskim pravima nekoliko odredbi direktno se odnosi na prava nacionalnih manjina:

- Garantuje se *sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti* i izričito isključuje obaveza građana da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj pripadnosti²⁸. Sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti, kao i zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje pripadaju grupi apsolutno zaštićenih prava i ne podležu odstupanjima u vreme rata ili vanrednog stanja.
- *Ustav* predviđa mogućnost preduzimanja mera u obrazovanju, kulturi i informisanju koje su usmerene na *podsticanje i uvažavanje razlika*, uključiv i razlike koje se odnose na nacionalni ili etnički identitet građana²⁹.
- *Zabranjuje se svaki oblik diskriminacije* i izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti na nacionalnoj osnovi³⁰.

U poglavlju o posebnim pravima nacionalnih manjina³¹ definisana su osnovna načela na kojima počivaju prava pripadnika nacionalnih manjina. Pripadnicima nacionalnih manjina garantuju se individualna ili kolektivna prava u skladu sa međunarodnim ugovorima³².

Ustav definiše prirodu kolektivnih prava putem kojih pripadnici nacionalnih manjina učestvuju u odlučivanju ili sami odlučuju o pitanjima iz domena kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma. Ova prava pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju u skladu sa zakonom koji uređuje način njihovog ostvarivanja.

Jemstvo posebnih prava pripadnika nacionalnih manjina obuhvata više posebnih prava:

- *Zabranu diskriminacije, ravnopravnost pred zakonom i jednaka zakonska zaštita*³³ garantuju se izričito i među posebnim pravima pripadnika nacionalnih manjina. Pored ovih garancija *Ustav* predviđa i mogućnost preduzimanja posebnih mera ili donošenje posebnih propisa radi otklanjanja faktičke neravnopravnosti i postizanja pune ravnopravnosti pripadnika nacionalnih manjina u ekonomskom, socijalnom, kulturnom i političkom životu.
- *Zabranu nasilne asimilacije*³⁴ kao i zaštita pripadnika nacionalnih manjina od svake aktivnosti usmerene na njihovu nasilnu asimilaciju, uključiv i zabranu preduzimanja mera koje bi veštački menjale nacionalni sastav stanovništva na područjima na koja tradicionalno naseljava veći broj pripadnika nacionalnih manjina.
- *Pravo na ravnopravnost u vođenju javnih poslova*³⁵ pod jednakim uslovima kao i pravo stupanja na javne funkcije. Pored toga, *Ustav* nalaže da se pri zapošljavanju u državnim organima, javnim službama, organima autonomnih pokrajina, gradova i opština, u sredinama u kojima žive nacionalne manjine, vodi računa o odgovarajućoj zastupljenosti nacionalnih manjina. Sankcije za kršenje ove obaveze kao i način njenog ostvarivanja *Ustav* nije neposredno uredio, niti je predvideo mogućnost da to bude uređeno zakonom.

²⁶ Član 170 Ustava.

²⁷ Tačka 3 Dela drugog Ustava članovi 75 – 82 Ustava.

²⁸ Član 47 Ustava.

²⁹ Član 48 Ustava.

³⁰ Član 49 Ustava.

³¹ Tačka 3 Dela drugog Ustava članovi 75 – 82 Ustava.

³² Član 75 Ustava.

³³ Član 76 Ustava.

³⁴ Član 78 Ustava.

³⁵ Član 77 Ustava.

*Pravo na očuvanje posebnosti*³⁶ obuhvata više posebnih prava čiji smisao je da obezbede garancije za očuvanje nacionalnog identiteta pripadnika nacionalnih manjina. *Ustav* taksativno navodi prava na očuvanje posebnosti koja obuhvataju:

- Pravo na izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje i javno izražavanje nacionalne, etničke, kulturne i verske posebnosti.
- Pravo na upotrebu svojih simbola na javnim mestima.
- Pravo na korišćenje svog jezika i pisma.
- Pravo da u sredinama gde čine značajnu populaciju, državni organi, organizacije koje obavljaju javna ovlašćenja, organi autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave vode postupak i na njihovom jeziku.
- Pravo na školovanje na svom jeziku u ustanovama koje finansira država ili autonomna pokrajina i pravo da osnivaju privatne obrazovne ustanove.
- Pravo da svoje ime i prezime koriste na svom jeziku.
- Pravo da u sredinama gde čine značajnu populaciju, tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica, naselja i topografske oznake budu ispisane i na njihovom jeziku.
- Pravo na potpuno, blagovremeno i nepristrasno obaveštavanje na svom jeziku, uključujući i pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu obaveštenja i ideja.
- Pravo da osnivaju prosvetna i kulturna udruženja koja dobrovoljno finansiraju kao i pravo da osnivaju sredstava javnog obaveštavanja, u skladu sa zakonom.

Pravo na *nesmetane veze i saradnju sa sunarodnicima*³⁷ izvan Srbije je posebno garantovano.

Novim Ustavom nisu utvrđene nadležnosti APV niti je proširena njena samouprava. Nasuprot tome, propisano je da građani mogu na referendumu ukinuti postojeće autonomne pokrajine (čl.182 st.3). S obzirom da je nacionalni sastav APV već primetno izmenjen (prema popisu iz 2002. godine 65% stanovništva čine Srbi) i da je u budućnosti moguć nov priliv raseljenih lica sa Kosova i Metohije, opstanak APV kao autonomne pokrajine se dovodi u znak pitanja³⁸.

U APV ima veoma malo propisa, jer prihodi koji se u njoj izvorno ostvaruju nisu dovoljni da se odnosi, za čije uređenje postoji ovlašćenje u zakonu, urede na drugačiji način uz obezbeđenje neophodnih sredstava za njihovo sprovođenje.

Zakonski okvir prava pripadnika nacionalnih manjina

Prava pripadnika nacionalnih manjina uređena su posebnim zakonom. *ZZSPSNM* je donet na nivou Savezne Republike Jugoslavije³⁹ uz uvažavanje međunarodnih i posebno evropskih standarda⁴⁰. Nakon raspada državne zajednice Srbija i Crna Gora, *ZZSPSNM* se primenjuje u Srbiji. Budući da je to bio savezni zakon koji je sadržavao samo okvirno prava nacionalnih manjina u primeni postoje teškoće, jer mnogi instituti zahtevaju konkretnije definisanje.

Iako *ZZSPSNM* nalaže da se izbor i nadležnosti saveta nacionalnih manjina uredi zakonom, takav zakon još uvek nije donet. Izbor saveta uređen je podzakonskim aktom (uredbom) iako je to suprotno zakonskim odredbama.

³⁶ Član 79 Ustava.

³⁷ Član 80 Ustava.

³⁸ Napomena uz Prvi Izveštaj Savezne republike Jugoslavije, 2002, Deo II Nova manjinska politika, tačka 1.4

³⁹ 27.02. 2001. godine

⁴⁰ O pozitivnim ocenama zakonskih rešenja S. Sanina, šefa misije OEBS- a u Jugoslaviji, R. Ekeusa, Visokog Komesara za nacionalne manjine OEBS-a kao i A. Kasofa i A. Georgieva, predsednika i koordinatora programa Projekt o etničkim odnosima Univerziteta u Princetonu kao i Saopštenje Ministarstva inostranih poslova Mađarske videti šire u Biltenu Saveznog ministarstva nacionalnih i etničkih zajednica, br. 6/mart 2002 godine, str. 2 i 3.

*Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti autonomne pokrajine*⁴¹ bliže uređuje nadležnosti APV u vezi sa ostvarivanjem prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina.

*Zakon o lokalnoj samoupravi*⁴² omogućuje formiranje posebnih tela na lokalnom nivou - saveta za međunacionalne odnose u nacionalno mešovitim opštinama. Osnovna nadležnost saveta za međunacionalne odnose u opštinama je da razmatraju pitanja ostvarivanja, zaštite i unapređenja nacionalne ravnopravnosti u lokalnim zajednicama, kao i da pokreće postupak pred Ustavnim sudom, za ocenu ustavnosti i zakonitosti propisa koje donosi lokalna zajednica, ukoliko smatra da su njima «neposredno povređena prava nacionalnih i etničkih zajednica».

*Zakon o izboru narodnih poslanika*⁴³ je inoviran. Po prvi put su u izbornom zakonodavstvu uvedene posebne mere.

Doneti su *Zakon o radiodifuziji*⁴⁴ i *Zakon o javnom informisanju*⁴⁵.

Donet je *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*⁴⁶

Od *antidiskriminacionih zakona*, za sada je u Srbiji usvojen samo jedan - onaj koji se odnosi na osobe sa invaliditetom, dok je *ZZSPSNM* preuzet sa federalnog nivoa. Opšti antidiskriminacioni zakon nije usvojen, kao ni neki posebni zakoni.⁴⁷

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Posmatrajući zakonodavni okvir u oblasti zaštite prava nacionalnih manjina u Srbiji možemo konstatovati, da je domaćim propisima zajamčeni nivo zaštite prava nacionalnih manjina na zavidnom nivou i da često prevazilazi obavezne okvire zaštite koje međunarodni standardi nalažu. Međutim, imajući u vidu teškoće koje se pojavljuju prilikom sprovođenja ovih propisa, mahom zbog nedostatka finansijskih sredstava koja bi trebalo da prate sprovođenje zagarantovanih prava, često se konstatuje, da u Srbiji propisi o zaštiti nacionalnih manjina pre svega služe kao svojevrsni ukras u procesu približavanja evropskim institucijama.

Informacije o etničkim grupama u Vojvodini⁴⁸

Vojvodanski centar za ljudska prava

Etnički heterogenu Republiku Srbiju, sa 16.1% nesrpskog stanovništva i 24 manjinske grupe, karakteriše nejednaka raspoređenost etničkih grupa: u APV živi 65.05% Srba i 34.95% etničkih manjina, dok je centralna Srbija gotovo etnički homogena, sa 89.48% Srba i 10.52% manjina. Od toga Albanci, Mađari i Bošnjaci čine 6.5% stanovništva, odnosno više od polovine ukupne manjinske populacije.

⁴¹ Službeni glasnik Republike Srbije br. 6 od 7. II 2002.

⁴² Službeni glasnik Republike Srbije br. 9 od 26 februara 2002., u daljem tekstu: ZLS

⁴³ "Sl. glasnik RS", br. 35/2000, 57/2003 - odluka USRS, 72/2003 - dr. zakon, 75/2003 - ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 - dr. zakon i 85/2005 - dr. zakon

⁴⁴ "Službeni glasnik RS", br. 42/2002, 97/2004, 76/2005, 79/2005 - dr. zakon, 62/2006, 85/2006 i 86/2006 - ispr., u daljem tekstu: ZRD

⁴⁵ "Službeni glasnik RS", br. 43/2003 i 61/2005, u daljem tekstu: ZJI

⁴⁶ Službeni glasnik RS, br. 62/2003, 64/2003, 58/2004, 79/2005, 101/2005, u daljem tekstu: ZOSOV

⁴⁷ Npr. Zakon o ravnopravnosti polova koji, između ostalog, sankcioniše i oblike višestruke diskriminacije prema polu i nacionalnoj pripadnosti. On je pre dve godine predat u parlamentarnu proceduru, ali je na zahtev Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu povučen iz procedure uz obrazloženje da mere pozitivne akcije nisu u skladu sa tada važećim Ustavom Srbije (1990).

⁴⁸ Navedeni podaci su dopuna predhodnog Alternarntivnog izveštaja i sadrže informacije o etničkim grupama koje nisu bile uvrštene u prvom ciklusu monitoringa.

Ako se uporede podaci popisa iz 1991. i 2002. godine, uočljiv je porast Srba od 2.5% i opadanje broja drugih etničkih zajednica. Jedan od osnovnih razloga takvog porasta bio je priliv izbeglica i interno raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i sa Kosova.

Tabela 1: Etnička struktura stanovništva centralne Srbije i APV prema popisima 1991. i 2002. godine

Etnička Grupa	Centralna Srbija		Vojvodina	
	1991.	2002.	1991.	2002.
Srbi	5108682	4891031	1143723	1321807
Crnogorci	74096	33536	44838	35513
Jugosloveni	145873	30840	174295	49881
Albanci	12850 ⁴⁹	59952	2556	1695
Aškalijske	-	413	-	171
Bošnjaci	-	135670	-	417
Bugari	24335	18839	2363	1658
Bunjevci	- ⁵⁰	246	21434	19766
Vlasi	17672	39953	132	101
Goranci	-	3975	-	606
Grci	468	352	483	220
Egipćani	-	685	-	129
Jevreji	632	706	513	452
Mađari	4309	3092	339491	290207
Makedonci	27596	14062	17472	11785
Muslimani	174176 ⁵¹	15869	5851	3634
Nemci	1299	747	3873	3154
Poljaci	679	-	669	-
Romi	69972	79136	24366	29057
Rumuni	3507	4157	38809	30419
Rusi	1454	1648	1019	940
Rusini	400	279	17652	15626
Slovaci	3227	2384	63545	56637
Slovenci	5271	3099	2730	2005
Turci	603	385	187	137
Ukrajinci	477	719	4565	4635
Hrvati	22536	14056	74808	56546
Cincari	-	248	-	45
Česi	923	563	1844	1648
Šokci	-	38	1783	679
Ostali	4551	3573	1465	3478
Neizjašnjeni, neopredeljeni	5291	52716	5427	55016
Regionalna pripadnost	2338	1331	2503	10154
Nepoznato	32465	51709	15493	23774
UKUPNO	5745682⁵²	5466009	2013889	2031992

Bunjevci/Hrvati

Vojvodanski centar za ljudska prava

Bunjevci su autohtono vojvodansko stanovništvo, o čijem poreklu, odnosno etnogenezi postoje brojna oprečna mišljenja. Tokom čitavog perioda austrougarske dominacije katoličko slovensko stanovništvo na severu Bačke se izjašnjavalo kao Bunjevci. Primera radi, prema poslednjem mađarskom popisu iz 1910. godine u Subotici je bilo svega 39 Hrvata i velika grupacija «ostalnih», njih 33.390 (u popisu su markirani fusnotom «Bunjevci, Šokci i Dalmatinci»), što je bio stav tadašnje mađarske politike prema manjinama). Oni posle Prvog svetskog rata počinju da se izjašnjavaju kao Hrvati. Jedan od razloga je bio taj, što u popisima nije postojala opcija «Bunjevac». Ona se u popise vraća tek od 1971. godine. U početku je njihov broj bio simboličan, da bi vremenom, naročito posle izbijanja srpsko-hrvatskih sukoba početkom '90-ih godina XX veka, njihova brojnost naglo porasla.

⁴⁹ Zbog bojkota Albanaca sa juga Srbije popisan je samo ovaj njihov broj. Službena procena Zavoda za statistiku RS je da ih je 1991. godine, u trenutku popisa bilo 75725.

⁵⁰ Bunjevci i Šokci su popisani samo na teritoriji APV.

⁵¹ Procenjeni broj Muslimana je bio 174.371.

⁵² Procenjeni ukupan broj stanovnika Centralne Srbije iznosio je 580.8906.

Makedonci

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Makedonci predstavljaju mahom preseljeno stanovništvo posle Drugog svetskog rata iz siromašnih krajeva Makedonije. Prema rezultatima poslednjeg popisa, u Republici Srbiji živi 25.847 pripadnika makedonske zajednice, od toga 14062 (54,5%) u centralnoj Srbiji i 11785 (45,5%) u APV. Disperzivno naseljavaju čitavu teritoriju Srbije, a najviše ih ima u Beogradu (8372 lica), Opštini Pančevo (5276), Plandištu (1297) i u Novom Sadu (1144). U odnosu na ukupan broj stanovnika u lokalnim zajednicama, Makedonci ne čine nigde većinu. Prema nezvaničnim statističkim podacima, njihov se broj u Srbiji kreće od 120.000 – 150.000.

Prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva, od ukupnog broja pripadnika makedonske nacionalne manjine (25.847), broj lica čiji je maternji jezik makedonski iznosi 14.355 što ukazuje na činjenicu da se makedonski jezik dugi niz godina nije javno upotrebljavao.

Makedonci su Srbiju naseljavali:

- spontano: dolaskom na „pečalbu“ i kasnije preseljavanjem porodica, dolaskom na školovanje i zapošljavanjem u većim gradovima Srbije (Beograd, Kragujevac, Niš i dr) i doseljavanjem porodica u periodu od 1946. godine do 1991. godine.
- organizovano: organizovanim doseljavanjem od strane Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije⁵³ u periodu nakon Drugog svetskog rata, od 1946. do 1947. godine kada je preseljeno 2000 porodica sa prosečnim brojem porodice od 5,8 članova što je 11.600 stanovnika. Naseljavali su se pretežno u opštinama južnobanatskog okruga (Pančevo, Plandište i Vršac).

Nakon raspada SFRJ, Makedonci od konstitutivnog naroda postaju nacionalna manjina. Iako su do sedamdesetih godina prošlog veka, negovali svoju tradiciju, folklor, kulturu, obrazovanje i jezik, vremenom neke od ovih posebnosti gube i počinju ubrzano da se asimiluju. Dolaskom novih demokratskih snaga na vlast u Srbiji, potpisivanjem međudržavnog sporazuma o zaštiti srpske manjine u Makedoniji i makedonske u Srbiji i osnivanjem Nacionalnog saveta makedonske nacionalne manjine⁵⁴, pripadnici ove manjine preduzimaju odlučne korake u cilju očuvanja svog identiteta.

Ukrajinci

Vojvođanski centar za ljudska prava

Narod koji je nastao deljenjem nekada jedinstvenog rusinskog etničkog korpusa, a čiji je deo doseljen krajem XIX sa prostora Ukrajine. Njihova brojnost se može pratiti samo u poslednjih nekoliko popisa. Teritorijalno su skoro svi skoncentrisani u Bačkoj (Kula, Vrbas) i Sremu (Sremska Mitrovica).

Aškalije i Egipćani

Vojvođanski centar za ljudska prava

U poslednjem popisu stanovništva iz 2002. godine, kao etnička kategorija javljaju se i Aškalije i Egipćani. Postoje mišljenja da su ove dve etničke grupe bliske Romima, odnosno da su se izdvojile iz njihovog nacionalnog korpusa.

Nemci

Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

Organizovano naseljavanje Nemaca na teritoriju današnje APV/Srbije započelo je krajem XVII veka, za vreme austrijskog cara Leopolda I. Kolonizacijom u tri talasa i planskim naseljavanjem. Nemci, zajedno sa drugim narodima, naseljavaju opustošene prostore Panonske nizije, sa kojih su

⁵³ U daljem tekstu: SFRJ

⁵⁴ Osnovan 26. decembra 2004. godine.

proterane Osmanlije. Poreklom potiču iz raznih krajeva današnje nemačke države: od severnog Šlezvig-Holštajna, Bavarske i Austrije, a nazivaju ih Švabama (Donaušvabe)⁵⁵.

U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1921), Nemci sa svojih 500.000 pripadnika, predstavljaju najbrojniju nacionalnu zajednicu, organizovanu u više različitih udruženja, sindikata i zemljoradničkih udruženja. U to vreme, imaju osnovne škole na nemačkom jeziku (4 razreda), srednju poljoprivrednu školu u Futogu, učiteljsku školu u Vrbasu i Vršcu, a dalje školovanje nastavljaju na srpskom, mađarskom jeziku ili u inostranstvu (Nemačkoj, Austriji i Mađarskoj). Osnivači su prvih štamparija, bioskopa, pozorišta, sportskih organizacija, kulturno-umetničkih društava i drugih udruženja, a najznačajniju organizaciju, sa oko 350-400 hiljada članova predstavljao je Kulturbund u Novom Sadu.

Dolaskom Adolfa Hitlera na vlast, 1933. godine, Nemci van matične države Nemačke dobijaju ime «Folksdojčeri» (Volksdeutscher) i gube pravo na nemačko državljanstvo. U zavisnosti od toga u kom delu Jugoslavije su živeli i koji ih je talas mobilizacije zahvatio, tokom II svetskog rata bivaju mobilisani u jugoslovensku, mađarsku ili nemačku vojsku, a deo se priključuje narodno-oslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji. Krajem 1944. godine, Jugoslaviju je napustilo oko 200.000 Nemaca, deo njih je stradao u sabirnim centrima – logorima širom Jugoslavije, dok je nekoliko hiljada deportovano u Sovjetski Savez na prisilan rad. Od nekadašnjih 500.000 Nemaca na ovim prostorima, danas ih je ostalo oko 3900.

Česi

Radio Sunce – Glas južnog Banata

U srpskom delu Banata, na području opština Bela Crkva, Vršac, Kovin i drugim, nalazi se naseobina Čeha, najveća na teritoriji republike Srbije.

Kolonizacija Čeha i pripadnika drugih nacija na područje Banatske vojne krajine, bila je deo dugoročne politike bečke vlade započete u XVIII veku, a njihovo naseljavanje na ovom području bilo je intenzivno u prvim decenijama XIX veka. Organizovano naseljavanje je otpočelo 1822. godine. Do kraja 1828. godine u nenaseljenom klisurskom području, koje se prirodno oslanja na visoku i negostoljubivu planinu Almaš, u Transilvanijskim Alpima, obrazovano je petnaestak čeških naseobina, a u proleće 1827. godine Dunavom do Oršave pristize još jedna povećća grupa čeških kolonista, uglavnom iz okoline Plzena, Praga i Časlava. Budući da je ovaj predeo oskudevao plodnom zemljom i nalazio se po strani svih značajnijih puteva, Česi su posle više neuslišenih molbi upućenih vlastima tek 1837. godine organizovano krenuli ka Beloj Crkvi i naseljima Kruščice i Kusić, gde mnogi i danas žive. Veća grupa čeških porodica je izgradila svoje naselje na mestu nekadašnjeg srednjovekovnog mesta Abel, nazvano Ablian (Fabijan), danas poznato pod imenom Češko Selo u opštini Bela Crkva.

Slovinci

Društvo Slovenaca «Kredarica», Novi Sad

Najviše Slovenaca je na prostor današnje Srbije došlo nakon formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1912)⁵⁶. Sledeći veći migracioni talas zabeležen je za vreme Drugog svetskog rata, kada je u Srbiju nasilno naseljeno oko 7.000 Slovenaca, od kojih se većina vratila u Sloveniju nakon oslobođenja. Danas je teško odrediti tačan broj lica ove nacionalnosti, ali je prema internim podacima društva reč o približno 10.000 lica. Zbog mešovitih brakova, mlađe generacije su se do sada uglavnom izjašnjavale kao Jugosloveni. Veliku ulogu u očuvanju slovenačke nacionalnosti odigrala je katolička crkva.

Tabela 2: Odnos etničkih grupa i govornika u centralnoj Srbiji i APV prema popisu iz 2002. godine

⁵⁵ Ime su dobili 1919. godined u Beču, iako je samo ¼ Nemaca u Vojvodini švapskog porekla.

⁵⁶ Primera radu, krajem tridesetih godina 19. veka u Beogradu je živelo oko 18 – 20.000 Slovenaca

Etnička Grupa	Centralna Srbija		Vojvodina	
	Maternji jezik	Etnička pripadnost	Maternji jezik	Etnička pripadnost
Srbi	5.063.679	4.891.031	1.557.020	1.321.807
Crnogorci		33.536		35.513
Jugosloveni		30.840		49.881
Albanci	61.466	59.952	2369	1695
Aškalijske		413		171
Bošnjaci	134.563	135.670	186	417
Bugari	15.539	18839	920	1658
Bunjevci		246		19.766
Vlasi	54.726	39.953	92	101
Goranci		3975		606
Grci		352		220
Egipćani		685		129
Jevreji		706		452
Mađari	2303	3092	284205	290.207
Makedonci	10.203	14.062	4152	11.785
Muslimani		15.869		3634
Nemci		747		3154
Poljaci		-		-
Romi	60.303	79.136	21939	29.057
Rumuni	5003	4157	29512	30.419
Rusi		1648		940
Rusini		279		15.626
Slovaci	2433	2384	55065	56.637
Slovinci		3099		2005
Turci		385		137
Ukrajinci		719		4635
Hrvati	6535	14.056	21053	56.546
Cincari		248		45
Česi		563		1648
Šokci		38		679
Ostali	9658	3573	31200	3478
Neizjašnjeni neopredeljeni	39.598	52.716	24279	55.016
Regionalna pripadnost		1331		10.154
Nepoznato		51.709		23.774
UKUPNO	5.466.009	5.466.009	2.031.992	2.031.992

Nacionalne zajednice čiji je broj etnički izjašnjenih pripadnika delimično saglasan sa brojem lica koja se služe dotičnim maternjim jezikom su :

- albanska (59.952 pripadnika nacionalne zajednice / 61.466 govornika albanskog jezika – u centralnoj Srbiji)
- mađarska (290.207 / 284.205 u APV)
- bošnjačka (135.670 / 134.563 u centralnoj Srbiji)
- rumunska (30.419 / 29.512 u APV) i
- slovačka (56.637 / 55.065 u APV).

Nacionalne zajednice čiji je broj etnički izjašnjenih pripadnika veći od broja lica koja se služe dotičnim maternjim jezikom su:

- bugarska (18.839 pripadnika nacionalne zajednice / 15.539 govornika bugarskog jezika u centralnoj Srbiji)

- makedonska (14.062 / 10.203 u centralnoj Srbiji i još očitije 11.785 / 4152 u APV)
- romska (79.136 / 60.303 u centralnoj Srbiji i još očitije 29.057 / 21 939 u APV)
- hrvatska (56.546 / 21.053 u APV i još drastičnije 14.056 / 6535 u centralnoj Srbiji).

Nacionalne zajednice kod kojih je broj lica koja su se izjasnila da pripadaju određenoj zajednici po etničkoj pripadnosti manji od broja govornika dotičnog jezika su:

- srpska (4.891.031 lica koja su se izjasnila kao Srbi po etničkoj pripadnosti / 5.063.679 lica koja su se izjasnila da im je srpski maternji jezik u centralnoj Srbiji i 1.321.807 / 1.557.020 u APV) i
- vlaška (39.953 / 54.726 u centralnoj Srbiji).

U pogledu srpske zajednice, popisni podaci mogu ukazivati na lingvističko konvertiranje nesrpskog stanovništva u srpsko jezičko područje. U pogledu vlaške nacionalne zajednice je vidljivo da je više lica koja sebe doživljavaju pripadnikom ove zajednice zbog jezika, nego zbog svoje nacionalne pripadnosti.

Član 1.

Zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih nacionalnih manjina sastavni je deo zaštite ljudskih prava i kao takva spada u oblast međunarodne saradnje.

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Od vremena prvog izveštavanja, Republika Srbija je uz *Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, usvojila i *Protokol broj 12*⁵⁷.

Postupak ratifikacije *Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima*⁵⁸, okončan je u junu 2006. godine.

Primena

%

Preporuke

%

Član 2.

Odredbe ove konvencije primenjuju se u dobroj veri, u duhu razumevanja i tolerancije i u skladu sa načelima dobrosusedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među državama.

%

Član 3.

1 Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao takvom i neće doći u nepovoljan položaj zbog takvog opredeljenja ili vršenja prava vezanih za to opredeljenje.

2. Pripadnici nacionalnih manjina mogu da vrše ona prava i uživaju slobode koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj Konvenciji, pojedinačno ili u zajednici s drugima.

Paragraf 1 člana 3

Normativni okvir

%

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Rasprave u vezi sa međusobnim odnosima između hrvatske i bunjevačke samobitnosti još uvek traju⁵⁹. Naime, iako država priznaje pravo i Hrvata i Bunjevaca da se izjašnjavaju kao takvi na ravnopravnim osnovama, pripadnici hrvatske nacionalne manjine smatraju da je uvođenjem popisnih kategorija «Hrvati» i «Bunjevci», izvršeno namerno razdvajanje jedinstvenog hrvatskog nacionalnog korpusa. S druge strane, deo pripadnika bunjevačke nacionalne manjine smatra da je izložen pritiscima zbog nasilnog nametanja hrvatskog identiteta od strane vojvodanskih Hrvata.

⁵⁷ Službeni list SCG - Međunarodni ugovori", br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr.

⁵⁸ Službeni list Republike Srbije, br. 18/2005. godine

⁵⁹ Mišljenje, član 3/26

Iako se Savetodavni komitet pohvalno izrazio u vezi sa popisom stanovništva u aprilu 2002. godine,⁶⁰, pripadnici bunjevačke manjine smatraju da je prilikom popisivanja dolazilo do određenih nepravilnosti i da bi zbog toga u sledećim popisima trebalo vršiti veću kontrolu nad popisivačima.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Bunjevci su nacionalna manjina koja živi u Srbiji, a ovaj status su stekli 1991. godine. Najveći broj pripadnika ove nacionalne manjine živi na severu Bačke, gde su se doselili tokom XVI i XVII veka u nekoliko seoba. Najveća je bila 1686 godine, iz predela Like, Dalmatinske zagore, Dalmacije i Hercegovine. Ovi prostori tada nisu bili konstituisani kao država, a danas se nalaze u okviru hrvatskih granica. Nakon selidbe naselili su 3 grada: Sombor, Suboticu (APV) i Baju (teritorija današnje Mađarske) koji predstavljaju njihove kulturne i istorijske centre.

Posle drugog svetskog rata, predsednik Jugoslavije, Josip Broz Tito je naredio da se svi koji se izjašnjavaju kao Bunjevci popisuju u zvanične knjige kao Hrvati, smatrajući Bunjevce izmišljenom nacijom. Sve do početka devedesetih godina prošlog veka, generacije Bunjevaca rasle su sa ovakvim krivim identitetom, a u školama su strogo kažnjavali decu koja su govorila svojim maternjim jezikom – bunjevačkim. Bunjevci su na poslu i javno bili ismevani i šikanirani, a bunjevački jezik je više od 40 godina bio potisnut, na njemu se sve manje pisalo i objavljivalo, a primat je zauzeo hrvatski jezik. Ovakva višedeceniska tortura, dovela je do toga da se danas bunjevački jezik najčešće koristi samo u okviru porodice.

Početkom devedesetih godina prošlog veka i rušenjem komunizma, Bunjencima je ponovo dato pravo da se izjašnjavaju kao takvi. Međutim, i pored ove mogućnosti, veliki broj Bunjevaca je nastavio da se izjašnjava kao Hrvati.

Trenutak nacionalnog priznavanja Bunjevaca kao manjine poklapa se sa građanskim ratom u bivšoj Jugoslaviji devedesetih godina, a Bunjevci su se našli u političkom rascepu između Srbije koja ih je priznala i Hrvatske koja ih ne priznaje kao poseban nacionalni entitet, već ih smatra delom svog naroda. Ovakvi suprotstavljeni stavovi su aktuelni i danas, a Republika Hrvatska i bunjevački Hrvati u Srbiji nastavljaju da svojataju Bunjevce. To rezultira usporavanjem, a nekada čak i onemogućavanjem rada bunjevačke nacionalne manjine. Brojni su problemi i na lokalnom nivou, jer su pripadnici hrvatske nacionalne manjine deo lokalne vlasti, a Bunjevci u njoj nisu zastupljeni.

Broj Bunjevaca se tokom vremena rapidno smanjivao. U *Bunjevačkom kalendaru za pristupnu 1868. godinu* piše da je Bunjevaca samo u Subotici bilo 50.000, što je činilo polovinu tadašnjeg stanovništva Subotice. Prema popisu iz 2002. godine, Bunjevaca ima 20.012 hiljada i to u Subotici 16.254 (što je oko 15% stanovništva grada), u Somboru 2.730, dok ostali žive rasuti uglavnom po APV i Srbiji⁶¹.

Nakon Drugog svetskog rata je čak izdata naredba da se Bunjevci i Šokci moraju tretirati isključivo kao Hrvati bez obzira na njihovu nacionalnu opredeljenost⁶². Posledice pomenute naredbe se osećaju i danas, budući da je, iako po zakonu pripadnici bunjevačke nacionalne manjine imaju pravo da se izjašnjavaju kao Bunjevci, česta pojava da ne žele da se izjašnjavaju kao takvi. Ilustracije radi, navodimo slučajeve i probleme sa kojima se Bunjevci sreću prilikom izražavanja svoje nacionalne pripadnosti:

- da bi se lakše zaposlili, mladi visokoobrazovani kadrovi bunjevačke nacionalne pripadnosti se prilikom podnošenja zahteva za radno mesto na opštinskom nivou: u obrazovanju,

⁶⁰ Mišljenje, član 3/29

⁶¹ Treći kulturni centar Bunjevaca, Baja je 1918. godine posle pada Autrougarskog carstva pripao Mađarskoj. Nakon manje od 100 godina, danas se u Mađarskoj kao Bunjevci izjašava svega par hiljada lica. Skorašnji zahtev Bunjevaca za priznavanjem kao nacionalne manjine u Mađarskoj, ostao je neuspešan.

⁶² 14. maj 1945, naredba Narodno-oslobodilačkog odbora Vojvodine, Novi Sad – Odeljenje za unutrašnje poslove br. 1040/1945. stav 2.

informisanju i kulturi, predstavljaju kao pripadnici drugih nacionalnih zajednica: Hrvati, Mađari, Jugosloveni ili kao neopredeljeni.

- prema saznanjima Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine i Bunjevačke stranke, prilikom zadnjeg popisa stanovništva 2002. godine, popisivači su davali sebi slobodu da u velikom broju slučajeva⁶³ popisuju starije i nedovoljno obrazovano bunjevačko stanovništvo kao Hrvate, samo zbog toga što su se oni u prethodnim popisima, koji nisu sadržavali odrednicu Bunjevci, tako izjašnjavali.
- popisne komisije su u zadnjem popisu bile formirane od pripadnika nacionalnih struktura koje su bili nosioci političke vlasti, odnosno hrvatsko - mađarske koalicije i srpskih političkih predstavnika, dok se Bunjevci nisu našli ni u jednoj od njih. Komisije je formirala lokalna samouprava u kojoj nije bilo Bunjevaca u organima vlasti.
- predstavnici organa lokalne samouprave se skoro nikada ne odazivaju na pozive bunjevačke nacionalne manjine prilikom obeležavanja bunjevačkih nacionalnih praznika (koji su zvanično priznati) niti prilikom kulturnih manifestacija. Takvo ponašanje izaziva sumnju kod neupućenog dela stanovništva u kvalitet samih kulturnih manifestacija, a u drugima strah da se u većem broju odazivaju na pozive zbog ponašanja čelnika lokalne samouprave koji negiraju postojanje bunjevačkog identiteta.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Ukupnost društvenih uvjeta u kojima je hrvatska manjinska zajednica do skora živjela i složeni kompleks povijesnonasljedovanih činitelja nisu joj bili nimalo naklonjeni - pojedini od njih su u proteklom desetljeću čak bili rigidno ograničavajući.

Hrvati su manjina koja je u značajnom broju otpjela fizički progon. APV, a osobito Srijem je početkom i sredinom '90 godina napustilo, pod izravnim i neizravnim prijetnjama, više od 40 000 Hrvata. Do danas se nitko od njih nije vratio, a problem više nitko ne pominje.

Hrvati su nakon Albanaca, druga manjina spram koje većinski narod ima najnegativnije stereotipe. To među njenim pripadnicima producira strah i nesigurnost i negativno utječe na mogućnost javnog djelovanja, a time i ostvarivanje manjinskih prava.

Hrvatima u APV je svjesno imputiran «podnarod» da bi se umjetno razdvojili i sveli na regionalna imena: Bunjevce i Šokce.

Kada je reč o okolnostima unutar same hrvatske zajednice, ona je ponajviše zbog gore navedenih činitelja, u sebi preslabo integrirana – broj, vrsta i kvaliteta veza među članovima i malobrojnim neprofesionalnim institucijama unutar zajednice su slabi i površni.

Hrvati u APV žive, teritorijalno promatrano, vrlo disperzirano i ni u jednoj općini ne predstavljaju većinu. U većem broju žive u Srijemu i u zapadnoj i sjevernoj Bačkoj. Ova značajka uvjetuje sljedeće pravilo – tamo gdje su zastupljeni u manjem broju, često izostaje i ostvarivanje njihovih prava.

Edukativni centar Roma

Uočeno je da Romi raseljeni sa Kosova, iz bezbednosnih razloga traže od nadležnih organa promenu svojih imena i prezimena u srpska, jer njihova asociraju na albanska.

Neki od njih traže od romskih udruženja da im izdaju potvrde da su Romi, kako bi u slučaju legitimisanja od strane pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova mogli da dokažu da su Romi, a ne Albanci.

⁶³ Za dodatne informacije obratiti se Nacionalnom savetu bunjevačke nacionalne manjine.

Preporuke

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Izvršiti izmene *Zakona o popisu stanovništva*:

- Liste popisa je potrebno numerisati, a popisivače zadužiti za broj primljenih popisnih listića, odnosno obavezati ih da tačno prijave koliko su vratili popisanih, a koliko nevažećih popisnih listića
- Popisivači bi trebalo da se potpišu na obrasce za koje su bili zaduženi
- Popunjavanje popisnih listića bi moralo da se obavlja isključivo hemijskom olovkom ili penkalom bez mogućnosti ispravki.

Edukativni centar Roma

- Podržati programe koje iniciraju romske organizacije, a koji su u funkciji jačaja nacionalne svesti romske zajednice.

Paragraf 2 člana 3

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Bunjevci su kao nacionalna manjina izloženi pritiscima od strane pripadnika hrvatske nacionalne manjine – isključivo iz regiona Subotice i Sombora, jer ih u javnosti predstavljaju kao Hrvate – Bunjevce, bunjevačke Hrvate, podunavske Bunjevce i sl. To se odražava na ostvarivanje prava Bunjevaca u oblasti jezika i kulture, jer se bunjevački običaji podvode pod običaje hrvatske nacionalne manjine i kao «hrvatski» izvode na bunjevačkom jeziku (Prelo, Dužijanica, Materice, Oci, Božićni običaji, Uskršnji i sl.). Bunjevački prosvetitelji s kraja XIX i početka XX veka, koji nedvosmisleno predstavljaju nosioce bunjevačkog identiteta i duhovnosti na ovim prostorima⁶⁴ se od strane hrvatske nacionalne zajednice prisvajaju kao hrvatski nosioci duhovnosti i prožimanja kulturne baštine Hrvata.

- Primeri su najuočljiviji prilikom održavanja manifestacija u Subotici i Somboru, gde žive dve nacionalne zajednice Hrvati i Bunjevci: Hrvatski kulturni centar “Bunjevačko kolo” održava Veliko Prelo svake godine⁶⁵, a isti datum predstavlja jedan od četiri nacionalna praznika bunjevačke nacionalne zajednice, koji se takođe svake godine obeležava u formi svečane akademije i kulturno-zabavnog programa.

Preporuke

%

Član 4.

1. Ugovornice se obavezuju da zajamče pripadnicima nacionalnih manjina ravnopravnost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabranjena je bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini.

2. Ugovornice se obavezuju da usvoje, gde je to potrebno, odgovarajuće mere za unapređenje, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini. U tom pogledu će voditi računa o posebnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina.

3. Mere usvojene shodno st.u 2 ne smatraju se aktom diskriminacije.

Paragraf 1 člana 4

⁶⁴ Biskup Ivan Antunović, pop Blaško Rajić, biskup Lajčo Budanović, prosvetitelj Ambrozije Boza Šarčević i dr.

⁶⁵ 2. februara

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Savetodavni komitet je 2003. godine pozdravio formiranje radne grupe za stvaranje nacrtu zakona protiv diskriminacije⁶⁶, ali on do trenutka pisanja ovog izveštaja nije donet.

Uspostavljanje republičkog Ombudsmana kao oblika posebne strukture za borbu protiv etničke diskriminacije⁶⁷, za razliku od formiranja Ombudsmana na pokrajinskom nivou⁶⁸, teklo je veoma sporo. Narodna skupština republike Srbije usvojila je *Zakon o zaštitniku prava građana* 2005. godine, a zaštitnik građana je na republičkom nivou izabran tek 2007. godine. Suprotno pokrajinskom Ombudsmanu, on ne predviđa posebnog zamenika za prava nacionalnih manjina niti bilo kog drugog zamenika specijalizovane nadležnosti.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Problem *de facto* diskriminacije lica koja pripadaju nacionalnim manjinama je prisutan, kao i u vreme prvog izveštavanja⁶⁹, naročito u pogledu Roma i Roma raseljenih sa Kosova. Poseban problem u bliskoj budućnosti predstavljaće i deportacija **oko 50.000 Roma, uglavnom nekvalifikovane radne snage iz zemalja Evropske unije, čiji će povratak zahtevati suštinsku promenu državne politike i angažovanje timova stručnjaka koji će pružati pomoć povratnicima u procesu readmisije.**

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Bivši savezni ZZPSNM je donio hrvatskoj manjini, kao tzv. novoj manjini, formalno priznanje i jednakost sa ostalim manjinama u Srbiji u zaštiti manjinskih prava. Međutim, u zakonu je izostalo nabranje nacionalnih manjina, te su one definirane opisno, a etničke grupe nisu navedene primjerično ili taksativno. Zakonska definicija nacionalne manjine, ne definicira nacionalne manjine, već etničke grupe, pa su manjine i etničke grupe stavljene u istu ravan čime je otvoren prostor za moguće zloupotrebe. Iz ovoga proizilazi problem koji i dalje posebno pogađa hrvatsku manjinu, jer je hrvatskim regionalnim imenima Bunjevac i Šokac⁷⁰ voluntaristički stvorena mogućnost da u Srbiji postoje zasebne etničke grupe.

Prava hrvatske manjine, tzv. nove nacionalne manjine su u znatnijoj mjeri i formalno - pravno ograničena, naročito u odnosu na prava tzv. starih manjina⁷¹. ZZPSNM starim nacionalnim manjinama garantira prava stečena po ranijim propisima nacionalnog zakonodavstva, umjesto da se stečena manjinska prava pojedinih nacionalnih manjina analogno primjenjuju i na nove manjine.

Preporuke

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- **Ukinuti ograničenja i restrikcije prava novih manjina u odnosu na stečena prava starih.**

Edukativni centar Roma

- Usvojiti zakon o antidiskriminaciji

⁶⁶ Mišljenje, član 4/31

⁶⁷ Mišljenje, član 4/35

⁶⁸ U decembru 2002. godine

⁶⁹ Mišljenje, član 4/33

⁷⁰ Ove dvije skupine danas žive u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Mađarskoj, u kojima se njihova pripadnost hrvatskom narodu ne dovodi u pitanje.

⁷¹ ZZPSNM član 8

Paragraf 2 člana 4

Normativni okvir

%

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

U pogledu mišljenja Savetodavnog komiteta da situacija u kojoj se nalaze lica hrvatske manjine zaslužuje naročitu pažnju, imajući u vidu nekadašnje mere diskriminacije usmerene ka smanjivanju njihovog prisustva u raznim oblastima zapošljavanja⁷², podaci ukazuju na raskorak između njihovog zapošljavanja na nivou pojedinih lokalnih samouprava u kojima čine većinu i koje je zadovoljavajuće i na nivou republike gde su podzastupljeni. Slična je situacija i sa drugim vojvođanskim manjinama.

Uzimajući u obzir sve činjenice koje se navode u Mišljenju⁷³, položaj Roma u pogledu smeštaja, obrazovanja i zapošljavanja je i dalje težak, ali je uočljivo da je od perioda prvog izveštavanja načinjeno niz koraka da se položaj ove nacionalne manjine unapredi: potpisana je Deklaracija o pristupu Dekadi Roma 2005. godine, izrađeni su Strategija za integraciju i davanje ovlašćenja Romima i Akcioni planovi za integraciju Roma (u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja), a na pokrajinskom nivou je osnovana Kancelarija za inkluziju Roma⁷⁴.

U pogledu sumnje Savetodavnog komiteta da postoji veliki raskorak između zvaničnih statističkih podataka Vlade i nezvaničnih procena stvarnog broja lica koja pripadaju određenim nacionalnim manjinama u Srbiji⁷⁵, potrebno je istaći činjanicu da je etnička pripadnost krajnje subjektivna popisno-statistička kategorija i da je jedno isto lice može u svakom popisu da se izjasni kao pripadnik druge etničke grupe. Raskorak između stvarnog broja pripadnika određenih etničkih grupa i zvaničnih statističkih podataka je često i posledica nerealnog licitiranja istih grupa o svojoj brojnosti, a kada bi se sabrali svi brojevi koje dostavljaju pojedini predstavnici etničkih zajednica, ukupan broj stanovnika Srbije bio bi veći za oko jedan milion lica. Zbog toga rezultate popisa treba posmatrati kao objektivno stanje svesti o trenutnoj etničkoj ili verskoj pripadnosti.

Vojvodanski centar za ljudska prava

Budući da je oblast socijalnog života u isključivoj nadležnosti Republike Srbije, ostvarivanje ovog prava je otežano, jer većina zaposlenih službenika u njihovim područnim organizacionim jedinicama najčešće ne poznaje manjinske jezike.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine.

Za postizanje efektivne ravnopravnosti pripadnika manjina je neophodno stvoriti preduslove, a oni variraju ne samo u zavisnosti od toga o kojoj je konkretnoj nacionalnoj manjini reč, već, u slučaju Srbije, i od dela državne teritorije koje naseljavaju manjine. Najbolji pokazatelj intencije države da li zaista preduzima posebne mere za postizanje efektivne ravnopravnosti, predstavlja stepen regionalizacije države i vertikalna raspodela nadležnosti između njenih organa, organa teritorijalne autonomije i organa lokalnih samouprava.

Važeći sistem dekoncentracije upravne vlasti, tj. stvaranje upravnih okruga radi vršenja poslova državne uprave (republička ministarstva i druge posebne organizacije) van mesta njihovog sedišta, u pojedinim slučajevima ograničava ostvarivanje prava nacionalnih manjina garantovanih *OKNM*:

⁷² Mišljenje, član 4/38

⁷³ Mišljenje, član 4/ 39-43

⁷⁴ Za više informacija o položaju Roma u Srbiji potražiti informacije na: *Društvo za unapređenje romskih naselja*, vmacura@sbb.co.yu

⁷⁵ Mišljenje Savetodavnog komiteta. Član 4/44

- **Severnobanatski upravni okrug.** Nadležnosti, organizacija i područje delovanja okruga utvrđene su republičkom *Uredbom o upravnim okruzima*⁷⁶. Usled načina utvrđivanja područja Severnobanatskog upravnog okruga, ostvarivanje pojedinih prava mađarske nacionalne manjine nailazi na značajne poteškoće, pre svega pravo na službenu upotrebu jezika i pisma nacionalne manjine.⁷⁷

Severnobanatski upravni okrug ima sedište u Kikindi (opština u kojoj je službena upotreba mađarskog jezika utvrđena samo u pojedinim naseljima, a ne na teritoriji cele opštine zbog nedovoljnog broja pripadnika mađarske nacionalne manjine), a njegovo područje delovanja obuhvata osim opštine Kikinda i opštine Kanjiža, Senta, Ada, Čoka i Novi Kneževac (jedinice lokalne samouprave sa većinskim mađarskim stanovništvom). Imajući u vidu, da se opštine Kanjiža, Senta i Ada i fizički nalaze na teritoriji Bačke, a ne u Banatu, kao i činjenicu da su mnogo bliže Subotici⁷⁸ nego Kikindi, postavlja se pitanje, zbog čega nova uredba zadržava rešenje stare, koja je doneta za vreme Miloševićevog režima i koja je imala neskriveni cilj da izvrši podelu mađarskog stanovništva između dva upravna okruga i time spreči njihovu koncentraciju u Severnobačkom upravnom okrugu sa sedištem u Subotici, gradu koji predstavlja kulturni i politički centar mađarske nacionalne zajednice u APV.

U upravnim okruzima se obavljaju poslovi upravnog nadzora, rešavaju se upravni poslovi prvog i drugog stepena u većini oblasti od značaja za ostvarivanje svakodnevnih interesa građana, vrše se poslovi nadzora nad poverenim poslovima državne uprave, kao i stručni nadzor nad radom preduzeća i ustanova. Iz toga proizilazi, da se većina upravnih postupaka u kojima građani i pravna lica u ovim opštinama ostvaruju svoje interese (npr. izdavanje javnih isprava od strane organa unutrašnjih poslova, sprovođenje inspekcijuskog nadzora u oblasti radnih odnosa, katastarski poslovi, itd.) sprovodi kroz okružne ispostave republičkih organa, pri čemu sam način utvrđivanja područja Severnobanatskog upravnog okruga sprečava ostvarivanje, ne samo jezičkih prava nacionalnih manjina, nego i nekih osnovnih načela upravnog postupka, pre svega načela ekonomičnosti i efikasnosti. Situaciju dodatno otežava činjenica da se prilikom zapošljavanja novih službenika u okružne jedinice republičkih organa, ne vodi računa o nacionalnom sastavu opština koje čine područje delovanja samog upravnog okruga, čime je dodatno ugroženo pravo manjina na upotrebu maternjeg jezika u pismenom i usmenom opštenju sa službenim licima.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

Iako ostvarivanje «pune i efektivne ravnopravnosti» podrazumijeva i elastičnu primjenu tzv. nacionalnog ključa, u mjestima u kojima živi hrvatska manjina se nedovoljno primjenjuje kada su u pitanju državna tijela i ustanove (policija, seoski mjesni uredi, pošta i sl.), za razliku od tijela pojedinih lokalnih samouprava (Općina Subotica).

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Istorijsko sećanje, vekovni progoni i neprihvatanje Roma od strane većinskog, neromskog stanovništva, razlozi su zbog kojih Romi najčešće žive na periferiji gradova, sela i naselja. Oni su naseljeni u većim ili manjim enklavama, tzv. mahalama, getima ili čergama, koje nisu urbanizovane i nemaju neophodnu infrastrukturu (vodu, struju, puteve, komunikacione sisteme). Naselja se često nalaze na vlažnim i plavnim terenima, na zemljištu koje je u vlasništvu države, sa malim, hladnim, vlažnim kućama, građenim od različitih materijala poput, pruća, lima, plastike, a često i od kartona, bez elementarnih sanitarnih uređaja i uslova za život. Uz pomoć stranih donatora i delimičnu podršku lokalne samouprave, u nekim naseljima je obezbeđena infrastruktura, iako se radi o sporadičnim slučajevima. Deca iz ovakvih naselja često dolaze u školu neuredna i blatnjava, što je najčešće jedan od razloga zbog kojih ih sredina ne prihvata.

- Primer dobre prakse sistemskog rešavanja pitanja stanovanja Roma, usmeren ka poboljšanju uslova života u jednom romskom naselju, predstavlja projekat Izvršnog veća APV⁷⁹.

⁷⁶ Službeni glasnik RS, br. 15/06. Mesna nadležnost upravnih okruga u APV, prema novoj uredbi, ostala je nepromenjena u odnosu na staru Uredbu o načinu vršenja poslova ministarstava i posebnih organizacija van njihovog sedišta ("Službeni glasnik RS" br. 3/92, 36/92, 52/92 - odluka USRS, 60/93 i 5/95)

⁷⁷ Videti primere navedene kod komentara uz čl. 11.

⁷⁸ Subotica je sedište Severnobačkog upravnog okruga, koji pored opštine Subotica obuhvata samo dve opštine: Bačku Topolu i Mali Idoš.

⁷⁹ U realizaciji Pokrajinskog sekretarijata za arhitekturu, urbanizam i graditeljstvo, opštine Opovo i Ekumenske humanitarne organizacije.

Pitanje zapošljavanja Roma je jedno od najznačajnijih, jer otvara niz drugih problema zbog kojih su Romi uzročno-posledično zarobljeni u začaranom krugu bede i siromaštva. Period tranzicije kroz koji Srbija prolazi, donosi novu reorganizaciju, sistematizaciju i privatizaciju javnih preduzeća, te će mnogi zaposleni ostati bez posla. U ovakvim uslovima, mogućnosti zapošljavanja Roma biće još manje, pre svega zbog slabog obrazovanja i nacionalne pripadnosti.

Bitno je napomenuti, da su romske porodice u kojima je zaposlen bar jedan član veoma retke, ali da je u njima vidljiv viši stepen socijalizacije: domaćinstva su im uređenija, a njihova deca redovno pohađaju školu.

U Srbiji je veliki broj Roma povratnika iz inostranstva, naročito onih koji su napustili zemlju 90-ih godina, a koji nisu uspeli da pronađu posao i reše boravišni status u zemljama Zapada. Postoje primeri pokušaja da se pokrene privatni biznis, od strane pojedinaca koji su prošli određene kurseve i stekli znanje primenljivo na tržištu, ali koji zbog nedostatka materijalnih i finansijskih sredstava nisu uspeli da realizuju svoje ambicije. Oni predstavljaju dobre primere za razbijanje stereotipa o Romima u pogledu predrasuda da ne žele da rade i da su naviknuti na humanitarnu pomoć i socijalna davanja.

Edukativni centar Roma

Priznavanjem statusa romske nacionalne manjine od strane države i donošenjem *ZZPSNM* nije učinjeno mnogo po pitanju integracije Roma u društveni sistem, u smislu uključivanja Roma koji poseduju stručnost, znanje i iskustvo u rad organa državne uprave.

- Kao primer dobre prakse, navodimo da je Izvršno Veće APV je prihvatilo primedbe Saveta za integraciju Roma da se na rukovodećem mestu u Kancelariji za inkluziju Roma postavi osoba romske nacionalnosti koja zadovoljava propisane kriterijume⁸⁰.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Ni u jednom mestu naseljenim rumunskim življem u znatnijem broju, ne postoje industrijski pogoni koji bi zadržali mlade u tim naseljima. Mala privreda nije razvijena, a odgovarajuće mere za unapređenje ekonomskog i socijalnog života, ni od strane lokalne samouprave ni od strane države nisu usvojene.

Preporuke

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

- Ustanoviti novu teritorijalnu organizaciju upravnih okruga koja za razliku od postojeće, da ne bi otežavala ostvarivanje prava nacionalnih manjina, već doprinosila ostvarivanju efektivne ravnopravnosti nacionalnih manjina i većinskog naroda, kao i ostvarivanje prava nacionalnih manjina zagarantovanih unutrašnjim propisima i međunarodnim standardima.
- Sagledati posebne mere za ostvarivanje prava nacionalnih manjina u širem kontekstu, jer nepoznavanje pozitivnih pokrajinskih propisa od strane odgovornih lica i službenika u republičkim organima uprave otežava sprovedene istih. U organima državne uprave sa sedištem u Beogradu je neophodno proširiti svest o potrebi poštovanja pokrajinskih propisa i uvažavanju posebnosti koje proizilaze iz nacionalnog sastava na teritoriji APV.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

- Poduzeti različite mjere od strane državnih vlasti za stvaranje pozitivnog ambijenta za ostvarivanje manjinskih prava (nova manjinska politika, afirmativne akcije, sankcioniranje i kažnjavanje negativnih tendencija).

⁸⁰ Kancelarija za inkluziju Roma je formirana u okviru projekta Fonda za otvoreno društvo i Sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, a nakon završetka projekta, Skupština APV ju je usvojila kao telo koje će imati izvršnu ulogu u procesu integracije Roma.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Urbanizovati sredine-naselja u kojima žive Romi i obezbediti im potrebnu infastrukturu.
- Primenjivati posebne mere prilikom prijavljivanja Roma na konkurse za zapošljavanja i stimulisati poslodavce da ih zapošljavaju.
- Izdvojiti novčana sredstva iz programa posvećenih Dekadi Roma za samozapošljavanje i otvaranje malih i srednjih preduzeća.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

- Otvoriti mala i srednja preduzeća u mestima nastanjenim pripadnicima rumunske nacionalne manjine.

Paragraf 3 člana 4

/

Član 5.

1. Ugovornice se obavezuju da unapređuju uslove potrebne za održavanje i razvijanje kulture pripadnika nacionalnih manjina i očuvanje neophodnih elemenata njihovog identiteta: vere, jezika, tradicije i kulturnog nasleđa.

2. Bez štete po mere preduzete u okviru svoje opšte integracione politike, ugovornice će se uzdržati od politike i prakse asimilacije pripadnika nacionalnih manjina protivno njihovoj volji i štiteći ih od svake akcije usmerene ka takvoj asimilaciji.

Paragraf 1 člana 5**Normativni okvir****Vojvodanski centar za ljudska prava****Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta**

Fond za unapređivanje socijalnog, ekonomskog, kulturnog i opšteg napretka nacionalnih manjina, predviđen članom 20. ZZPSNM još uvek nije osnovan, što u mnogome ukazuje na kredibilitet pomenutog zakona i nedostatak rešenosti vlasti da ga sprovedu⁸¹.

Zakonom o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture⁸² utvrđena je obaveza APV da obezbeđuje sredstva za rad i programe ustanova i drugih organizacija kad se njima doprinosi razvoju kulture i umetnosti u Pokrajini ili obezbeđuje razvoj kulture nacionalnih manjina (čl. 9).

Pravni instrumenti koji se eksplicitno odnose na zabranu jezičke diskriminacije ne postoje. *Zakon o javnom informisanju⁸³* (član 92) se indirektno odnosi na zabranu jezičke diskriminacije u smislu sankcionisanja sprečavanja distribuiranja javnih glasila bez opravdanog razloga.

Izvršno veće APV je donelo *Odluku o formiranju Pokrajinskog saveta nacionalnih manjina⁸⁴* koji bi trebalo da se bavi i oblašću kulture.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

U ZDOIOK (čl.2. st.20) je navedeno da su "programi iz oblasti kulture drugih naroda i narodnosti i staranje o zaštiti njihove kulturne baštine" određeni kao opšti interesi u oblasti kulture u smislu ovog Zakona. Opštinama, odnosno gradovima data je mogućnost da u skladu sa tim zakonom odlučuju o sredstvima za ostvarivanje potreba u kulturi u opštini odnosno gradu (čl. 11).

⁸¹ Mišljenje, član 5/49

⁸² Sl. glasnik RS br. 49/1992 u daljem tekstu: ZDOIOK

⁸³ Službeni glasnik RS br.43/2003, u daljem tekstu: ZJI

⁸⁴ Na sednici održanoj 30. avgusta 2006. godine

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

U pogledu konstatacije Savetodavnog komiteta da su lica koja pripadaju grupama koje su posle raspada SFRJ definisane kao nacionalne manjine, poput Hrvata i Makedonaca, imale teškoća u dobijanju i ostvarivanju prava na odgovarajući pomoć za svoje kulturne institucije i inicijative⁸⁵, u periodu između dva izveštavanja došlo je do pomaka na ovom planu (vidi tekst dole). Kulturne inicijative Roma se takođe podržavaju, ali prostora za pružanje veće podrške svim etničkim grupama generalno još uvek ima.

U APV postoje društva za negovanje mađarskog, rumunskog, rusinskog, slovačkog, makedonskog, bugarskog, nemačkog, ukrajinskog i romskog jezika. Ova društva su povezana u Koordinacioni odbor društava za jezik pri Zavodu za kulturu APV, u okviru kojeg se vrši koordinacija njihovih aktivnosti.

Krovna organizacija koja pomaže razvoj svih pomenutih veza na nivou cele teritorije Srbije ne postoji.

U Republici Srbiji neki manjinski jezici imaju povoljniji tretman u odnosu na druge, a to nije uslovljeno brojem govornika niti njihovom teritorijalnom rasprostranjenošću. Kao česti razlozi za to navode se: nepostojanje standardizacije jezika i jasnih gramatičkih pravila (slučaj bunjevačkog, romskog i vlaškog jezika), ali i istorijske i političke okolnosti (slučaj sa hrvatskim jezikom).

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Kulturnim institucijama bunjevačke nacionalne zajednice se za realizaciju programskih aktivnosti, zakup prostora i sl. daju minimalna sredstva ili se im se uopšte ne daju. U poređenju sa drugim nacionalnim zajednicama, u slučaju Bunjevaca se ne vodi računa o strukturi stanovništva. Ograničena sredstva dobijena od republičkih, pokrajinskih i lokalnih konkursa i iz budžeta Republike Srbije trenutno mogu da pokriju samo troškove kancelarije u kojoj se održavaju sednice Nacionalnog saveta u u Subotici⁸⁶ i regionalne kancelarije i Udruženja građana "Bunjevačko kolo" u Somboru.

Za razliku od drugih nacionalnih zajednica, nijednoj bunjevačkoj instituciji u Subotici, Somboru i okolnim mestima nije obezbeđen prostor za rad. Bunjevačke kulturne institucije se nalaze ili u zajedničkim prostorijama mesnih zajednica ili u zakupu.

Veliki broj konkursa u oblasti kulture, namenjen pripadnicima nacionalnih manjina u Srbiji, APV i na lokalnom nivou je netransparentan, pa je teško doći do podataka o važećim kriterijumima prilikom određivanja njihove visine.

Bunjevački jezik ima razvijenu bogatu usmenu tradiciju, od lirske i epske poezije do proze, koja je većim delom i zapisana, ali on nije samo govorni jezik. Počev od XVII veka, njime je pisano mnogo dokumenata, beletristike, štampe. Prva bunjevačka knjiga⁸⁷ datira iz 1683. godine, a sastavljena su i dva rečnika bunjevačkog jezika: *Tolmač* iz 1830. godine (od 10.000 reči) i *Rečnik bačkih Bunjevaca* iz 1990. godine (sa 17.000 reči⁸⁸). U Baji je od 1870. godine počelo izdavanje novina, a kasnije su i u Subotici i Somboru izlazili časopisi i kalendari. Podaci ukazuju na bogatu leksičku razvijenost ovog jezika i široke mogućnosti njegovog korišćenja. Za razliku od većinskog stanovništva, Bunjevci pišu latiničnim pismom.

⁸⁵ Mišljenje, član 5/48

⁸⁶ Reč je o prostoriji od 20 kvadratnih metara koji pokriva potrebe 21 osobe

⁸⁷ *Razmišljanja*, Mihajla Radnića, štampana u Rimu

⁸⁸ Trenutno se radi na njegovom dodatku od dodatnih 5.000 reči

Budući da su Bunjevci oduvek živeli na tuđim teritorijama, nikada nisu stekli uslove za priznavanje svog jezika. Bunjevački jezik danas u Srbiji nije priznat kao jezik, već se tretira kao deo srpskog jezika, štokavskog narečja i mlađeg ikavskog dijalekta, koji ima novu četvoakcenatsku akcentuaciju. Smatra se da ima više od 30.000 reči, među kojima je primetan uticaj mađarske, hrvatske i srpske leksike.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Iako u unapređivanju uvjeta potrebnih za očuvanje kulture i identiteta pripadnika hrvatske nacionalne manjine u APV postoje značajni pomaci⁸⁹, objektivno ograničenje predstavlja činjenica nepostojanja sustavnog i institucionalnog oblika financiranja kulturnih manjinskih institucija, što ima negativne posljedice u domenu ostvarivanja manjinskih prava.

Hrvati još uvek nemaju kazalište na hrvatskom jeziku, a u Zavodu za kulturu ne postoji razvijeniji programski segment posvećen ovoj nacionalnoj zajednici.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

U pogledu razvijanja i očuvanja svoje kulture u Republici Srbiji, pripadnici makedonske nacionalne manjine ne nailaze na veće prepreke. Tradicija i kulturno nasleđe Makedonaca se štite nizom kulturnih manifestacija i aktivnosti:

- Negovanjem foklora (kulturno umetnička društva i sekcije)
- Izdavačkom delatnošću i prevođenjem
- Obezbeđivanjem publikacija i knjiga na makedonskom u bibliotekama
- Obeležavanjem značajnih makedonskih datuma
- Uzimanjem učešća na kulturnim manifestacijama na kojima mogu prezentovati svoje kulturne običaje i tradiciju
- Izložbama makedonskih umetnika iz Srbije.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Problemi Rumuna u Srbiji, u oblasti kulture i umetnosti, su u svemu specifični zbog disperzije rumunske populacije u Srbiji, koja naseljava dve različite i udaljene regije: APV i istočnu Srbiju. Problematika u kulturi Rumuna iz APV, posve je drugačija od problematike Rumuna i Vlaha (odnosi se na lica koja se izjašnjavaju da im je maternji jezik – rumunski) iz istočne Srbije.

Dok vojvođanski Rumuni, odavno integrisani u društvo sa svojim specifičnostima i artikulisanim vrednostima, kao i posve prepoznatljivim dostignućima u kulturi, umetnosti i literaturi, teže još većoj afirmaciji svog kulturnog identiteta, Rumuni i Vlasi iz istočne Srbije su zbog dogododisnje izolacije i nemogućnosti pristupa rumunskom nacionalnom biću, jeziku i kulturi, tek u fazi proboja na rumunskoj sceni.

Međutim, i pored razjedinjenosti (prvenstveno zbog teritorijalne udaljenosti) i nedovoljne komunikativnosti, kultura i umetnost Rumuna iz Srbije se može sagledati u svom totalitetu, sa svim svojim, specifičnim obeležjima i u svim segmentima.

Najznačajnije kulturne manifestacije Rumuna, poput Festivala rumunske muzike i folkloru ili Pozorišnih dana Rumuna, pogađa nedostatak sredstava potrebnih za organizaciju kulturnih sadržaja i nesistemske finansiranje. Kako parcijalna rešenja nisu dovoljna, uz budžetske dotacije se apeluje na dodatne sponzore i donatore, što stvara neprijatan osećaj „prosjačenja“ kod pripadnika ove nacionalne manjine.

⁸⁹ Prihvatanja inicijative za uvođenje hrvatskog kao službenog jezika na razini APV, postojanja obrazovanja na hrvatskom nastavnom jeziku, izdavanja tjednika na hrvatskom jeziku od strane Skupštine APV, pokretanja programa na hrvatskom jeziku pri TV Novi Sad.

Rumuni iz istočne Srbije su započeli sa organizovanjem sopstvenih manifestacija tek nedavno. Za sada su to samo folklorni sadržaji, ali se polako pojavljuju i prvi pesnici koji stvaraju na književnom rumunskom jeziku.

U Kladovu i Boru su prikazani prvi pozorišni komadi vojvođanskih Rumuna (pozorišne trupe iz Uzdina i Kuštilja).

Stanje rumunskih kulturnih objekata je u APV negde zadovoljavajuće, a negde ne, zbog lošeg i ruiniranog stanja zgrada i institucija (situacija je nešto bolja u slučaju domova kulture)⁹⁰. Postojanje tehničke opreme je prava retkost, a zbog nedostatka finasijskih sredstava i kadrova, seoske biblioteke ne rade, izuzev povremeno u Banatskom Novom Selu i Alibunaru.

Posebno aktivan vid kulturnih sadržaja imaju različite nevladine organizacije, koje po pravilu uvek idu ispred, kako u formulisanju kulturnog koncepta Rumuna iz Srbije, tako i po brojnosti manifestacija i kulturnih sadržaja koje organizuju.

Profesionalna scena na rumunskom jeziku Narodnog Pozorišta „Sterija“ iz Vršca⁹¹, priprema dve pozorišne premijere godišnje, ali joj nedostaju koordinator i najmanje dva glumca u redovnom radnom odnosu.

Potpuno nov kolorit na rumunskoj kulturnoj sceni dao je novoosnovani Narodni Orkestar Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine, koji se dokazao kao vrhunsko stecište talentovanih i afirmisanih muzičara i koji svojim koncertima doprinosi afirmaciji rumunske narodne muzike, folklora i brojnih izvođača i pevača. Za aktivnosti Orkestra i Hora Nacionalnog saveta, u buduće će biti potrebno obezbediti bolje uslove za njihov rad i sistemsko finansiranje.

Neki od problema u ostalim oblastima kulturno-umetničkog delovanja Rumuna su:

- Nedostatak izložbenih prostora za galerijske aktivnosti..
- Nedostatak pojedinih muzičkih instrumenata kod seoskih orkestara.
- Nedostatak profesionalnih koreografa.
- Nedostatak sredstava za pripremu pozorišnih komada.

Pomenuti problemi su do sada uglavnom rešavani velikim angažovanjem entuzijasta.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

U Republici Srbiji aktivno deluju 15 kulturnih institucija, kulturno-umetničkih društava i udruženja pripadnika rusinske nacionalne manjine, koji su organizatori brojnih tradicionalnih kulturnih manifestacija Rusina⁹².

Problemi u oblasti kulture opšteg karaktera

Centralizacijom Republike Srbije 90-tih godina, APV ostaje bez svojih izvornih prihoda za normalno funkcionisanje, između ostalog, i u oblasti kulture. Ukidanje pomenutih finansija namenjenih aktivnostima i finansiranju kulturnih i umetničkih aktivnosti, koje su do 90 -tih godina bili daleko organizovanije, pogodilo je podjednako i većinski i manjinski narod, dovodeći ih do dna egzistencije.

⁹⁰ Stanje rumunskih kulturnih objekata je relativno zadovoljavajuće u naseljima: Uzdin, Vojvodinci, Seleuš, Sutjeska, Banatsko Novo Selo (uglavnom se radi o adaptiranim ili novim objektima). Nezadovoljavajuća situacija je u naseljima: Jankov Most, Nikolinci, Alibunar, Vlajkovci, Vladimirovac, Straža, Malo Središte, dok su veće investicije potrebne u naseljima: Kuštilj, Barice, Mesić, Vršac. U najkritičnijem stanju je Dom kulture u Ovči (opština Palilula u Beogradu), koji je izgoreo pre 2 godine i do danas nije obnovljen.

⁹¹ Finansira se sredstvima pokrajinskog budžeta.

⁹² Detaljnije o udruženjima i manifestacijama videti u Državnom izveštaju.

Iako odredbe *ZDOIOK* pružaju opštinama i gradovima mogućnost da odlučuju o sredstvima za ostvarivanje potreba u kulturi, zbog izuzetno malih transfernih sredstava iz budžeta Republike Srbije, vojvođanska praksa je sasvim suprotna.

Aktuelno finansiranje kulturno umetničkih društava, kulturnih institucija, manifestacija i festivala od nacionalnog značaja vrši se iz sredstava lokalne samouprave, Pokrajinskih sekretarijata i delimično Ministarstva za kulturu Republike Srbije. Kako se pomenuta sredstva permanentno procentualno smanjuju, to utiče na:

- Smanjenje kulturnih aktivnosti nacionalnih manjina, čak njihovo zamiranje, naročito kulturno umetničkih društava⁹³.
- Dotiranje, umesto finansiranje programa rada kulturno umetničkih društava uz obrazloženje da su u pitanju udruženja građana, a da je obaveza lokalne samouprave da finansira samo one institucije čiji je osnivač.
- Ranije je 50% potrebnih sredstava za sufinansiranje manifestacija od pokrajinskog značaja (prema finansijskom planu manifestacije) dotirala APV. Preostalih 50% finansirali su organ lokalne samouprave u čijoj se sredini odvijala manifestacija i sami organizatori. Sada se raspodela sredstava pokrajinskih organa vlasti vrši prema preporukama nacionalnih saveta nacionalnih manjina, a ta sredstva su daleko ispod njihovih potreba. (Pokrajinski sekretarijati opredeljuju krajnju visinu sredstava za nacionalne savete, a nacionalni saveti na osnovu toga vrše preraspodelu i utvrđuju prioritete. Zbog toga je realno nemoguće zadovoljiti sve specifičnosti i potrebe jedne manjinske zajednice).
- Iako u *ZDOIOK* postoji opšta mogućnost finansiranja razvoja kulture narodnosti, dodeljivanje sredstava od strane Ministarstva kulture Republike Srbije namenjenih kulturnim potrebama nacionalnih manjina je najčešće zavisilo od dobre volje ministra i njegovog poznavanja kulturnih potreba manjina. Poslednjih godina je uvedena institucija konkursa, ali su sredstva opredeljena za programe nacionalnih manjina u izuzetno velikoj disproporciji, u odnosu na celokupni budžet za kulturu.
- *ZDOIOK* je regulisano i staranje o zaštiti kulturne baštine, što podrazumeva i investicije u oblasti kulture (objekti, oprema i infrastrukturne potrebe). Za potrebe kulturnih institucija nacionalnih manjina nisu izdvajana značajnija sredstva niti su njihovi pripadnici bili konsultovani o tome, jer su prioritet imale sanacije institucija kulture od republičkog i pokrajinskog značaja.

Problemi u oblasti pozorišnih aktivnosti

Početkom 2003. godine APV je pokušala da podstakne organizovan rad pozorišnih delatnosti pripadnika manjina, osnivanjem nacionalnih pozorišta rusinske, slovačke i rumunske nacionalne manjine i finansiranjem njihovog rada putem projekata⁹⁴. Ovakav pristup, bez dubljeg sagledavanja kulturnih potreba manjina je na samom početku ukazao na sledeće nedostatke:

- Organizaciono tehničku uslovljenost rada pozorišta (adekvatna i funkcionalna pozornica, tehnička opremljenost pozorišta, nephodan kadar u rukovodećem, umetničkom, tehničkom i opštem sektoru)
- Postprodukciju (prezentacija pozorišne delatnosti pripadnicima dotične manjine i drugim nacionalnim zajednicama, prezentacija na smotrama, domaćim i međunarodnim festivalima)
- Stimulaciju dramskog stvaralaštva na jeziku manjinske nacionalne zajednice
- školovanje kadrova neophodnih za pozorišne delatnosti (na Akademiji umetnosti u Novom Sadu ne postoje klase glume na slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku, iako je svojevremeno kada se Akademija formirala, jedan od argumenata za njeno osnivanje bilo školovanje kadrova za potrebe pozorišne delatnosti na jezicima manjinskih nacionalnih zajednica). Treba napomenuti da su pokrajinski organi doneli preporuku da se na Akademiji

⁹³ Primer Kulske opštine u kojoj je za potrebe kulture do 90 - tih godina odvajala 7% opštinskog budžeta, da bi se to učešće danas prepolovilo.

⁹⁴ Za razliku od pomenutih manjina, pripadnici mađarske nacionalne manjine sprovode pozorišne delatnosti više decenija.

umetnosti stvore uslovi za otvaranje klasa na jezicima manjinskih nacionalnih zajednica, ali trenutno u njoj nema uslova za proširenje (u prvom redu zbog prostornih problema).

Finansiranje potreba pozorišta na jezicima manjina po projektima bi bilo stimulatívno i opravdano, ukoliko bi svi gore pomenuti segmenti, bitni za kvalitetno izvođenje pozorišnih predstava, bili ispunjeni. To zahteva daleko veća sredstva od onih koja se trenutno izdvajaju.

Problemi koji onemogućavaju rad pozorišta na jezicima manjina su sledeći:

- Ne postoji organ lokalne samouprave kod svake nacionalne zajednice koji bi bio u obavezi da finansira materijalne troškove novoosnovanih pozorišta
- Osnivačka prava pozorišta su prebačena na Nacionalne savete nacionalnih manjina, koji nisu u mogućnosti da finansiraju njihove troškove, jer za to nemaju namenska sredstva
- Prebacivanje finansiranja materijalnih troškova na organe lokalne samouprave je problematično zbog potrebe da lokalna samouprava finansira organizovan rad kulture svih njenih građana ravnopravno, a ne da bude dodatno finansijski opterećena zbog činjenice da u njenoj sredini žive pripadnici određene nacionalne zajednice u većem broju. Rešenje problema je u finansiranju sa viših nivoa vlasti i prenošenje, odnosno preuzimanje osnivačkih prava od strane APV.

Problemi finansiranja kulturnih potreba manjina u lokalnim samoupravama

Osnovne aktivnosti u mestima u kojima žive pripadnici manjinskih nacionalnih zajednica odvijaju se preko kulturno - umetničkih društava, a ređe preko institucija čiji je osnivač organ lokalne samouprave. Organizovan rad institucija se u praksi uglavnom finansira iz budžeta organa lokalne samouprave, dok se kulturno - umetnička društva finansiraju simbolično ili se uopšte ne finansiraju. Ovakav način finansiranja uglavnom pogađa pripadnike manjinskih zajednica: na primer, u Novom Sadu pored desetine kulturno - umetničkih društava većinskog naroda, egzistiraju i kulturno - umetnička društva manjinskih nacionalnih zajednica koja nisu na budžetu grada Novog Sada, odnosno finansiraju se preko projekata, koje je neizvesno. Dok nedostatak finansiranja kulturnih potreba većinskog naroda može ugroziti većinsku kulturu, u pogledu pripadnika manjina može značiti njihovo potpuno gašenje.

Problemi u kulturi na jezicima manjina i nacionalni saveti

Značajan elemenat koji bi morao biti promenjen (zakonskim pozicioniranjem kulture ili odedbama budućeg Zakona o Nacionalnim savetima nacionalnih manjina) je postavljanje i imenovanje rukovodećih kadrova u oblasti kulture, naročito u opštinama. Primenom izbornog zakona za izbor organa lokalne samouprave, izborni rezultati zbog malobrojnosti manjine ne zavise od glasova pripadnika nacionalnih manjina, a često ni od njihove političke volje. Umesto toga, na lokalnim izborima se nameću kadrovi poredničkih političkih stranaka, čime se ne vodi računa o kvalitetu i sposobnosti kandidata niti se poštuje volja ostalih pripadnika nacionalne manjine. Stranačke ličnosti se ne konsultuju sa predstavnicima i predstavničkim organima manjinskih nacionalnih zajednica iako oni mogu najkompetentnije da ocene sposobnost pripadnika svoje zajednice koji treba da vrše odgovorne funkcije u institucijama u oblasti kulture u njihovim sredinama. Uloga i mišljenje Nacionalnih saveta nacionalnih manjina bi u ovom segmentu morali biti uvaženi.

Edukativni centar Roma

Osnovni materijalni uslovi (prostor, oprema i finansijska sredstva) za očuvanje i razvijanje romske kulture i identiteta skoro da ne postoje ili su zanemarljivi. Za rad udruženja, aktiviranje društvenog života i okupljanje Roma nema domova kulture, dečjih obdaništa i igrališta, sportskih terena, niti adekvatnih prostorija. To se naročito oseća u zimskim mesecima. Takvih prostorija nema ni tamo gde se organizuje dosta sekcija i aktivnosti romskih udruženja, pa se one, uglavnom, odvijaju po privatnim kućama, a ponekad i u mesnim, zajedničkim domovima kulture od kojih su mnogi već dotrajali i ruinirani.

- Pozitivan primer je Beočin, gde je romska zajednica uspeła da obezbedi prostor i sredstva za udruženje, ali samo zahvaljujući političkom angažovanju Romske partije, koja je dobila 2 odbornika u Skupštini Beočina i 3 u mesnoj zajednici Beočin.

Finansiranje romskih organizacija je skromno. Pojedine lokalne samouprave izdvajaju iz svojih budžeta simbolička sredstva za romske aktivnosti, ali nijedna organizacija nema profesionalno plaćenu osobu za posao koji obavlja.

- Od 2006. godine dva romska udruženja u Subotici su dobila od Skupštine Subotice prostor, ali nemaju stalan izvor finansiranja za kontinuirani rad. Opstaju zahvaljujući stranim donacijama.

U momentu pisanja ovog izveštaja, većinu programa romskih udruženja u APV finansiraju strani donatori. Zahvaljujući njima, udruženja “žive”, a do sada su za jačanje romskih organizacija najviše uradili Fond za otvoreno društvo, Save the Children, Spolu International Foundation i Građanske inicijative - na nacionalnom nivou. Pomenute organizacije su strateški, u dužem vremenskom periodu, finansirale programe iz oblasti obrazovanja i jačanje kapaciteta romskih organizacija:

- NVO Khetane – Zajedno je uz finansijsku i logističku podršku Spolu International Foundation iz Holandije materijalno podržala akcije romske zajednice u kojima su učešće uzele lokalne samouprave:
- Uvedena je voda u romskom naselje u Sonti.
- Kupljene su četiri kuće za romske porodice iz romskog naselje u Sivcu.
- Napravljena je pešačka staza u romskim naseljima u Horgošu, Bačkom Monoštoru, Čurugu.

Na teritoriji APV samo nekolicina romskih organizacija ima stalne programe, a simbolična i skromna sredstva koja im je u proteklom periodu, putem javnog konkursa, davao Pokrajinski sekretarijat za upravu i propise nacionalne manjine, bila su jedina za realizaciju njihovih aktivnosti. Zbog toga je njihov uticaj na lokalnom nivou slab, a mogućnost poboljšanja položaja romske zajednice neznatna.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Po pitanju negovanja i očuvanja kulturnog identiteta Roma prednjači KUD “Rrom” iz Srbobrana koje tradicionalno, svake godine organizuje manifestaciju “Ciganske vatre”, na kojoj se predstavljaju romski književnici, pesnici, slikari, muzičari i dr.

U oblasti pozorišnog stvaralaštva aktivan je teatar “Suno e Rromengo” iz Novih Karlovaca i najreprezentativnije predstavlja kulturnu baštinu Roma.

Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

Aktivna udruženja Nemaca čiji je cilj očuvanje nacionalnog identiteta Nemaca, jezika i kulturnih običaja na ovim prostorima su:

- Nemačko udruženje Donau Novi Sad, (1992)
- Adam Berenc udruženje građana, Apatin (2001)
- Nemačko udruženje opštine Odžaci, Odžaci (2002)
- Nemačko udruženje Bečkerek opštine Zrenjanin, Zrenjanin (2003)
- Nemačko udruženje Bela Crkva, Bela Crkva (2003)
- Nemačko udruženje Kikinda, Kikinda (2003)
- Nemačko udruženje Pančevo Rit, Borča (2003)
- Krovna organizacija Srbije i Crne Gore - Savez nemačkih udruženja SCG, Novi Sad (2003)
- Nemački narodnosni savez, Subotica (1997)
- Nemačko udruženje za dobro susedske odnose Karlovi, Sremski Karlovci (2002)
- Nemačko udruženje Bačka Topla, Bačka Topla (2004)
- Gerhad nemačko humanitarno udruženje Sombor, Sombor (2004)

Od svih nabrojanih udruženja, samo Udruženje u Subotici ima sopstvene prostorije za rad⁹⁵.

⁹⁵ Kupovinu je finansirala Nemačka država

Radio Sunce – Glas južnog Banata

Česi su se već početkom XX veka organizovali u skladu sa važećim zakonima u udruženja – Češke Besede. Ta udruženja postoje i danas, a kroz njih Česi i drugi članovi tih društava ostvaruju svoje Statutom određene ciljeve. Zahvaljujući finansijskoj podršci Češke Republike posljednjih nekoliko godina, obnovljeni su objekti: Češki Dom i Beseda u Češkom Selu, Kruščici, Beloj Crkvi i u naselju Gaj (opština Kovin).

Među tradicionalne i najznačajnije manifestacije Čeha u Vojvodini spadaju:

- «Česi južnog Banata»:
- «Dani Češke kulture»
- «Nekad i sad» - izložba starih fotografija i ručnih radova
- «Pogled na češki film» - bioskopske predstave velikana češkog filma
- «Putevima predaka» - predavanja, pripreme i tematska putovanja u Češku Republiku
- «Češka Beseda Bela Crkva»
- «Fašanke» maskenbal, priredbe i igranke
- «Jaje Fest» posvećeno Uskršnjim praznicima
- Folklorne priredbe
- «Katarina Bal»

Česi imaju uspešnu saradnju sa mnogim domaćim i stranim društvima i ustanovama, pre svega sa Ministarstvom za inostrane poslove Republike Češke i sa Ambasdom Republike Češke u Srbiji.

Udruženja su u više navrata donela i distribuirala humanitarnu pomoć zdravstvenim ustanovama u Beloj Crkvi i Vršcu, kao i građanima Opštine Bela Crkva.

Veliku podršku Udruženja putem projekata pružaju republičko Ministarstvo za kulturu, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje i kulturu i Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine.

Udruženja saraduju i sa pojedinim nevladinim organizacijama (Društvo prijateljstva Čeha Slovaka i Jugoslovena, Udruženje podunavskih Nemaca i dr.).

Udruženja/organizacije

Postojeća udruženja/organizacije Čeha (po datumu osnivanja) koje neguju češki jezik su:

- Češka Beseda – Bela Crkva (osnovano 1917. godine)
- Češka Beseda – Češko Selo (u prvoj deceniji XX veka)
- Češka Beseda – Kruščica (u prvoj deceniji XX veka)
- Češka Beseda – Gaj (opština Kovin) (u prvoj deceniji XX veka)
- Matica Češka – Bela Crkva (1997)
- Kulturno prosvetno udruženje «Česi južnog Banata» - Bela Crkva (2001)
- Radio Sunce – Glas južnog Banata – Bela Crkva (2002)
- Fudbalski klub «ABLIAN» - Češko Selo (2003, po tradiciji kluba DUKLA, oko 1945 g.)
- Češka Beseda – Jasenovo (2006)

Zahvaljujući činjenici da veći broj Čeha živi na teritoriji opštine Bela Crkva, Vlada Republike Srbije i Ministarstva Češke Republike su u više navrata podržali projekte u opštini Bela Crkva, a sama Opština je u programu «Exchange» sa češkom opštinom Hluboka na Vltavi.

Društvo Slovenaca «Kredarica», Novi Sad

Sve do 1997. godine, u Srbiji nije bilo organizacija koje bi okupljale pripadnike slovenačke nacionalnosti, jer tako nešto bilo politički nepoželjno. Do njihovog udruživanja u Udruženja građana ili u Kulturne zajednice dolazi paralelno sa osamostaljivanjem Slovenije kao samostalne države. Prvo društvo je osnovano 25. februara 1997. godine u Novom Sadu, a posljednjih 5 godina su se udruženja

Slovenaca formirala u Zrenjaninu, Beogradu, Subotici, Vršcu, Nišu, Zaječaru, Kragujevcu, Boru i Leskovcu:

- Društvo Slovencev Sava, Beograd
- Društvo Slovencev Kredarica, Novi Sad
- Društvo Slovencev Triglav, Subotica
- Društvo Slovencev Planika, Zrenjanin
- Društvo Slovencev Kula, Vršac
- Slovenska kulturna skupnost Timoške krajine Ivan Cankar, Zaječar
- Kulturna skupnost Niškega okrožja France Prešern, Niš
- Slovenska kulturna skupnost Šumadije Jernej Kopitar, Kragujevac i
- Slovenska kulturna skupnost Drago Čeh, Bor.

Danas pripadnici slovenačke nacionalne manjine na slovenačkom jeziku:

- organizuju kulturno-zabavne programe
- izdaju bilten i slična informativna glasila (društvo iz Novog Sada, Beograda, Vršca, Niša i Zaječara)
- organizuju školu učenja slovenačkog jezika
- neguju horsku muziku⁹⁶
- organizuju izložbe likovnih i drugih radova⁹⁷.

Preporuke

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- Budući da Bunjevci kao svoju matičnu državu priznaju Srbiju i da nemaju drugu matičnu državu, kao što je to slučaj sa ostalim manjinama, Srbija bi trebalo da vodi računa o njihovim potrebama prilikom određivanja sredstva za funkcionisanje bunjevačkih institucija.
- Potrebno je unapred odrediti visinu sredstava za sve nacionalne zajednice, kao i kriterijume po kojima će se davaoci sredstava rukovoditi prilikom određivanja visine sredstava za svaku manjinu.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

- Pružiti značajniju finansijsku podršku institucijama i projektima hrvatske zajednice.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

- Odrediti kritičan prag kulturnih potreba manjina, ispod kojeg bi bili ugroženi vitalni interesi u kulturi
- Odrediti institucije i manifestacije u oblasti kulture i umetnosti koje bi trebalo da dobiju nacionalni status, radi sticanja zakonske pozicije i sistemskog finansiranja sa viših nivoa vlasti, kao i institucija, manifestacija i udruženja na lokalnom nivou. Status "nacionalnih" morale bi dobiti institucije kao što su: nacionalni teatar, nacionalna biblioteka, muzej i galerija, nacionalna institucija u oblasti muzičko folklornog stvaralaštva.
- Obezbediti sufinansiranje manifestacija u oblasti kulture značajnih za manjinske nacionalne zajednice, koje bi dobile nacionalni status i bile od interesa na teritoriji cele republike. Ono bi trebalo da se odvija po sledećem modelu: 1/3 potrebnih sredstava iz Ministarstva kulture Republike Srbije, 1/3 sredstava iz pokrajine, 1/3 sredstava iz organa lokalne samouprave i od nosioca organizacije manifestacija (u odnosu 50% - 50%)
- Obezbediti sufinansiranje iz sredstava APV i organa lokalne samouprave manifestacija i institucija koje bi imale pokrajinski karakter
- Obezbediti sufinansiranje iz sredstava lokalne samouprave manifestacija, koje bi bilo lokalnog karaktera

⁹⁶ Društvo Kredarica i društva iz Zrenjanina, Subotice i Niša

⁹⁷ Društvo Kredarica

- Finansirati kulturno - umetničkih društava direktno iz budžeta lokalne samouprave, bez obzira što se ne radi o institucijama (finansiranjem materijalne osnove za redovnu delatnost i lična primanja zaposlenih ako ih ima, uz usaglašavanje i određivanje osnovnog programa rada koji mora da stoji iza takvog finansiranja) ili finansiranjem materijalne osnove i programa rada prema uslovno potrebnim radnicima za program rada koji određeno kulturno umetničko društvo mora da ispuni.

Uspostaviti vertikalno zakonsko pozicioniranje u oblasti kulture kod rusinske nacionalne zajednice, a samim tim i finansiranje od organa lokalne samouprave do Ministarstva kulture Republike Srbije na sledeći način:

- Priznavanjem statusa opštinskih kulturno - umetničkih društava rusinske nacionalne zajednice⁹⁸ i finansiranjem iz sredstava lokalne samouprave opština i gradova u kojima je njihovo sedište.
- Priznavanjem statusa pokrajinskih manifestacijama u oblasti kulture i njihovim sufinansiranjem iz sredstava pokrajinskih i lokalnih organa izvršne vlasti.
- Priznavanjem statusa nacionalnih manifestacija od republičkog značaja i njihovim sufinansiranjem, prema gore navedenom modelu iz sredstava Ministarstva kulture Republike Srbije, APV i organa lokalne samouprave u kojoj se pomenute manifestacije održavaju.
- Priznavanjem statusa Nacionalnog teatra sa muzičko - folklornim ansamblom i nacionalnim orkestrom, Nacionalne biblioteke i Nacionalne galerije i muzeja, sa sedištem u Ruskom Krsturu i njihovim finansiranjem, održavanjem i ostvarivanjem programa kao samostalnih kompleksnih nacionalnih institucija u oblasti kulture.
- Poveravanjem reprezentativnih institucija i manifestacija nacionalnih zajednica i njihovog statusa (u saradnji sa državnim organima) Nacionalnim savetima nacionalnih manjina kao najvišim organima kulturne samouprave svake nacionalne zajednice.

Edukativni centar Roma

- Finansirati programe koji jačaju kapacitete romskih udruženja.
- Obezbediti stalna i veća materijalna sredstva i adekvatan prostor za rad romskih udruženja putem javnog konkursa.
- Podržati grupe koje neguju dramsku umetnost na romskom jeziku.

Paragraf 2 člana 5

Normativni okvir

%

Primena

Vojvođanski centar za ljudska prava

Osnovna specifičnost APV je veliki broj etnički mešoviti brakova, koji danas čine oko 30% od svog ukupnog broja. To predstavlja i najčešći i najrasprostranjeniji vid dobrovoljne asimilacije manjina: u većini slučajeva deca iz mešoviti brakova su ranije bila Jugosloveni.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Zakoni Republike Srbije koji se tiču obrazovanja i informisanja nedovoljno štite pripadnike bunjevačke nacionalne manjine, jer političke i druge organizacije formirane od strane hrvatske nacionalne zajednice, na primer, Demokratski savez vojvođanskih Hrvata i Nacionalni savet hrvatske nacionalne manjine, vrše i imaju za cilj asimilaciju Bunjevaca.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Premda su vlasti poduzele više formalnih i konkretnih mjera u cilju unapređivanja uvjeta nabrojanih pod ovim članu, nije napravljen i otklon od asimilacijske politike spram hrvatske manjine, koju su otvoreno sprovodile ranije vlasti. To se ogleda u nastavljanju pružanja potpore tzv. «bunjevačkoj»

⁹⁸ U Kuli, Vrbasu, Kucuri, Novom Sadu, Đurđevu, Novom Orahovu, Subitici, Beogradu i Šidu

opciji⁹⁹, ali na drugi način. Dok su ranije vlasti zastupnike ove ideje otvoreno podupirale, uskraćujući potporu hrvatskoj strani, sadašnje pomenute opcije ih stavljaju u istu ravan. Predtekst za to je navedena zakonska definicija nacionalne manjine. Rezultat ovakve prakse je asimilacija pripadnika hrvatskog naroda, u ovom slučaju u jednoj regiji – Bačkoj (u kojoj žive Bunjevci i Šokci). Pomenuta politika asimiliranja svjesno prenebrjegava činjenicu da je govorni jezik Bunjevaca i Šokaca ikavski dijalekat, koji ulazi samo u hrvatsku (ne i u srpsku ili kakvu drugu južnoslavensku) jezičnu skupinu. On je osobito raširen u Dalmaciji, zapadnoj Hercegovini, sjevernoj Bosni i Slavoniji, gdje se ne dovodi u pitanje da je dio hrvatskog jezika.

- Primer gore iznetih činjenica je pritisak od strane ministarstva vjera Republike Srbije za uvođenje bunjevačkog jezika u crkve, obavljanje vjerskih obreda na bunjevačkom jeziku i prevođenje crkvenih dokumenata na srpski jezik, odnosno ikavski (bunjevački) dijalekat, iako su vjernici katoličke vjere pretežito pripadnici hrvatske nacionalnosti¹⁰⁰.
- Pokrajinsko tajništvo za kulturu i obrazovanje pokušalo je uvesti fakultativan predmet bunjevački jezik s elementima nacionalne kulture, ali je nakon oštih prosvjeda¹⁰¹, ova odluka stavljena van snage zbog toga što se dijalekt ne može izdići na razinu književnoga jezika. Pod pritiskom Službe za ljudska i manjinska prava¹⁰², pokrajinske vlasti nastoje uvesti u nastavu predmet u čijem se nazivu neće spominjati jezik, već pojmovi poput “bunjevačka tradicija ili kultura”. Time se ponovo kultura, koja je sastavnica cjeline hrvatske kulture, nastoji izdvojiti iz nje kao navodno zasebna.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Na asimilaciju Makedonaca u Srbiji uticalo je nekoliko faktora:

Raspad Jugoslavije koji se negativno odrazio na zadržavanje posebnosti makedonske etničke zajednice, jer su u Opštini Pančevo ukinuti:

- službena upotreba makedonskog jezika i pisma
- radio emisija na makedonskom jeziku na radio Pančevu
- stranica na makedonskom jeziku u listu “Pančevac”
- predmet makedonski jezik kao jezik društvene sredine u osnovnoj školi u Jabuci.

Neadekvatna reakcija Makedonaca posle raspada SFRJ, koji kao lojalni građani Srbije nisu osporavali pojedine pritiske na makedonski živalj u cilju njegove asimilacije, doprinela je njihovom bržem asimilovanju. Za razliku od drugih tradicionalnih manjina koje su stvarale i jačale svoj nacionalni identitet u oblasti kulture, informisanja, obrazovanja i politike, Makedonci nisu posvetili dovoljno pažnje svom nacionalnom identitetu (ni individualnom ni kolektivnom), već su bili privrženi ideji o ravnopravnosti i jugoslovenstvu. Takvo se opredeljenje u velikoj meri odrazilo i na nacionalni identitet makedonske zajednice u Srbiji, a budući da se kao posledica toga, treća generacija Makedonaca na ovim prostorima danas jedva služi makedonskim jezikom, izostanak posebnih mera u narednom periodu u cilju očuvanja makedonskog identiteta, može u mnogome uticati na potpuno iščezavanje ove etničke zajednice u Srbiji.

Preporuke

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Odustati od logističke i financijske podrške i pomoći onih koji su u funkciji asimilacije.

⁹⁹ Iste namjere postoje i spram šokačkog korpusa, ali su uglavnom bezuspješne.

¹⁰⁰ Katoličke vjernike mađarske i slovačke narodnosti ovakve tendencije vlasti ne pogađaju.

¹⁰¹ Uložili su ga brojni hrvatsko-bunjevački intelektualci iz Subotice, Sombora, Mađarske i Hrvatske, a potpisom podržalo više stotina drugih pripadnika ovoga dijela hrvatskog naroda iz Subotice i okolice.

¹⁰² Koja je pod političkim utjecajem partije predsjednika republičke vlade – Demokratske stranke Srbije.

Član 6.

1. Ugovornice treba da podstiču duh tolerancije i međukulturalnog dijaloga i preduzimaju efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja i razumevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njihovoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni ili verski identitet, posebno u oblasti obrazovanja, kulture i medija.

2. Ugovornice se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mere zaštite lica izloženih pretnjama ili diskriminaciji, neprijateljstvima ili nasilju zbog svog etničkog, kulturnog ili verskog identiteta.

Paragraf 1 člana 6

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

U ZRD (čl 21, čl.68, čl.77, čl.78 st. 2, 3, 4,5, 10 i 11) i ZJI (38) predviđaju da se u medijima razvija duh međukulturalnog dijaloga, sprečava jezik mržnje i omogući svim ljudima koji žive na teritoriji zemlje da primaju i odašiljaju informacije u sredstvima javnog informisanja.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

U oblastima koje naseljavaju pripadnici nacionalnih manjina, u Srbiji je generalno zastupljeno multikulturalno obrazovanje koje podrazumeva obrazovnu politiku i praksu usmerenu ka odvojenim obrazovnim potrebama različitih etničkih grupa. Interkulturalno obrazovanje koje podrazumeva obrazovnu politiku i praksu u kojima lica koja pripadaju različitim kulturama i etničkim zajednicama aktivno i konstruktivno uče jedni o drugima, u obrazovnom sistemu Srbije ne postoji.

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

U štampanim i elektronskim medijima su i dalje prisutni tekstovi koji jačaju negativne stereotipe prema određenim nacionalnim manjinama (na primer, Hrvatima¹⁰³), a za koje generalno izostaju sankcije¹⁰⁴.

RUV kao javni servis građana u oblasti negovanja duha tolerancije i međukulturalnog dijaloga ima posebne zadatke. Ona emituje radio i TV program na mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom, ukrajinskom, romskom, hrvatskom, bunjevačkom i povremeno na nemačkom i makedonskom jeziku. U odnosu na postotak manjine u ukupnom stanovništvu APV, određuje se i dužina emitovanja sadržaja od javnog interesa u informativnom, obrazovnom i zabavnom sektoru.

Rezultati kvantitativno-kvalitativne analize sadržaja programa i radija i televizije na svim jezicima na kojima Radiodifuzna ustanova Vojvodine¹⁰⁵ emituje¹⁰⁶, ukazuju da u centralnim informativno-političkim emisijama na većinskom i na manjinskim jezicima, nedostaju sadržaji koji "podstiču duh tolerancije i međukulturalnog dijaloga».

Multietnički karakter APV se retko vidi u vestima na RTV. On je slabo reprezentovan, kako u: (a) izboru tema o kojima vesti govore, tako i u (b) izboru subjekata o čijim aktivnostima ili stavovima vesti izveštavaju i u (c) sadržaju stavova koji se u programu na indirektan način afirmišu ili kritikuju:

¹⁰³ Vidi izveštaj Hrvatskog kulturno-prosvjetno društva "Matija Gubec" i Hrvatskog kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav" dole

¹⁰⁴ Mišljenje, član 6/61

¹⁰⁵ U daljem tekstu: RUV

¹⁰⁶ Rađena u okviru projekta Novosadske novinarske škole i Izvršnog veća APV pd nazivom "Transformacija Radiotelevizije Novi Sad u javni servis Vojvodine" (septembar 2006- januar 2007)

a) Iako je *tema multikulturalnosti* definisana veoma široko, u analiziranim programima RTV je registrovano malo priloga u kojima se ona pojavljuje, bilo kao jedina ili kao sporedna tema¹⁰⁷. Među 775 od ukupnog broja registrovanih tema u svim TV vestima, multikulturalnost je registrovana 9 puta (1.2%), a 6 puta među 738 tema u svim radio vestima (0.8%). Nijednom nije bila registrovana u TV vestima na srpskom i romskom, radio vestima na slovačkom i rusinskom, a svega se 2 ili 3 puta pojavljivala u ostalim programima tokom nedelju dana.

b) *Subjekti* iz manjinskih etničkih zajednica se relativno retko javljaju među subjektima o čijim aktivnostima ili stavovima govore vesti, ne samo u programima na većinskom tj. srpskom jeziku, već i u programima na jeziku njihove etničke grupe. Tako su u TV vestima na srpskom jeziku subjekti nesrpske nacionalnosti zastupljeni u 3% slučajeva među svim subjektima (7 među 203 ukupno pomenuta subjekta), a u radio programu u 6% slučajeva.

U programima na jezicima etničkih grupa izrazito dominiraju subjekti srpske nacionalnosti, dok se pripadnici manjinskih etničkih zajednica pominju u 1% do 20% slučajeva među svim registrovanim subjektima. Izuzetno retko je reč o subjektima iz druge manjinske grupe.

Po pravilu, subjekti iz etničkih zajednica se češće pojavljuju kao protagonisti vesti u TV (10% slučajeva), nego u radio programu (6%).

Od svih analiziranih programa, najviše pažnje svojoj etničkoj grupi poklanja TV program na romskom jeziku (oko 20% etničkih subjekata), a zatim TV vesti na mađarskom jeziku (17%), TV vesti na rumunskom i rusinskom - 12% i 11%, radio vesti na mađarskom - 10%. Radio i TV program na slovačkom jeziku izuzetno retko govore o aktivnostima slovačkih subjekata (jednom ili 3%), a to retko čine i radio vesti na rusinskom i rumunskom jeziku (dva puta ili 6%).

Podaci svedoče o niskoj usmerenosti informativnih programa na manjinskim jezicima na zbivanja u etničkoj zajednici, kao i o odsustvu namere afirmisanja multikulturalnog društva u kome je važno da sve etničke zajednice budu upoznate sa životom ostalih etničkih grupa, što je jedan od zadataka javnog servisa u APV.

c) *Analiza sadržaja tj. predmeta (objekata) stavova* koje su izražavali subjekti o čijim aktivnostima ili mišljenjima se izveštavalo u vestima informativnih emisija, pokazuje da se najveći broj stavova odnosio na:

- nezavisnost Kosova – koji je bio izrazito najčešći u odnosu na druge registrovane stavove
- saradnju sa Haškim tribunalom
- regionalizam, odnosno regionalnu saradnju
- autonomiju APV
- demokratiju
- privatizaciji i
- ulazak Srbije u EU.

Međuetnička tolerancija nije bila čest predmet stava subjekata koji su govorili u vestima RUV – po 1 put u radio programu na srpskom i TV programu na mađarskom, po 2 puta u TV programu na srpskom i radio programu na mađarskom, 2 i 3 puta u programima na slovačkom. Nijednom nije bila pomenuta u TV programu na rumunskom, radio programu na rusinskom i TV programu na romskom.

¹⁰⁷ U kodeksu za analizu sadržaja vesti, kao posebna tema izdvojeno je bilo kakvo pominjanje multietničkog života u APV, odnosno više od jedne etničke zajednice - izjave funkcionera u kojima se pominju položaj ili prava manjina, obrazovne ili druge aktivnosti koje su na neki način povezane sa etničkim zajednicama, čak i zvanične čestitke posebnih praznika pojedinim etničkim grupama.

Situacija je još lošija u Radiodifuznoj ustanovi Srbije koja multikulturalnosti uopšte ne posvećuje pažnju.

Bitno je napomenuti da u praksi još uvek izostaju sadržaji koji bi podsticali i unapređivali interkulturalnost, nacionalnu i versku toleranciju među zajednicama u APV, kao i nastavne jedinice koje bi približile istoriju i kulturu manjinskih zajednica većinskom narodu i upoznale same pripadnike nacionalnih manjina o kulturnim vrednostima drugih etničkih grupa. Ovom se problemu u APV još uvek ne posvećuje dovoljna pažnja, a veće interesovanje za razvijanje interkulturalnih vrednosti ne pokazuju ni sami pripadnici manjinskih zajednica – oni uglavnom ostaju zatvoreni u okviru vlastitih krugova i ne pokazuju veću želju otvaranja ka drugim etničkim zajednicama.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Važeći obrazovni sistem nema za cilj da iskoreni iz pogleda na svet i shvatanja mladih etnički motivisane predrasude i da tako pozitivno utiče na smanjivanje broja međuetničkih incidenata koji su uzrokovani međusobnim podsticanjem i uzajamnim delovanjem nedostatka porodičnog vaspitanja i drugih spoljnih faktora. On ne koristi u dovoljnoj meri postojeće raznovrsne instrumente za ublažavanje predrasuda, afirmaciju međuetničke tolerancije i multikulturalizma i prihvatanje i poštovanje različitosti.

Projekat afirmacije tolerancije i multikulturalizma Izvršnog veća APV predstavlja značajan projekat koji sprovode organi vlasti, sa ciljem smanjivanja broja međunacionalnih incidenata.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Premda postoje različiti oblici podsticanja tolerancije, oni ne daju uvijek djelotvorne rezultate:

- Izostaje tolerancija u pogledu konkretnih primjerenih manjinskih politika u lokalnim zajednicama i u slučaju ličnih primjera javnih djelatnika koji podstiču duh tolerancije.
- Izostaju političke i pravne sankcije za netolerantno djelovanje (primjer međuetničkih incidenti tijekom 2004. godine i slučaj postupanja prema Ministrici poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva¹⁰⁸).
- Rukovodstvo RTV Novi Sad je 2005. godine pokrenulo tužbu protiv glavnog i odgovornog urednika NIU¹⁰⁹ “Hrvatska riječ” i jedne od novinarki¹¹⁰, zbog govora mržnje, koji je vođen sve do druge polovice 2006. godine kada je tužba, koja je bila jasan vid političkoga pritiska od strane RTV Novi Sad povučena.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Negovanje duha tolerancije i međukulturnog dijaloga u svim društvenim oblastima je karakteristično za pripadnike makedonske nacionalne manjine. Zbog izraženog uzajamnog poštovanja, razumevanja i saradnje sa pripadnicima drugih etničkih zajednica, do sada nije zabeležen nijedan sukob na etničkoj osnovi u sredinama u kojima žive pripadnici makedonske nacionalne manjine.

Međutim, u nastavnim planovima i programima nema nastavnih jedinica koje sadrže saznanja o istoriji i geografiji i kulturi i položaju makedonske manjine u Srbiji, kao ni drugih sadržaja koji bi pospešivali međusobnu tolerenciju i suživot.

Objavljivanje multietničkog priručnika za osnovne i srednje škole, čiji je inicijator Ministarstvo za obrazovanje i sport uz saradnju sa međunarodnim institucijama, trebalo bi da doprinese boljem razumevanju i poštovanju između učenika različitih nacionalnosti, jer mu je namera da obuhvati sadržaje iz istorije, geografije, tradicije, folkloru, kulture različitih nacionalnih manjina koja žive na teritoriji Srbije.

¹⁰⁸ Ivane Dulić-Marković, detaljnije vidi u paragrafu 2 člana 6

¹⁰⁹ Zvonimira Perušića

¹¹⁰ Dušice Dulić

Edukativni centar Roma

Romske televizijske emisije su u potpunosti bilingvalne romsko/srpske, što predstavlja iskorak u interkulturalnom smislu.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

U Rumunskim medijama je primetno povećan broj priloga o drugim nacionalnim manjinama. Nedeljnik LIBERTATEA redovno objavljuje jednu stranicu o Srbima iz Rumunije, prevode literarnih dela drugih manjina i prevode različitih mišljenja iz političkog, ekonomskog, kulturnog i obrazovnog života. U poređenju sa tim, na RTV APV praćenje aktivnosti i manifestacija drugih manjina u APV, gotovo da ne postoji.

Preporuke

Vojvodanski centar za ljudska prava

- Izmenom i dopunom *ZRD i ZJI* bi trebalo predvideti mogućnost da lokalna samouprava kao i pokrajinska i republička vlada usmere određena sredstva na konkurs za podržavanje sadržaja od javnog interesa u štampanim i elektronskim medijima sa posebnim naglaskom na afirmaciju multikulturalizma i višejezičnosti.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

- Proširiti projekte afirmacije tolerancije i multikulturalizma na sva područja Republike Srbije naseljena manjinskom populacijom uz aktivno učešće Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije i obezbediti značajnija sredstva iz budžeta Republike Srbije za to.

Edukativni centar Roma

- Preduzeti i podržati različite akcije koje će doprinositi afirmaciji tolerancije u obrazovanju i medijima.
- Omogućiti frekvencije za emitovanjem emisija na manjinskim jezicima.
- Stimulisati lokalne radio stanice da uvedu emisije na romskom jeziku.
- U medijima prikazivati romsku zajednicu u pozitivnom smislu.

Paragraf 2 člana 6

Normativni okvir

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Za utvrđivanje krivične odgovornosti za krivično delo izazivanja nacionalne, rasne ili verske mržnje i netrpeljivosti prema sudskoj praksi je neophodno da radnja bude objektivno podobna da bi se izazvala mržnja drugih lica prema napadnutoj nacionalnoj, verskoj ili rasnoj grupi, te se zato najveći broj krivičnih dela čije je izvršenje motivisano etničkom mržnjom u praksi ne kvalifikuje na ovaj način.

Krivični zakonik ne poznaje krivično delo vršenja nasilja prema pripadniku nacionalne, rasne ili verske grupe zbog pripadnosti ili pretpostavljene pripadnosti toj grupi, tj. prinuđivanje pripadnika nacionalne, rasne ili verske grupe zbog pripadnosti ili pretpostavljene pripadnosti toj grupi silom ili pretnjom da nešto učini, ne učini ili trpi.

Važeće krivično zakonodavstvo nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, kao motiv za izvršenje krivičnih dela ne smatra kvalifikatornom okolnošću, tj. ne predviđa kvalifikovane oblike pojedinih krivičnih dela koja su karakteristična za međunacionalne incidente u slučaju izvršenja dela motivisanog nacionalnom, rasnom ili verskom mržnjom.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava
Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Nakon perioda u kojem je Savetodavni komitet konstatovao da je nasilje prema licima koja pripadaju nacionalnim manjinama u značajnom padu, da ga tadašnje vođe ne podstiču, ali da se određeni slučajevi netrpeljivosti i dalje javljaju¹¹¹, u APV je usledio čitav niz incidenata na nacionalnoj osnovi, koji su kulminirali u martu 2004. godine u vreme eskalacije napada na Srbe na Kosovu, da bi nakon toga počeli postepeno da jenjavaju, naročito nakon intervencije međuvladinih organizacija (Saveta Evrope, Evropske unije i OEBS-a)¹¹².

O broju, dinamici i vrsti incidenata svedoče više izvora, ali budući da njihova analiza zaslužuje posebnu pažnju, neće biti predmet ovog izveštaja. Kao moguće izvore podataka navodimo izveštaje Pokrajinskog sekretarijata za propise, upravu i nacionalne manjine i Pokrajinskog Ombudsmana.

Razlozi izbijanja incidenata na međunacionalnoj osnovi u APV, ukazuju na direktne i indirektne činioce. Kao direktne, možemo navesti martovska događanja na Kosovu 2004. godine i nasilje nad Srbima koji su izazvali lančanu reakciju nasilja u APV.

Indirektni činioci ukazuju na daleko širi kontekst u kojem su se pomenute pojave događale, odnosno na niz različitih faktora koji su doveli do stvaranja klime pogodne za nastanak incidenata, a koji i danas predstavljaju potencijalnu opasnost za izbijanje novih sukoba:

- Politički (odsustvo iskrene političke volje republičkih organa da ovaj problem reše, naročito u ranoj fazi, dok nije došlo do alarmiranja međunarodne zajednice; porast broja radikalno orjentisanih birača, naročito u APV, izmenjene političke okolnosti u zemlji nakon ubistva premijera Zorana Đinđića, prekid pregovora o pridruživanju Evropskoj uniji, raspad Državne zajednice Srbija i Crna Gora, neuspele administrativna i teritorijalna decentralizacija zemlje, oklevanje sa donošenjem novog *Ustava*).
- Institucionalni (neadekvatan rad i reakcije policijskih organa, odsustvo detaljne istrage i nedovoljna policijska zaštita građana, pasivnost tužilaštva u podnošenju krivičnih prijavi protiv lica čiji je cilj narušavanje međunacionalnih odnosa, neažurnost u radu pravosudnih organa i neprimereno izricanje presuda, nepostojanje institucija koje se aktivno i sistematski bave problemima ljudskih i manjinskih prava).
- Društveni (opterećenost prošlošću i sećanja na sukobe etničkih grupa, porast srpskog nacionalizma i radikalizma, opšta klima netolerancije prema nesrpskom stanovništvu praćena čestom pojavom govora mržnje u medijima koji po pravilu ostaju nesankcionisani i grafita uperenih protiv nesrpskog stanovništva, izostanak afirmativnih akcija na republičkom nivou koje bi uticale na stvaranje tolerantnije klime¹¹³, problem većinskog stanovništva u pronalaženju vlastitog identiteta).
- Ekonomski (posledice ekonomskog kolapsa, velika stopa nezaposlenosti).
- Demografski (porast udela srpskog stanovništva u APV, čiji je broj od popisa 1991. do popisa 2000. godine porastao sa 57% na 65.05%, a koji je bio uslovljen prilivom velikog broja izbeglica iz bivših republika SFRJ i sa Kosova – u APV je naseljeno 48% od ukupnog broja izbeglica u Srbiji).

Iako se broj incidenata u 2006. i 2007. godini vidljivo smanjio, postoje strahovanja da bi se njihov broj ponovo mogao povećati, prevashodno kao posledica mogućeg proglašenja nezavisnosti Kosova u bliskoj budućnosti. Stvaranju klime pogodne za nastanak incidenata na nacionalnoj osnovi, u prilog idu i sledeće institucionalne, političke i društvene manjkavosti:

¹¹¹ Mišljenje, član 6/54

¹¹² U jesen 2004. godine

¹¹³ Od sprovođenja medijske kampanje "Tolerancija" 2001. godine na republičkom nivou, do danas nije bila sprovedena nijedna slična akcija.

- Ukidanje Ministarstva za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore i umesto njega uspostavljanje Službe za ljudska i manjinska prava¹¹⁴.
- Neefikasnost rada saveta za međunacionalne odnose¹¹⁵ koji su formirani sa ciljem da štite i unapređuju etničku jednakost u multietničkim opštinama.
- Nelegitimno donošenje novog *Ustava* bez javne rasprave i učešća građana i pripadnika nacionalnih manjina u njegovom donošenju.
- Dugogodišnja nevoljnost države da uspostavi Republičkog Ombudsmana, koji je otpočeo sa radom tek 2007. godine.
- Nedonošenje Zakona o izboru nacionalnih saveta (i nakon 5 godina donošenja *ZZPSNM*) zbog odstustva političke volje, čime je rad nacionalnih saveta faktički postao nelegitiman i zbog čega je nemoguće preciznije odrediti njihove nadležnosti, način finansiranja i izbor članova.
- Neaktivnost Saveta Vlade Srbije za nacionalne manjine.
- Nerešeno pitanje haških begunaca i pritisak međunarodne zajednice da se predaju.
- Dugo i iscrpljujuće rešavanje pitanja Kosova i sve veća neizvesnost u pogledu njegovog budućeg statusa koja može rezultirati novim prilivom izbeglica u APV, a samim tim i eskalacijom novih sukoba na nacionalnoj osnovi.
- Jačanje manjinskih nacionalizama, kao reakcija na porast srpskog nacionalizma.
- Aktualizacija problema između srpske pravoslavne crkve i makedonske i crnogorske pravoslavne crkve (u istočnoj Srbiji između srpske i rumunske pravoslavne crkve, uz napomenu da su mogući zahtevi i pripadnika bugarske nacionalne manjine da zatraže bogoslužjenje na bugarskom jeziku).

U pogledu preporuka Savetodavnog komiteta za pokretanjem inicijativa usmerenih ka unapređivanju duha tolerancije i međukulturalnog dijaloga, poput medijske kampanje «Tolerancije» iz 2001. godine¹¹⁶, navodimo projekat «Afirmacija multikulturalizma i tolerancije u Vojvodini» koju od 2005. godine sprovodi Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine», a koji je pokrenut sa ciljem prevazilaženja međunacionalnih incidenata u APV. Sličnih projekata na republičkom nivou od 2001. godine nije bilo.

Primeri kršenja prava nacionalnih manjina zbog njihove nacionalne pripadnosti¹¹⁷:

- **Subotica.** Ispisivanje grafita «Smrt Mađarima» u centru grada¹¹⁸ zbog kojeg je lider Saveza vojvođanskim Mađara zahtevao od organa gonjenja da sprovedu istragu i pronađu počiniocima da se ne bi ponovila situacija iz 2004. godine.
- **Bačko Petrovo Selo.** Slučaj višemesečnog maltretiranja mladića mađarske nacionalnosti zbog kojeg se tražilo od ministra unutrašnjih poslova da reaguje kako takve pojave da ne bi uzele maha¹¹⁹.
- **Novi Sad.** Ispisivanje grafita «Hrvate pod nož, Turke na kolac, Mađare pod led, Šiptare na lomaču, Jevreje u Aušvic, Rome u Indiju, 100% Srbi» i «Manjine napolje»¹²⁰. Lice koje je ispisivalo grafite optužen je za širenje nacionalne i verske netrpeljivosti, mržnje i razdora.
- **Zrenjanin.** U naselju Dudara u kojem žive Romi, izvršen je pokušaj napada skinhedsa na Rome koji je izazvao paniku među meštanima. Napad su osujetili sami Romi koji su ih sprečili da uđu u naselje i policija, pre čijeg dolaska su se razbežali¹²¹.
- **Novi Slankamen.** Upad pijanog mladića u prostorije Hrvatsko-prosvetnog društva Stjepan Radić» koji je prisutnim članovima zapretio da će svi biti iseljeni do 2008. godine, da će zapaliti prostorije, srušiti katoličku

¹¹⁴ Uredom Vlade Srbije iz 09. juna 2006. godine, a nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore kojom je prestala da postoji Državna zajednica Srbija i Crna Gora (08. juna 2006. godine)

¹¹⁵ Njihovo osnivanje predviđa Zakon o lokalnoj samoupravi, donet u februaru 2002. godine.

¹¹⁶ Mišljenje, član 6/55

¹¹⁷ U izveštaju se navode pojedini primeri kršenja prava pripadnika nacionalnih manjina zbog njihove nacionalne pripadnosti, budući da bi njihovo detaljno navođenje u mnogome opteretilo tekst i s obzirom da *OKNM* ne obuhvata samo diskriminaciju po ovoj osnovi.

¹¹⁸ Dnevnik, avgust, 2007. godine

¹¹⁹ Dnevnik, avgust, 2007. godine

¹²⁰ Dnevnik, juli, 2007. godine

¹²¹ Građanski list, maj, 2007. godine

crkvu, te da treba poklati sve ustaše i u Srbiji i u Hrvatskoj. Mladić je uhapšen, priveden istražnom sudiji i protiv njega je podneta krivična prijava¹²².

- **Novi Sad.** Na katoličkom groblju je porušeno sedam nadgrobnih spomenika od strane nepoznatih lica. Nakon informisanja istražnih sudija o tome, policija je započela sa istražnim radnjama¹²³.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Talas međunacionalnih incidenata od druge polovine 2003. godine u APV izazvao je veliku zabrinutost kod manjinskih zajednica u Republici Srbiji. Broj napada na nacionalne, rasne ili verske zajednice i pripadnike tih zajednica, kao i napadi na imovinu (oštećenje verskih i kulturnih objekata, nadgrobnih spomenika, tabli sa nazivom naseljenih mesta) manjinskih zajednica, motivisani etničkom mržnjom dostigli su svoj vrhunac tokom 2004. godine.

Kao razloge koji su doveli do razbuktavanja etnički motivisanih napada tokom 2004. godine možemo navesti pravni okvir za sankcionisanje međunacionalnih incidenata i praksu primene zakona u prekršajnim i krivičnim postupcima, koji ne odgovaraju zahtevima specijalne i opšte prevencije, tj. nisu adekvatni niti za odvratanje počinitelaca od ponovnog izvršenja svojih dela, niti za odvratanje potencijalnih počinitelaca. Zbog toga je prisutno konstantno slabljenje poverenja oštećenih i potencijalnih oštećenih u pravnu državu, a kod predstavnika zakonodavnih tela i organa gonjenja ni do danas, nije došlo do promene shvatanja, koje bi omogućilo da pravne posledice za izvršenje prekršaja ili krivičnih dela motivisanih nacionalnom, rasnom ili verskom mržnjom, budu srazmerne stvarnoj društvenoj opasnosti od ovih pojava.

U 2005. godini je u odnosu na 2004. godinu došlo do smanjivanja broja incidenata, a taj trend se nastavio i u 2006. godini.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Etnička distanca i negativni stereotipi prema Hrvatima još uvek postoje i ne smanjuju se.

Česti su primeri govora mržnje koji ostaju nekažnjeni, a čija su meta pripadnici hrvatske nacionalnosti:

- Zabeležene su prijetnje smrću novinarima “Hrvatske riječi” početkom 2004. godine
- Tijekom 2006. godine, došlo je dio direktne provokacije i verbalnih napada i vrijeđanja Ministrice poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva više puta (u Republičkom parlamentu ili po novinama) samo zbog njezina hrvatskoga podrijetla. Pomenuta je ministrica je optuživana da je ustaškog podrijetla, a njena je najbliža obitelj vrijeđana da je sudjelovala u ratnim dejstvima u Republici Hrvatskoj i služila u paravojnim formacijama “zengama”. Iako su navedene informacije bile netačne, javno su objavljene, a država, uprkos podnijetoj kaznenoj prijavi protiv osobe koja je izrekla ovakve kvalifikacije, nije ništa učinila da se provokatori sankcioniraju.

U vrijeme narušavanja međuetničkih odnosa u APV tijekom 2003. godine i prve polovice 2004. došlo je do niza napada na hrvatske institucije:

- **Sombor.** Razbijena su stakla na prozoru Hrvatskog doma.¹²⁴
- **Tavankut.** Srušena je bista Matije Gupca u dvorištu istoimene osnovne škole.¹²⁵
- **Tavankut.** Po drugi put je srušena bista Matije Gupca u dvorištu istoimene osnovne škole.¹²⁶
- **Mala Bosna.** Slomljen je i srušen Đukićev križ pored puta Subotica-Sombor.¹²⁷
- **Subotica.** Izrečene su dvije telefonske prijetnje smrću uposlenicima u Novinsko-izdavačkoj ustanovi «Hrvatska riječ».¹²⁸

¹²² Gradanski list, mart, 2007. godine

¹²³ Gradanski list, decembar, 2006. godine

¹²⁴ 27. prosinca 2003.

¹²⁵ 28. prosinca 2003.

¹²⁶ 31. prosinca 2003.

¹²⁷ 4. siječnja 2004.

¹²⁸ 13. siječnja 2004.

- **Subotica.** Zabjeležene su još tri telefonske prijetnje smrću uposlenicima u Novinsko-izdavačkoj ustanovi «Hrvatska riječ».¹²⁹
- **Subotica.** Oskrnjavljeno je katoličko Kersko groblje, povučeno i bačeno 36 križeva i oštećena jedna kamena grobnica.¹³⁰
- **Novi Sad.** Sa TV Novi Sad je skinuta jedina emisija na hrvatskom jeziku, zbog priloga o incidentima.¹³¹
- **Subotica.** Razbijen je prozor na Franjevačkom samostanu.¹³²
- **Novi Sad.** Izrečene su prijetnje urednicima i novinarima Građanskog lista, novosadskog dnevnika, s optužbama da rade u u «ustaškom i prohrvatskom listu».
- **Subotica.** Oskrnjavljeno je 96 križeva i nadgrobnih spomenika na katoličkom Kerskom groblju, na kojem se ukopavaju pretežno Hrvati. Vinovnici su otkriveni samo u jednom slučaju, no nijedan slučaj nije bio kazneno procesuiran¹³³.
- **Sombor.** Na zgradi Hrvatskog kulturnog prosvjetnog društva “Vladimir Nazor” razbijena su tabla sa natpisom društva i prozor, dok je naredne godine mermerna ploča sa natpisom društva bila isprskana sprejom. Još uvijek nema nikakvih obavijesti da li je netko odgovarao krivično ili prekršajno zbog toga¹³⁴.
- U okviru predizborne kampanje u Srbiji¹³⁵, Televizija “Pink” je u zakupljenom udarnom večerenjem terminu prenosila kampanju Srpske radikalne stranke koja se održavala u Novom Sadu u dvorani sportova „Spens“, a koja je javno kao politički programski cilj promovirala „Veliku Srbiju (do Karlobaga, Virovitice, Ogulina) i iznosila antihrvatska stajališta.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Dosadašnje analize i istraživanja pokazuju da su etnička distanca i diskriminacija u APV najizraženije prema Romima, a u poslednje vreme je sve više slučajeva otvorene diskriminacije u školama u kojima se direktno vrši segregacija romske dece i odvajanje u posebna odeljenja.

U sredstvima javnog informisanja su često zastupljeni negativni stereotipi o Romima: u prenosu informacija se posebno naglašava da su „Cigani” načinili neki prekršaj, dok se uspesi „Cigana” skoro nikada ne pominju. Izuzetak predstavlja slučaj troje romske dece u Zrenjaninu koja su spasla davljenika i kada “mediji za njih nisu upotreбили pežorativan naziv „Ciganin”.

Navodimo primere diskriminacije Roma po nacionalnoj osnovi:

- **Sivac.** Meštani su zahtevali od lokalne samouprave da se svi ”Cigani” iseles iz mesta, jer je jedan mladi Rom ubodom noža usmrtio mladića srpske nacionalnosti.
- **Žitište.** Napad skinhedsa na romsku porodicu.
- **Subotica.** Pod navodima neosnovane sumnje, policija je uhapsila dva učenika u školi za obrazovanje odraslih i pred njihovim vršnjacima, nepoštujući pravila službe i uz prekoračenje ovlašćenja. Nakon detaljne istrage, ispostavilo se da deca nisu počinila dela za koja su bila osumnjičena.
- **Opština Senta.** U nekoliko osnovnih škola u ovoj opštini, formirana su posebna odeljenja za romsku decu.
- **Novi Sad.** U frizerskom salonu, troje dece odgovornog urednika romske redakcije RTV Vojvodine, nije moglo da se ošiša, jer je radnica rekla da je gazda naredio da ne šišaju Rome.
- **Novi Sad.** U novosadskoj policijskoj stanici Klisa, petoro mladića je brutalno tučeno sedam sati, uz maltretiranje, šikaniranje i vređanje po nacionalnoj osnovi.
- Česta je pojava grafita u velikom broju vojvođanskih gradova, sa ružnim sadržajima i nedvosmislenim porukama tipa: ”Cigani mrš’ iz Srbije”¹³⁶.

Edukativni centar Roma

- Od strane jedne političke partije je pokrenuta inicijativa da se u Novom Sadu ukloni postavljeni spomenik koji predstavlja poznatog i uglednog muzičara romske nacionalnosti.

¹²⁹ 14. siječnja 2004.

¹³⁰ 24. siječnja 2004.

¹³¹ 25. siječnja 2004.

¹³² 01. veljače 2004.

¹³³ 26. ožujka 2004.

¹³⁴ 2005. godine

¹³⁵ 15.12.2006. godine

¹³⁶ Detaljnije informacije o incidentima potražiti u Nacionalnom savetu romske nacionalne manjine.

Preporuke

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Poduzeti različite djelatne akcije koje će doprinosti afirmaciji tolerancije.
- Javno osuditi medijske propagande usmerene ka raspirivanju nacionalne mržnje.
- Pokretati prekršajne i krivične postupke protiv učinilaca prekršaja ili krivičnih djela.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- U cilju sprečavanja i širenja svakog oblika diskriminacije prema Romima, potrebno je najstrožije javno sankcionirati takve pojave i doneti antidiskriminacioni zakon.

Član 7.

Ugovornice će obezbediti poštovanje prava svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu mirnog okupljanja, slobodu udruživanja, slobodu izražavanja i slobodu misli, savesti i veroispovesti.

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Zakon o udruženjima građana se u Opštini Subotica ne primenjuje na adekvatan način:

- Udruženje građana Hrvatski kulturni centar (HKC) “Bunjevačko kolo” je registrovano kao kulturna institucija Hrvata 1991. godine, iako je poslednjih 20 godina negovala na ovim prostorima najvećim delom programe bunjevačke kulturne baštine. HKC je zadržao sve resurse (kvalitetne nošnje i prostorije), a Bunjevci su bili prinuđeni da 90-tih godina formiraju nove institucije i da sve resurse za realizaciju programa obezbede od početka.
- Institucija kulture, Pučka Kasina¹³⁷, koja je u svom izvornom obliku osnovana 1898. godine kao institucija za obrazovanje, nauku i kulturu isključivo bunjevačke populacije, prilikom ponovnog osnivanja je pridružena hrvatskoj nacionalnoj zajednici.

Primeri ilustruju nedostatke postojećeg Zakona o udruženjima građana koji ne sadrži adekvatne odredbe koje se odnose na ponovno osnivanje udruženja i tačno definisanje suštine i cilja novoosnovanih.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Formalno promatrano, sloboda mirnog okupljanja, udruživanja i izražavanja osigurana je pozitivnim zakonodavstvom, država ne vrši radnje da bi spriječavala ovo pravo, ali ne odgovara uvek sukladno ukoliko se ono krši¹³⁸.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Izuzev kulturno-umetničkih društava, pripadnici makedonske manjine su do sada osnovali 10 udruženja građana, uglavnom formiranih po okruzima, sa ciljem zaštite i afirmacije makedonskog etničkog, jezičkog, kulturnog, istorijskog i verskog identiteta. Ona su udružena u Zajednicu udruženja građana makedonske nacionalne manjine u Srbiji.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Prema poslednjim podacima, u APV je do sada formirano 83 romske nevladine organizacije, koje imaju šarolike i relativno različite programe sa jasno definisanim ciljevima i aktivnostima. Uglavnom se bave negovanjem i očuvanjem kulture, tradicije i običaja Roma, kao i uključivanjem

¹³⁷ U tom periodu je činila većinu ukupnog stanovništva Opštine Subotica.

¹³⁸ Videti primere u paragrafu 2 člana 6

što većeg broja dece u školsko obrazovni sistem. Povećava se i broj onih NVO koje svoje aktivnosti sve više usmeravaju ka edukaciji dece i odraslih, kao i rešavanju elementarnih životnih problema Roma, poput inicijativa za rešavanje pitanja infrastrukture i socijalno-ekonomskog položaja.

Prisutan je i veliki broj neromskih organizacija i asocijacija koje se bave pitanjima Roma, a aktivnosti su im uglavnom usmerene ka poboljšanju uslova života Roma kroz sistem školovanja i obrazovanja, u zapošljavanju, očuvanju romskog jezika i negovanju njihove kulture, tradicije i običaja Roma.

Osnovni problem i radu većine romskih nevladinih organizacija predstavljaju: nedostatak finansijskih sredstava i adekvatnog prostora i uslova za rad. Ipak, uz finansijsku podršku međunarodnih donatora, pojedine organizacije su uspele da pokrenu značajne projekte na duži period. Na pokrajinskom nivou, Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine, periodično raspisuje konkurse za finansiranje projekata nevladinih organizacija manjinskih zajednica, ali su ponuđena sredstva za Rome simbolična i daleko manja u poređenju sa drugim nacionalnim manjinama.

Vredno je istaći i rad dve studentske organizacije: Udruženja Romskih studenata u Novom Sadu i Unije Romskih studenata Univerziteta u Novom Sadu, koje okupljaju sve studente romske nacionalnosti u APV i koje su do sada realizovale nekoliko značajnih projekata, kako u oblasti obrazovanja, tako i u zdravstvu i zapošljavanju i dr.

Preporuke

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- Što hitnije doneti nov Zakon o udruženjima građana i Zakon o nediskriminaciji.

Član 8.

Ugovornice se obavezuju da priznaju svakom pripadniku nacionalne manjine pravo da slobodno izražava svoja verska uverenja i da osniva verske institucije, organizacije i udruženja.

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Konstataciju Savetodavnog komiteta da su verske slobode u Srbiji uglavnom zagarantovane, ali da postoje određene razlike između različitih veroispovesti, u vojci i drugim kontekstima¹³⁹, potkrepljuju informacije o zahtevima pripadnika bunjevačke i makedonske nacionalne manjine da imaju bogoslužnje na svom jeziku. Ovde je bitno napomenuti da se u oba slučaja ne radi o konfliktima između različitih crkava i različitih veroispovesti, već o konfliktima unutar «sestrinskih» pravoslavnih crkava i unutar katoličke crkve zbog jezika bogoslužnja i pitanja autonomnosti crkava, koji su u vezi sa nacionalnom, a ne verskom pripadnošću vernika: Bunjevci koji su katolici zahtevaju bogoslužnje na bunjevačkom govoru umesto na hrvatskom jeziku, a Makedonci koji su pravoslavci, na makedonskom umesto na srpskom.

¹³⁹ Mišljenje, član 8/66

Postoji opasnost da će se tenzije između pravoslavnih crkvi, pored pomenutog konflikta između Srpske pravoslavne crkve i Makedonske pravoslavne crkve, u budućnosti proširiti i na sukob između Srpske pravoslavne crkve i Crnogorske pravoslavne crkve, tim pre, što su Crnogorci od prestanka postojanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora, postali nacionalna manjina u Srbiji. Poslednjih godina je takođe dolazilo do sukoba između Srpske pravoslavne crkve i Rumunske pravoslavne crkve u APV zbog nemogućnosti uvođenja veronauke na rumunskom jeziku u školama, a trenutna neslaganja između pomenutih crkava tiču se osporavanja prava Vlaha-Rumuna da imaju bogoslužjenje na rumunskom jeziku u istočnoj Srbiji.

Ovakvu politiku Srpske pravoslavne crkve u potpunosti oslikava član 19 *Zakona o crkvama i verskim zajednicama*¹⁴⁰ po kojem se «u registar se ne može upisati verska organizacija čiji naziv sadrži naziv ili deo naziva koji izražava identitet crkve, verske zajednice ili verske organizacije koja je već upisana u Registar ili koja je ranije podnela zahtev za upis».

Mišljenje savetodavnog komiteta da se tamo gde takve razlike postoje, naročita pažnja mora obratiti na položaj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, sa ciljem da im se garantuju njihova prava u skladu sa ovim članom, kao i sa njihovim pravom na jednakost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu (zagarantovanim članom 4)¹⁴¹ i dalje zavređuje posebnu pažnju.

U periodu između dva izveštavanja, donet je *Zakon o crkvama i verskim zajednicama*¹⁴², ali se njegova primena do sada nije odrazila na rešavanje konflikata između zavađenih crkava, pomenutih u ovom izveštaju.

Nezadovoljstvo Hrvata katoličke veroispovesti, zbog nametanja proslave školske slave «Sveti Sava», pravoslavnog sveca, izraženo je i u ovoga puta. Iste primedbe izražavaju i Bošnjaci u Sandžaku.

Tvrdnja da u Srbiji nema nikakve “zvanične”, “državne” ili na neki drugi način institucionalizovane “većinske” vere odnosno crkve¹⁴³, nije tačna, budući da *Zakonom o državnim i drugim praznicima*¹⁴⁴ (čl. 2) predviđeno da se u Republici Srbiji praznuju prvi dan Božića i Vaskršnji praznici, što znači da u ove dane ne rade državni i drugi organi, preduzeća i drugi oblici organizovanja za obavljanje delatnosti ili usluga (čl. 3).

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Iako se novim *Ustavom* i *Zakonom o crkvama i verskim zajednicama*¹⁴⁵ svima jemči pravo na slobodu savesti i veroispovesti, bunjevačka nacionalna zajednica je onemogućena da uživa verska prava koja joj pripadaju na svom jeziku budući da je po *ZCVZ* crkva dobila visok stepen autonomije, pa i u određivanju jezika bogoslužjenja i obavljanja verskih obreda.

Bunjevci su po veroispovesti katolici, ali s obzirom bunjevački nije zvanično priznat jezik, slušaju mise na hrvatskom jeziku.

Primena

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- **Tavankut.** Zabeleženi su i primeri diskriminacije prilikom podele paketića deci u osnovnoj školi «Matija Gubec» za verske praznike (Materice, Mikulaš, Božić), kada lokalni sveštenik nije delio poklone deci

¹⁴⁰ "Sl. glasnik SR", br. 36/2006

¹⁴¹ Mišljenje, član 8/67

¹⁴² Sl. Glasnik SR, br.36/2006. godine

¹⁴³ Napomena uz Prvi Izveštaj Savezne republike Jugoslavije, 2002, član 8/1.1

¹⁴⁴ Službeni glasnik RS, br. 43/2001.

¹⁴⁵ Službeni glasnik SR", br. 36/2006, u daljem tekstu: *ZCVZ*

bunjevačke nacionalne pripadnosti, za razliku od dece hrvatske nacionalnosti, iako su i jedni i drugi katoličke veroispovesti.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Iako je u sistemu javnog obrazovanja dopušteno organiziranje vjerske nastave za djecu Hrvata rimokatolika, kao školska slava za sve škole je neprimjereno određen dan Svetog Save, srpskog sveca.

U okviru politike imenovanja školskih institucija je prisutna tendencija favoriziranja srpskih imena: osnovna škola u Subotici u Aleksandrovu, dijelu grada u kojemu živi značajan broj hrvatskog stanovništva, nosi ime srpskog sveca Svetog Save, iako školu pohađa veliki broj djece rimokatoličke vjeroispovijedi. Zbog toga među roditeljima postoji strah da djecu prijavljuju za pohađanje školskoga katoličkog vjeronaka, pa se radije opredjeljuju za neutralnu formu tzv. građansko vaspitanje.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Za razliku od ostalih pripadnika nacionalnih manjina u Srbiji, pripadnici makedonske nacionalne manjine nemaju svoje verske institucije, organizacije niti udruženja u kojima mogu izražavati svoja verska osećanja na maternjem jeziku. Zbog toga je verski identitet pripadnika makedonske nacionalne manjine doveden u pitanje. Makedonci koriste objekte srpske pravoslavne crkve koja ne priznaje makedonsku pravoslavnu crkvu, iako dugogodišnji verski nesporazum između Srpske pravoslavne crkve (SPC) i makedonske pravoslavne crkve (MPC) ne bi trebalo da ugrožava verska izražavanja i osećanja pripadnika ove nacionalne manjine u Srbiji.

U cilju pomirenja SPC i MPC, Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine u Srbiji je izdao javno saopštenje i poslao ga svim relevantnim pisanim i elektronskim medijima u Srbiji i Makedoniji. Iako se insistiralo na tome, nijedan medij u Srbiji ga nije objavio, izuzev „Pančevačkih novina“ koje su objavile samo neke delove. Nasuprot tome, u Makedoniji je saopštenje bilo objavljeno u više dnevnih listova i TV stanica.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Romi u APV slobodno izražavaju i neguju svoja verska opredeljenja i u tom smislu su podeljeni na Rome pravoslavne, katoličke i islamske veroispovesti. Ima i onih koji pripadaju manjim verskim zajednicama, poput Jehovinih svedoka (ovo je novija pojava i posledica je okruženja i sredine u kojoj Romi žive).

U pojedinim mestima u kojima su Romi islamske veroispovesti koncentrisani u većem broju (slučaj u Beočinu i Subotici), postoji posebno groblje za sahranjivanje i sagrađen je prvi molitveni dom za vernike islama.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Uvođenje verske nastave, kao jednog od obaveznih izbornih predmeta u sistemu javnog obrazovanja, bilo je uskraćeno deci rumunske nacionalnosti koja su u poslednje 3 godine, mogla da pohađaju samo predmet građansko vaspitanje¹⁴⁶. Veronauka na rumunskom jeziku je uvedena posrednjim putem, 2006/2007. školske godine i izdat je udžbenik za veronauku za I, II i III razred osnovne škole na rumunskom jeziku.

¹⁴⁶ Nastava veronauke na rumunskom jeziku se u poslednje 3 godine izvodila u samo nekoliko škola, zahvaljujući entuzijazmu sveštenika.

Preporuke

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- Ministarstvo vera Republike Srbije bi trebalo, zajedno sa bunjevačkim nacionalnim savetom, da iznađe zajedničko rešenje kojim bi zadovoljilo i interese bunjevačke nacionalne manjine u pogledu bogoslužjenja na bunjevačkom jeziku.
- Bogoslužjenje u rimokatoličkoj crkvi bi na teritoriji Republike Srbije trebalo da se obavlja i na zvaničnom jeziku i na jezicima nacionalnih manjina, u sredinama gde je to potrebno i u kojima oni žive u većem broju.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

- Izvršiti areligizaciju dela školske nastave.

Član 9.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu izražavanja koje obuhvata slobodu uverenja i primanja i davanja informacija i ideja, na manjinskom jeziku, bez ometanja od strane vlasti i bez obzira na granice. Ugovornice će obezbediti, u okviru svojih pravnih sistema, da pripadnici nacionalnih manjina imaju pristup sredstvima javnog informisanja bez diskriminacije.

2. St. 1 ne sprečava ugovornice da zatraže odobrenje, bez diskriminacije i na osnovu objektivnih kriterija za emitovanje radio i TV emisija ili otvaranja bioskopskih preduzeća.

3. Ugovornice neće ometati stvaranje i korišćenje štampanih sredstava javnog informisanja od strane pripadnika nacionalnih manjina. U zakonskim okvirima za zvučni radio i televizijske emisije, obezbediće koliko je god moguće, a uzimajući u obzir odredbe st.1, da pripadnici nacionalnih manjina dobijaju mogućnost stvaranja i korišćenja sopstvenih sredstava javnog informisanja.

4. U okviru svojih pravnih sistema, ugovornice će usvojiti adekvatne mere da se pripadnicima nacionalnih manjina olakša pristup sredstvima javnog informisanja i u cilju unapređenja tolerancije i omogućavanja kulturnog pluralizma.

Paragraf 1 člana 9

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Skupština Srbije je usvojila ZJI, ali problem predstavlja činjenica što, ni OKNM ni medijsko zakonodavstvo Srbije ne definišu šta se podrazumevaju pod "medijima nacionalnih manjina, odnosno na jezicima nacionalnih manjina"¹⁴⁷. Iako APV odlikuju veoma bogata praksa i različiti pristupi u realizaciji prava na informisanje manjina na sopstvenom jeziku, zakonodavna praksa ne prati uvek realnost.

¹⁴⁷ (a) Da li su to samo oni mediji koji su u potpunosti formatirani i programirani na jeziku nacionalne manjine i gde se ceo novinarski, upravljački i administrativno-tehnoški kadar regrutuje iz jedne manjinske zajednice (poput štamparsko-izdavačkih kuća *Hlas Ludu, Magyar Szó, Ruske Slovo, Libertatea*);

(b) Mediji koji samo jedan deo svog "prostora", odnosno "vremena" odvajaju za sadržaje prezentovane na jeziku nacionalne/nih manjina i za to imaju angažovane novinare iz manjinskih zajednica, organizovane u sopstvenim autonomnim redakcijama (tipa javnog servisa Radio Televizija Novi Sad koja ima 6 redakcija na jezicima nacionalnih manjina i redakciju, kao i celu administraciju na većinskom jeziku ili na primer, Zrenjaniske novine u kojima postoji stranica na mađarskom i rumunskom jeziku, Kikindske novine koje takođe imaju stranicu na mađarskom jeziku, a koju pripremaju novinari mađarske nacionalnosti);

(c) Mediji na jeziku većine koji samo neke sopstveno proizvedene sadržaje prevode na jezike nacionalnih manjina i objavljuju/emituju, bez angažovanja novinara iz tih zajednica (tipa servisa BETA na jezicima nacionalnih manjina);

(d) Mediji koji su formirani kao multietničke redakcije koje proizvode sadržaje na različitim jezicima, ali ih uklapaju u jedan jedinstven program (tip *Multiradio Radija 021 NS*);

(e) Mediji koji nisu markirani isključivo "jezički" i "etnički", već i/ili rasno odnosno verski, na primer, *Radio Marija*, mediji rimokatoličke provincijonije koji emituje u više od 42 zemlje, sa sedištem u Novom Sadu u Srbiji, na 6 jezika koji su u službenoj upotrebi u APV.

I pored zahteva u javnoj raspravi o *ZRD*, da se definiše osnivanje RUV-a, kako bi se bolje regulisala oblast medija nacionalnih manjina/na jezicima manjina, osnovana je samo Republička radiodifuzna agencija¹⁴⁸, s tim da APV delegira 2 od 9 članova RRA. Prvom izmenom *ZRD*, za APV je smanjen broj članova na jednog.

ZRD je takođe bilo predviđeno da se odluka koja se “odnosi na teritoriju APV smatra donesenom ako je u okviru potrebnog broja glasova za njeno donošenje i glas najmanje 1 člana Saveta koji je izabran na predlog ovlašćenih predlagača iz APV” (član 32). Novim redefinisanjem *ZRD* u 2006. godini, pomenuti član 32 je izbrisan, čime je povređeno osnovno pravilo da se jednom stečena prava ne mogu prekršiti.

Primena

Vojvođanski centar za ljudska prava

Statistički posmatrano, pravo nacionalnih manjina na informisanje na sopstvenom jeziku u APV je zadovoljavajuće. Novine izlaze redovno, a viščasovni dnevni/sedmični radio i TV program se emituje čak na 10 jezika (mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom, ukrajinskom, romskom, hrvatskom, bunjevačkom, a povremeno i na nemačkom i makedonskom jeziku). Osim lokalnih, pokrajinskih, regionalnih i lokalnih štampanih i elektronskih medija, višjezični program emituje i RUV kao javni servis koji su osnovali, finansiraju i kontrolišu građani. Najviše emisionih sati imaju mediji na mađarskom, a najmanje na nemačkom odnosno bunjevačkom i makedonskom jeziku. To odgovara i učešću govornih predstavnika jezika u ukupnom stanovništvu APV.

Ma koliko povoljno izgledao uvid u statistiku i sadržaje pojedinih programa u Srbiji, ne može se pouzdano reći da je situacija u medijskom sektoru na jezicima nacionalnih manjina dobra. Naime, kvantitativni statistički podaci daju jednu sliku, a realnost sasvim nešto drugo.

- Prema nekim rezultatima dosadašnjih istraživanja¹⁴⁹, gotovo sve redakcije koje rade na jezicima nacionalnih manjina, i u APV i u Srbiji, su stare – novinari imaju u proseku više od 40 godina, a zapošljavanja mladih gotovo da nije bilo u poslednjih desetak godina. Zaposleni su uglavnom slabo motivisani za rad, nedostaje im adekvatna edukacija za savremeno novinarstvo (pre svega u oblasti izveštavanja o različitosti - reporting diversity), a naročito za ostale neophodne medijske profesije. Tehnički i tehnološki nivo proizvodnje je često na granici amaterizma i zastarelosti.

Postoje i problemi koji nisu neposredno ili isključivo u vezi sa medijskim profesionalcima i institucijama, pa kao takvi predstavljaju objektivne činioce, okolnosti i ograničenja za ostvarivanje prava na informisanje manjina na maternjem jeziku:

- Manjinska medijska publika je malobrojna i ograničena.
- Profesionalna i tržišna medijska konkurencija je minimalna.
- Izvori informisanja su ograničeni (samo je novinska agencija Beta imala sumirane servisne informacije i to na 4 manjinska jezika; nedostaju prevodi, čak i zvaničnih dokumenata i zakona na jezicima nacionalnih manjina).
- Postojeći izvori su često nepristupačniji i zatvoreniji nego za konkurenciju na većinskom jeziku.
- Poseban problem za opstanak i održivi razvoj manjinske medijske delatnosti predstavlja ekonomsko-finansijski aspekt.

Uopšteno, mediji na jezicima manjina nisu ekonomski isplativi, te slobodna konkurencija na regulisanom ekonomskom tržištu nije pretpostavka održivosti ove vrste medija za razliku od komercijalnih medija na jeziku većine. Njihovu budućnost će u značajnoj meri uređivati principi tržišne ekonomije nakon zaokruživanja privatizacije i dodeljivanja dozvola za emitovanje programa na različitim geografskim područjima¹⁵⁰. Nakon toga, gotovo dve trećine od više od hiljadu i po medija u Srbiji će prestati da izlaze i emituju radio i televizijski program. Medijski analitičari

¹⁴⁸ U daljem tekstu: RRA

¹⁴⁹ Novosadske novinarske škole

¹⁵⁰ Do kraja 2007. godine

smatraju da će, ukoliko se ne razviju mehanizmi posebnih mera, među njima većina biti upravo onih na jezicima nacionalnih manjina.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

U proteklom periodu nije bilo pokušaja onemogućavanja informisanja, ograničavanja slobode uverenja i primanja i davanja informacija i ideja na mađarskom jeziku niti značajnijih političkih pritisaka na uređivačku politiku medija na mađarskom. Glavnu prepreku daljem napretku u ovoj oblasti predstavljaju finansijske i kadrovske poteškoće.

Mada je u *ZZPSNM* predviđeno da nacionalni saveti nacionalnih manjina predstavljaju pomenute manjine u oblasti informisanja na jeziku manjine, odnosno da učestvuju u procesu odlučivanja ili o pitanjima iz tih oblasti, prilikom imenovanja Upravnog odbora i Programskog odbora Pokrajinskog javnog servisa RTV Novi Sad, 2006. godine, koji svoj program emituje na 9 jezika, RRA je u potpunosti zanemarila odluke Nacionalnog saveta mađarske nacionalne zajednice, kao i usaglašene predloge svih manjinskih nacionalnih saveta za izbor i imenovanje članova tih tela. Prilikom izbora članova pomenutih tela nije vođeno računa o odgovarajućoj zastupljenosti predstavnika manjinskih zajednica, te u pomenuta upravljačka tela nije izabran nijedan kandidat, koga su zajednički predložili svi nacionalni saveti nacionalnih manjina.

Ovakav izbor Upravnog odbora se kasnije odrazio i na izbor celokupnog rukovodećeg kadra RTV Novi Sad. Naime, prilikom izbora i imenovanja generalnog direktora, 6 pomoćnika generalnog direktora, direktora RNS, direktora TV Novi Sad glavnog i odgovornog urednika Radio Novi Sad, glavnog i odgovornog urednika TV Novi Sad među 11 rukovodećih kadrova kuće koja svoj program emituje na 9 jezika nije se našao ni jedan iz redova manjinskih zajednica.

Proteklih godina se još više pogoršao kadrovski sastav Redakcije programa na mađarskom jeziku Radio Novog Sada, gde trenutno 43 stalno zaposlenih (od toga 32 novinara i urednika) pokušava da udovolji zahtevima za pripremu i emitovanje celodnevnog programa koji će uz to zadovoljiti i kriterijume Pokrajinskog javnog servisa. Problem predstavlja i činjenica, da uprkos učestalih obećanja za programom na mađarskom jeziku još uvek nije pokrivena cela teritorija APV, te ga mađarski živalj ne može slušati npr. u južnom Banatu ili zapadnoj Bačkoj.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

Pripadnici hrvatske zajednice u Srbiji se trenutno informiraju na materinskom jeziku preko RTV Novi Sad, Radio Subotice i tiskanih medija.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Iako je Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine u više navrata finansijski i tehnički pomagao novinarima zaposlenim u pomenutim redakcijama, jer primaju simbolične naknade, najveći problem predstavlja regulisanje javnog servisa budući da *ZRD* „ne prepoznaje“ instituciju nacionalnog saveta. Posledica toga je da nacionalni saveti nisu „prepoznati“ u Statutima javnih servisa APV i Srbije. Prava pripadnika nacionalnih manjina nisu bila regulisana ni u kasnijim izmenama i dopunama *ZRD*.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

U Srbiji još uvek nije sistematski i trajno, posebnim fondom ili izdvajanjem određenog procenta sredstava, zaštićen deo programa, namenjen jezicima nacionalnih manjina, posebno na lokalnom i regionalnom nivou.

Status lokalnih medija koji emituju programe na jezicima nacionalnih manjina nije rešen.

Prilikom donošenja *ZDR*, nije uvažen nijedan predlog Nacionalnih saveta u pogledu članova Republičke radiodifuzne agencije¹⁵¹.

Nijedan kandidat nacionalnih saveta nacionalnih manjina nije izabran ni u Upravne odbore ni u Programске savete Radiodifuznih ustanova Srbije i APV.

U najužem rukovodstvu RUV (generalni direktor, direktori i urednici programa) angažovan je samo predstavnik mađarske nacionalne zajednice kao zamenik, a nacionalni saveti nacionalnih manjina nisu kontaktirani u vezi sa kadrovskom problematikom i potencijalnim kandidatima za ta mesta.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Pravo na informisanje na slovačkom jeziku u APV realizuje se na pokrajinskom i lokalnom nivou. Centralno mesto u informisanju pripadnika slovačke nacionalne manjine u APV pripada medijima na pokrajinskom nivou: RUV – Radio Novi Sad i Televizija Novi Sad i nedeljniku „Hlas ljudu“ sa sedištem u Novom Sadu. Na lokalnom nivou postoje štampani i elektronski mediji u privatnom vlasništvu ili u vlasništvu lokalne samouprave (opštine). Najredovnije informisanje, sa najdužom tradicijom na slovačkom jeziku na lokalnom nivou prisutno je u 3 opštine u kojima Slovaci žive u najvećem broju: u Bačkom Petrovcu, Kovačici i Staroj Pazovi (iako u manjoj ili većoj meri funkcioniše i u drugim mestima).

Medijima čiji je osnivač skupština opštine predstoji privatizacija u toku 2007. godine, što kod zaposlenih u ovim redakcijama izaziva određenu dozu straha, neizvesnosti i osećanje privremenosti sadašnjeg položaja medija, jer niko nije siguran kakva će biti njihova sudbina, naročito u pogledu informisanja na jezicima manjina. Strepnje su opravdane naročito zbog činjenice da se u pojedinim privatnim medijima pravo na informisanje na slovačkom jeziku ostvaruje skoro isključivo zahvaljujući dobroj volji retkih entuzijasta, jer je materijalna nadoknada za ovakav njihov rad po pravilu zanemarljiva ili ne postoji.

Preporuke

Vojvodanski centar za ljudska prava

- Izmenom i dopunom *ZRD* trebalo bi uključiti odredbu po kojoj bi u Upravnom odboru RUV-a obavezno bile birane i osobe koje predlažu nacionalni saveti nacionalnih manjina. Trebalo bi uključiti odredbu po kojoj bi u RRA morao da bude izabran predstavnik sa liste koju formiraju saveti nacionalnih manjina.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

- Pored garantovanog prava na informisanje medija na manjinskim jezicima, potrebno je obezbediti i sufinansiranje države, koje će garantovati kvalitet informisanja na maternjem jeziku.

Paragraf 2 člana 9

Normativni okvir

%

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

I nakon pet godina od podnošenja prvog državnog izveštaja, praksa potvrđuje tvrdnje Savetodavnog komiteta da izvestan broj radio i TV stanica i privatnih i javnih, i na regionalnom i na lokalnom nivou, koriste manjinske jezike uprkos ograničenim sredstvima, slabom prenosnom kapacitetu i ostalim problemima¹⁵². Međutim, postoje sumnje da će se u postojećem procesu privatizacije najveći broj

¹⁵¹ U daljem tekstu: RRA

¹⁵² Mišljenje, član 9/73

elektronskih medija koji emituju programe na jezicima nacionalnih manjina ugasiti, jer neće moći da prate zakone tržišne ekonomije.

RRA je do sada završila dodelu dozvola za emitovanje za nacionalne, pokrajinske, i regionalne emitere.

Za sve manjinske grupe najinteresantnije su dozvole za radio i televizijske stanice civilnog sektora, jer su one u znatno povoljnijem položaju od komercijalnih. Međutim, one imaju samo mogućnost pokrivanja lokala.

Rezultati kvantitativno-kvalitativne analize sadržaja informativnih emisija na srpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom i romskom jeziku¹⁵³ upozoravaju da RUV nije odgovorila na zadovoljavajući način zahtevima u ZRD (član 76. i član 78) kojima se precizira obaveza javnih servisa.

Takođe treba istaći da RUV emituje programe za radio preko 3 frekvencijske mreže:

- Jedna je za program na srpskom.
- Druga za program na mađarskom.
- Treća za programe na slovačkom, rumunskom, rusinskom, ukrajinskom, romskom i bunjevačkom jeziku.

Zbog loše tehničko-tehnološke opremljenosti, druga frekvencija slabo pokriva Banat, a treća Bačku, što znači da se emisija na bunjevačkom jeziku ne čuje u regionu Subotice, gde ova manjina živi, a da se romski ne čuje na većem delu teritorije APV. Pokrivenost signalom radijskih programa RUV trenutno ne dosežu zakonski minimum od 92% teritorije APV.

Tokom NATO bombardavanja, stradali su predajnici u celoj Srbiji. Releji su još uvek u fazi rekonstrukcije, a novi se ne grade.

Tabela 3: Ocena kvaliteta radio programa na jezicima manjina u APV

RADIO	Dužina	Kvalitet zvuka	Kvalitet programa	Procenat emitovanja na jeziku
Mađarski	Ispunjeno	Ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno
Slovački	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Neispunjeno	Delimično ispunjeno
Rumunski	Delimično ispunjeno	Formalno ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno
Rusinski	Ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Ispunjeno
Ukrajinski	Ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Ispunjeno
Romski	Ispunjeno	Delimično ispunjeno	Ispunjeno	Ispunjeno
Hrvatski	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno
Albanski	Ispunjeno	Ispunjeno	Ispunjeno	Ispunjeno
Bugarski	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno
Bosanski	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno

Tabela 4: Ocena kvaliteta TV programa na jezicima manjina u APV

TELEVIZIJA	Dužina	Kvalitet zvuka	Kvalitet	Procenat
-------------------	---------------	-----------------------	-----------------	-----------------

¹⁵³ Novosadske novinarske škole, u septembru i oktobru 2006. godine

			programa	emitovanja na jeziku
Mađarski	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno
Slovački	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Neispunjeno	Delimično ispunjeno
Rumunski	Delimično ispunjeno	Formalno ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno
Rusinski	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno
Ukrajinski	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno
Romski	Ispunjeno	Ispunjeno	Ispunjeno	Ispunjeno
Hrvatski	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno
Albanski	Ispunjeno	Ispunjeno	Ispunjeno	Ispunjeno
Bugarski	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno	Neispunjeno
Bosanski	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno	Delimično ispunjeno

Privatizacija elektronskih medija čiji je osnivač opštinska uprava, realizuje se prema odredbama *ZRD*. Posebno je ozbiljan problem kako privatizovati višejezične radiostanice. U poslednje 3 godine od donošenja *ZRD*, po kojem je taj posao trebalo da bude završen u 2006-oj, ništa nije rešeno. Skupština Srbije je rok produžila na početak 2008. godine.

Postoji opravdana sumnja da će se na lokalnom nivou mediji na jezicima nacionalnih manjina nakon privatizacije potpuno ugasiti. Većina novinara, zaposlena u tim medijima predviđa da je informativni prostor na jezicima nacionalnih manjina (koji je već sveden na minimum), pred potpunim ukidanjem, jer medijski menadžment, a ponegde i opština kao osnivač, smatraju da će bez manjinskog jezičkog programa biti atraktivniji u privatizacionom procesu. Pojedine opštine nisu zainteresovane da održavaju ovako složen sistem javnog informisanja, jer su i same osiromašile, a među koalicionim partnerima u vlasti ne može da se postigne dogovor o nadležnostima nad lokalnim medijem. O primeni principa posebnih mera, na osnovu kojih bi ovi mediji imali poseban status u lokalnoj samoupravi, za sada nema nagoveštaja. Izvršno veće APV je pokrenulo inicijativu¹⁵⁴ da se zaustavi privatizacija višejezičnih radio i TV stanica i predložilo Vladi Srbije da pokrene izmene i dopune *ZRD*, odredbama koje bi predvidele da i na lokalnom, odnosno regionalnom nivou višejezični mediji funkcionišu po principu javnog servisa. Time bi se obezbedilo informisanje na jezicima nacionalnih manjina i na nivou opštine.

Ministarstvo za kulturu i medije Srbije je savetovalo opštinama da na osnovu *ZLS*¹⁵⁵ izdvoje sredstva u 2007. godini za podršku medijima i da ih rasporede na osnovu odobrenih projekata za emitovanje delova programa koji su od javnog interesa. Mediji su na okruglim stolovima Ministarstva kulture i medija¹⁵⁶, ukazali na to da projektno finansiranje ne obezbeđuje potrebnu sigurnost za kontinuirano i nezavisno funkcionisanje informativnog programa. Lokalna samouprava je, naprotiv, bila zainteresovana za projektno održavanje medija, kao mogućeg modela za opstanak višejezičnih radijskih programa.

RRA je najavila otvaranje konkursa za dodelu dozvola za emitovanje lokalnim elektronskim medijima za proleće 2007. Postavlja se realno pitanje kako će opštinska glasila biti konkurentna privatnim (komercijalnim) emiterima na ovom konkursu, ako nemaju transparentno novo vlasništvo (završen proces privatizacije). U isto vreme, pitanje je koji će pravni subjekt ili privatno lice kupiti lokalni elektronski medij ako nije siguran da poseduje dozvolu za emitovanje. U decembru 2007. će se znati koji će elektronski mediji imati dozvolu za emitovanje u opštinama i videće se koliko je

¹⁵⁴ U januaru 2007. godine

¹⁵⁵ Službeni glasnik Republike Srbije br. 9 od 26 februara 2002. godine, u daljem tekstu: *ZLS*

¹⁵⁶ Pod imenom "Opšti interes u oblasti javnog informisanja", u novembru i decembru 2006. godine u 15 gradova Srbije

država dosledno sprovela odredbe domaćeg zakonodavstva i međunarodnih dokumenata u oblasti prava manjina na informisanje na maternjem jeziku.

Problem sa medijima civilnog sektora odnosi se i na verska sredstva javnog informisanja, koja mogu konkurisati samo za frekvenciju sa opštinskim pokrivanjem. Istovremeno, frekventni resursi su veoma ograničeni, što znači da sve opštine u Srbiji prema novom frekventnom planu neće imati pravo na lokalnu frekvenciju, jer će veći gradovi imati nekoliko lokalnih frekvencija. Bez obzira na to, one ne moraju biti date verskim zajednicama¹⁵⁷. Prema već završenoj raspodeli, grad Beograd kao region nije mogao dobiti nijednu frekvenciju za medij neke verske zajednice. Valja napomenuti da mnoge crkve i verske zajednice u Srbiji imaju službu na jezicima nacionalnih manjina i medije na tim jezicima. Na primer, verska štampa izlazi: na hrvatskom (Rimokatolička crkva), mađarskom (Rimokatolička crkva i Reformatska crkva), slovačkom (Slovačka evangelička crkva), rusinskom (Grkokatolička crkva) i rumunskom jeziku (Rumunska pravoslavna crkva). Radijski program Radio Marija (pod patronatom Rimokatoličke crkve) se emituje na hrvatskom, mađarskom, slovačkom i rusinskom jeziku.

Do kraja 2007. će biti dodeljene dozvole za emitovanje programa na opštinskom nivou i tada će se tačno znati koji su pravni vlasnici radio i TV stanica dobili dozvolu za emitovanje. Istovremeno treba naglasiti da ZRD jasno ograničava tajmšering i umrežavanje lokalnih emitera, čime se sužava i mogućnost za medije verskih zajednica. Postojeće dve radio stanice regionalnog karaktera *Radio Marija* i *Glas crkve*¹⁵⁸ moraće drastično da ograniče snagu i emisiono područje, ukoliko uopšte dobiju dozvole za emitovanje.

Na osnovu navedenog se može pretpostaviti da će nakon okončanja procesa privatizacije i transformacije medija, u APV u javnom informisanju na jezicima nacionalnih manjina biti znatno smanjeni davno postavljeni relativno visoki standardi informisanja manjina na maternjem jeziku.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Televizijska emisija Spektar na TV Novom Sadu emituje dva puta mesečno program na bunjevačkom jeziku.

Od decembra 2006. godine se emituje prva radio emisija na bunjevačkom jeziku "Bunjevačka rič". Bunjevci su u početku dobili pravo da emituju emisiju, ali ne i osnovna sredstva za njeno emitovanje: diktafoni su se pozajmljivali, a na raspolaganju im je bila jedna prostorija od 15 kvadratnih metara, koju su iznajmljivali od sopstvenih sredstava. Zbog nedostatka osnovnih sredstava i uslova za rad, u jednom periodu je bilo onemogućeno kvalitetno emitovanje radio emisije.

U međuvremenu su od Ministarstva kulture Republike Srbije dobijena namenska sredstva¹⁵⁹ za opremanje tzv. "privremene radio redakcije na bunjevačkom jeziku" koja ima zadatak da obezbedi pripremu programa na bunjevačkom jeziku u trajanju od pola sata nedeljno, a koja se emituje na II programu TV Vojvodine, jednom nedeljno. Redakcija takođe priprema i jednočasovni program koji se emituje na jednoj lokalnoj privatnoj radio stanici, jednom nedeljno. Pripremu oba programa finansira Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine.

Trenutno se radi na dobijanju redovne radio redakcije u okviru javnog servisa RT Vojvodine.

¹⁵⁷ Prema *Zakonu o crkvama i verskim zajednicama* u Srbiji, postoji 7 tradicionalnih crkava koje imaju pravo da organizuju časove veronauke u osnovnim i srednjim školama i koje, pre svih jer su najduže prisutne i najbrojnije u Srbiji. One prema ZRD (član 67), ne plaćaju naknadu za emitovanje programa do okončanja postupka povraćaja imovine tim crkvama i verskim zajednicama, oduzete posle Drugog svetskog rata postupcima nacionalizacije, eksproprijacije i konfiskacije.

¹⁵⁸ Glas crkve je pod patronatom Pravoslavne crkve

¹⁵⁹ U aprilu 2007. godine, u iznosu od 257.000 dinara

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

Premda ZZPSNM garantira manjinama pravo na informiranje na materinskom jeziku, država još uvijek nije ispunila obavezu da će u "programima radija i televizije javnog servisa obezbediti informativne, obrazovne i kulturne sadržaje na jeziku nacionalne manjine". Redakcija na hrvatskom Radio Subotice je nedovoljna da bi je mogli pratiti svi pripadnici hrvatske zajednice u APV. Ova zajednica ima još veće potrebe za televizijskim programom na svom jeziku. Informacije radi: na Televiziji Novi Sad postoji šest redakcija (srpska, mađarska, rusinska, slovačka, rumunjska i romska) čiji se rad financira iz pokrajinskog budžeta. Iako treća po veličini, hrvatska nacionalna manjina u APV, još uvijek ne ostvaruje isto pravo. Televizijsko informiranje na hrvatskom jeziku je svedeno na polusatne emisije koje se emitiraju svake druge nedjelje, i to od druge polovine 2006.

Najnovija programska shema TV Novi Sad predviđa da manjinske zajednice kojih je manje od Hrvata (na primer: Rusini, Rumunji i Romi) imaju cjelodnevne programe na materinskim jezicima, dok je to pravo uskraćeno pripadnicima hrvatske zajednice.

TV Novi Sad svake druge nedjelje emitira polusatnu emisiju "Prizma" na hrvatskom jeziku. Program na hrvatskom jeziku Radio Subotica emitira se svakodnevno u trajanju od dva sata. Emisiju priprema redakcija na hrvatskom, koja je punopravni član tog javnog informativnog servisa.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Na Drugom programu TV Novi Sad se dva puta mesečno daju polučasovne emisije na makedonskom jeziku pod nazivom „Makedonsko sonce“. Na lokalnoj televiziji „TV Pančevo“ se jednom nedeljno emituje polučasovna emisija „Banatsko sonce“.

Pripadnici makedonske nacionalne manjine koji žive u pograničnim mestima sa Makedonijom mogu da slušaju i gledaju program na makedonskom jeziku.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Radiodifuzna ustanova Vojvodine - RTV APV emituje svakodnevno program na Radiju Novi Sad u trajanju od 2,30 časova i na Televiziji Novi Sad u trajanju od 1,30 časova. Program se emituje i na RTV Vojvodina u trajanju od 1,30 časova za RTS 2 - što na mesečnom nivou iznosi oko 100 časova programa na romskom jeziku.

U RUV-u - RTV Vojvodina je formirana Romska redakcija sa 6 zaposlenih, što ni približno nije dovoljan broj s obzirom na minutažu koja se realizuje na romskom jeziku. To zaposlene dovodi u izuzetno tešku poziciju, naročito imajući u vidu činjenicu da druge manjinske redakcije RTV Vojvodina u proseku pripremaju i realizuju upola manje programa na svom jeziku, sa trostruko većim brojem zaposlenih. Podaci ukazuju na nejednako tretiranje romske redakcije od strane rukovodstva RTV u odnosu na druge nacionalne manjine.

Lokalne radijske stanice koje emituju emisije na romskom jeziku postoje u Beloj Crkvi, Zrenjaninu, Srbobranu, Odžacima, Subotici, Staroj Pazovi i Pećincima.

Čest problem sa kojim se suočavaju pomenuti mediji je nerešen status lica koji rade u njima, budući da se najčešće radi o volonterima. Zbog toga je u nekim gradovima prekinuto emitovanje emisija na romskom jeziku.

Edukativni centar Roma

U mnogim mestima u APV, pokrenute su emisije u lokalnim radijima na romskom jeziku, ali se privatizacijom onemogućava njihovo dalje delovanje. Urednici ovih medija su veoma slabo plaćeni.

- **Subotica.** Edukativni centar Roma je pokrenuo inicijativu da se na lokalnoj radio stanici, koja se finansira iz budžeta lokalne samoprave, emituje program na romskom jeziku 4 puta mesečno u trajanju od 60 minuta i da se novinari plaćaju iz budžeta opštine. Da bi se to ostvarilo, bilo je potrebno promenuti Statut Radio Subotice, jer po njemu pravo emisija na manjinskim jezicima imaju samo manjine čiji je jezik u zvaničnoj upotrebi na teritoriji opštine, a to nije slučaj sa romskim jezikom.

U inicijativi je naglašeno da postoje kvalifikovani novinari koji bi mogli da uređuju emisiju na romskom i da je ona neophodna radi bržeg i kvalitetnijeg prevazilaženje problema romske zajednice i njihove brže inkluzije u društvo.

Na Skupštini subotičke opštine, inicijativa nije pokrenuta, jer se očekuje privatizacija lokalnog radija na kome se emituju emisije na srpskom, hrvatskom i mađarskom jeziku.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Program na rumunskom jeziku emituje se na javnom servisu - RTV Vojvodine gde je došlo do povećanja programa (minutaže), bez adekvatnog kadrovskog i tehničkog osposobljavanja. Poslednjih 15 godina je u redakciji programa na rumunskom jeziku primljen u radni odnos samo jedan pripravnik-novinar, a prosečna starost novinara je 50 godina. Čujnost i gledanost programa na rumunskom jeziku je izuzetno loša, tako da program uopšte ne može da prati gotovo dve trećine rumunskog življa u južnom Banatu.

RTV Vojvodine ne obavlja u potpunosti funkciju javnog servisa građana, jer ne pokriva celu teritoriju pokrajine signalom, a njene emisije sadržinski ne ispunjavaju potrebne kriterijume (nema omladinskih, dramskih i drugih sadržaja na jezicima manjina).

Program na rumunskom jeziku se emituje na TV Pančevu (25 minuta nedeljno sa reprizom), na TV Banatu (25 minuta nedeljno, sa sedištem u Vršcu) i na TV Kovačici (sat vremena nedeljno).

Radio program na rumunskom u trajanju od 30 do 60 minuta nedeljno emituju:

- Radio Zrenjanin
- Radio Fedra Zrenjanin
- Radio Kovin
- Radio Kovačica
- Radio Bela Crkva
- Radio Sečanj
- privatne radio stanice (Viktorija iz Vršca - 24 časova programa na rumunskom) i Radio FAR iz Alibunara (2 časa dnevno), Radio Sunce- Glas južnog Banata iz Bele Crkve – 60 minuta nedeljno¹⁶⁰.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Rusinska redakcija Radio Novi Sad emituje program na rusinskom jeziku svakog dana, prosečno oko 5 sati.

Redakcija Radio Bačka Topola na rusinskom jeziku emituje nedeljno 30 minuta programa na rusinskom jeziku.

Redakcija Radio Šida emituje program u trajanju od 1 sata nedeljno.

Redakcija Informativno propagandnog centra u Kuli priprema svakodnevno program na rusinskom jeziku, u proseku 1 sat.

¹⁶⁰ Program Radio Oskar iz Vršca je prestao sa emitovanjem.

Redakcija Informativnog centra u Vrbasu emituje radio program na rusinskom jeziku svakog dana u prosečnom trajanju od 1 sata

Redakcija Multiradio emituje program u trajanju od 15 minuta, 2 puta sedmično.

Pokrivenost radijskog i TV signala programa na rusinskom jeziku je nedovoljna, a čujnost i vidljivost su slabi (naročito u Sremu). Redakcije na jezicima nacionalnih manjina u prvom redu pogađa problem izuzetno zastarele tehnike sa kojom rade. Kadrovska obnova redakcije, bez koje je nemoguće povećanje obima i kvaliteta programa na rusinskom jeziku je više nego neophodna.

- Odlaskom producenta za rusinsku muziku 90 -tih godina, mesto je ostalo upražnjeno, a uprkos insistiranju svih relevantnih institucija u rusinskoj kulturi do danas nije popunjeno novim kadrom.

Procedura u vezi sa programskim aktivnostima i snimanjima programa je komplikovana, a autonomnost redakcija u određivanju prioriteta i budžeta nedovoljna. Potreba za kreiranjem sopstvene produkcije Rusina je povećana zbog specifičnosti rusinskog jezika i nemogućnosti preuzimanja programa iz matične zemlje.

Rusinska redakcija TV Novi Sad emituje program na rusinskom jeziku svakog dana, prosečno u trajanju od 40 minuta.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

U APV se programi na slovačkom jeziku emituju na:

- Televiziji Novi Sad
- 3 lokalne TV stanice
- Radio Novom Sadu i u dužem ili kraćem trajanju na 9 lokalnih radio stanica.

Posle osnivanja RUV-a, informisanje na slovačkom jeziku na pokrajinskom nivou posredstvom televizije i radija, finansijski je stabilizovano. Međutim, problemi sa obezbeđenjem tehnički nesmetanog praćenja programa u nekim delovima APV nisu još rešeni, kao ni adekvatna kadrovska pokrivenost.

Radio Sunce – Glas južnog Banata

Zbog dugog perioda izolacije, fizičke udaljenosti od matice i promenljivih ekonomskih uslova i političkih previranja, češka nacionalna zajednica je godinama bila uskraćena za informativne i kulturne sadržaje na svom jeziku. Tehnička nemogućnost praćenja TV i radio programa iz Češke Republike takođe su doprineli smanjenju komunikacije na sopstvenom jeziku, što se naročito odrazilo na mlađe generacije. Danas samo stariji pripadnici ove zajednice govore tečno na maternjem jeziku.

Na radio stanici čiji je osnivač Opština (koja je trenutno u procesu privatizacije) od 1997. godine se jednom nedeljno emituje jednočasovna emisija na češkom jeziku koju priprema «Češka Beseda Bela Crkva».

Na radio stanici «Sunce- Glas južnog Banata» koja je u privatnom vlasništvu (suosnivač je udruženje «Česi južnog Banata»), a čije pokretanje je pomogao Južnomoravski Region (Češka Republika), svakodnevno se emituju sadržaji na češkom jeziku u trajanju minimalno 60 minuta. Radio ima dobru saradnju sa radio Pragom i radio Brnom. Emisije uređuju članovi udruženja.

Preporuke

Vojvođanski centar za ljudska prava

- Izmenom ZRD i ZJI predvideti mogućnost da lokalna samouprava finansira sredstva javnog informisanja koja su višejezična i neguju u visokom procentu sadržaje od javnog interesa.

- Omogućiti određen broj frekvencija za emitere civilnog sektora na nacionalnom, pokrajinskom, regionalnom nivou, a ne isključivo na lokalnom, čime bi se rešio problem velikih i disperziranih manjina, višestruko diskriminiranih grupa i verskih zajednica.
- Obezbediti da RUV dostigne barem zakonski minimum od 92 odsto pokrivenosti signalom teritorije APV za 2 TV kanala i 3 radijske frekvencijske mreže.
- Obezbediti da prema principu posebnih mera višejezičniji mediji imaju primat u dobijanju dozvola za emitovanje programa i smanjivanje nadoknade za emitovanje, odnosno kotizacije za samo učestvovanje na konkursu za dodelu dozvola za emitovanje.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- Pored davanja prava na informisanje, pripadnicima nacionalnih manjina je potrebno obezbediti i odgovarajuća sredstva za sprovođenje tog prava, naročito imajući na umu da glasila na jezicima nacionalnih manjina nisu profitabilna niti u mogućnosti da sama sebe izdržavaju.
- U cilju kvalitetnog informisanja na svom jeziku, sve nacionalne zajednice bi trebalo da imaju prostor za emitovanje radio i TV emisija na lokalnom nivou, kao i finansijska sredstva za formiranje sopstvenih redakcija.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Omogućiti emitovanje radijskog i televizijskog programa na hrvatskom jeziku na pokrajinskoj razini, u sklopu javnog servisa Radiotelevizije Novi Sad da bi se zadovoljile informativne potrebe zajednice.
- Ostvariti istinsku slobodu informiranja na hrvatskom jeziku kroz onemogućivanje političkog utjecaja vlasti na uređivačku politiku.
- Izraditi programske sheme za manjine prema jasnim kriterijima i potrebama pojedinih manjina.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- U romsku redakciju RTV je neophodno zaposliti mlade, školovane i obrazovane Rome, u skladu sa potrebama programa.
- U lokalnim i regionalnim medijima koji emituju program na romskom jeziku je neophodno rešiti pitanje statusa emisija i kadrova i određenim merama stimulisati vlasnike za emitovanje programa na romskom jeziku.
- Podržati formiranje i razvoj medija na romskom jeziku.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

- Sistemski rešiti probleme opštinskih glasila, naročito u pogledu privatizacije, jer će nestati svi podlistovi i programi na rumunskom jeziku. Ujedno je potrebno rešiti i problem sistemskog finansiranja istih.
- Pripremiti buduće mlade kadrove (u prvom redu novinare) koji će raditi na javnom servisu – RTV Vojvodine i obezbediti još jednu radijsku frekvenciju za sve nacionalne manjine.
- Hitno dopuniti ZRD i uvesti institucije nacionalnog saveta, s obzirom da je to od vitalnog interesa za nacionalne manjine.

Paragraf 3 člana 9

Normativni okvir

Primena

Štampana sredstva javnog informisanja

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Konstataciju Savetodavnog komiteta da se u Srbiji, a naročito u APV, objavljuje veliki broj novina i drugih publikacija na jezicima nacionalnih manjina, često uz finansijsku pomoć iz javnih fondova, i pored toga što finansijske teškoće i dalje predstavljaju glavnu prepreku daljem napretku u ovoj oblasti¹⁶¹, zasenjuje aktuelni proces privatizacije svih štampanih medija u Srbiji, odnosno odredba *ZJI* (član 14) po kojem država ne može biti osnivač niti vlasnik medija. Privatizacijom će posebno biti pogođeni štampani mediji koji objavljuju podlistke i na jezicima nacionalnih manjina, jer će realno malo biti zainteresovanih za njihovu privatizaciju.

Preporuka Savetodavnog komiteta da je potrebno obezbediti maksimum u pogledu dostupnosti, kvaliteta i raznovrsnosti publikacija na manjinskim jezicima¹⁶², će biti ostvariva u potpunosti tek kada se bude rešio status štampanih medija nakon procesa privatizacije.

Prema *ZJI* svi štampani mediji čiji je osnivač država, moraju se privatizovati pošto prema *ZJI* (član 14) država ne može biti osnivač niti vlasnik medija. Skupština APV je osnivačka i vlasnička prava, koja je imala za štampana glasila na jezicima nacionalnih manjina, prenela na nacionalne savete nacionalnih manjina kao korak ka demokratizaciji medija nacionalnih manjina¹⁶³. Međutim, zbog nerešenog stabilnog sistema finansiranja nacionalnih saveta, Izvršno veće APV i dalje finansira ova glasila iz budžeta APV. U 2006. godini je oko 90 odsto budžeta Pokrajinskog sekretarijata za informacije bilo usmereno na finansiranje medija nacionalnih manjina čija osnivačka, vlasnička i upravljačka prava imaju nacionalni saveti nacionalnih manjina o čijim je glasilima reč. To znači da nacionalni saveti trenutno realizuju svoja prava, ali ne i obaveze prema medijima na maternjem jeziku.

Preuzimanjem osnivačkih prava nad novinsko-izdavačkim ustanovama, nacionalni saveti nacionalnih manjina su doneli odluke u kojima je, između ostalog, precizirano i da osnivač imenuje i razrešava Upravni odbor i Nadzorni odbor, koji zatim imenuju direktora i glavnog i odgovornog urednika. Bio je to i osnovni problem u raspravi da li nacionalnim savetima nacionalnih manjina treba prepustiti osnivačka prava, jer su posledice ove odluke, protiv koje su bili neki novinari manjinskih medija, već vidljive.

- *Mađarso (Magyar Szó)*, jedini dnevni list na jeziku manjine (mađarskom) je pod kontrolom partije koja je dominantna u Nacionalnom savetu Mađara i koja je, prema mišljenju nekih novinara ove nacionalne manjine, nizom pogrešnih odluka od uglednog dnevnog lista napravila partijsko glasilo, malog tiraža, sa intencijom da postane list šire lokalne zajednice. Redakcija je smanjena, podeljena i preseljena iz Novog Sada u tri grada u APV, sa centralom u Subotici. Novinari ovog uglednog dnevnog lista smatraju da nije reč o racionalizaciji koja se sprovodi nakon izrade studije o samoodrživosti glasila sa realno malim auditorijumom, kako se to u javnosti predstavlja, već o težnji za potpunom političkom kontrolom ovog, nekada nezavisnog i dobro balansirano, glasila. Novinari su tražili pomoć od cehovskih udruženja koja u APV i Srbiji realno nisu imala moć da ih zaštite. Sindikati takođe nisu bili dovoljno snažni da se zauzmu za ove svoje članove.

Pomenuti problem bi se mogao ublažiti drugačijim izborom članova nacionalnih saveta nacionalnih manjina, ali i formiranjem posebnog nezavisnog fonda na nivou cele Republike, iz kojeg bi se ovi mediji finansirali.

- Na primer, u Crnoj Gori se za lokalne emitere izdvaja 20% iz preplate.

ZJI predviđa privatizovanje svih štampanih medija čiji je osnivač lokalna samouprava, a to se odnosi i na višejezične novine. Privatizacija je trebalo da bude okončana do kraja aprila 2006. godine s tim što je rok pomeren na kraj prošle godine. To znači da bi od januara 2007. svi listovi koje je osnovala i iz budžeta finansirala lokalna samouprava, trebalo da imaju novog vlasnika ili da budu ugašeni. Početkom tekuće godine (od 15-19. januara) anketirano je 6 najvećih opštinskih

¹⁶¹ Mišljenje, član 9/71

¹⁶² Mišljenje, član 9/72

¹⁶³ Sekretarijat za informacije Izvršnog veća APV je inicirao, a Skupština APV prihvatila da nacionalni saveti nacionalnih manjina preuzmu osnivačka, vlasnička i upravljačka prava nad novinsko-izdavačkim kućama na jezicima nacionalnih manjina

novina u APV, od kojih 4 imaju podlistke na jezicima nacionalnih manjina. Proces pripreme za privatizaciju je u toku, a većina je predala sva potrebna dokumenta Republičkoj agenciji za privatizaciju pre marta 2006. godine. Od navedenog datuma do kraja prošle godine, zbog personalnih promena u Agenciji za privatizaciju, nijedna privatizacija nije izvršena. Lokalne samouprave i menadžment svih navedenih novina su joj se bezuspešno obraćali u više navrata, ali ni Agencija ni Ministarstvo za kulturu i medije Srbije, nisu odgovorili na pitanje ko je odgovoran za ovu situaciju i da li na osnovu *ZJI* sve novine lokalne samouprave moraju biti ugašene, iako nisu odgovorne za neobavlenu privatizaciju. Po mišljenju Ministarstva za kulturu i medije Srbije, *ZJI* je dao dovoljno vremena za privatizaciju (od 2003-2006. godine), bez obzira na to što njena dinamika nije bila odgovarajuća. Istovremeno, mnoge lokalne samouprave nisu voljne da zatvore ova glasila, posebno ako su višejezična. Trebalo bi naglasiti da po *ZLS*, opština ima pravo da izdvaja sredstva iz bužeta za javno informisanje. Rešenje se očekuje od novog Ministarstva za kulturu i medije Srbije. Ovako loše sprovedena privatizaciona politika, predstavlja svojevrsan pritisak na medije lokalne samouprave i ne može se smatrati dobrom privatizacionom praksom. Njom su posebno ugroženi štampani mediji koji imaju podlistke na više jezika nacionalnih manjina, jer je za njihovu privatizaciju malo zainteresovanih.

◇◇◇

Ne postoji prava statistika na državnom nivou o broju novina, ali se smatra da postoji oko 150 štampanih publikacija (listova, brošura, magazina, časopisa...) na jezicima nacionalnih manjina.

Postoji samo jedan dnevni list na jeziku nacionalne manjine, na mađarskom jeziku (Magyar Szo). Nacionalne manjine sa dugom medijskom tradicijom (Mađari, Slovaci, Rumuni, Rusini) imaju ugledne nedeljne magazine. Od skora Hrvati imaju nedeljnik, a Romi dvonedeljnik¹⁶⁴. Ostale manjine sporadično izdaju pisane publikacije na svom jeziku (na lokalnom, regionalnom, pokrajinskom i nacionalnom nivou).

◇◇◇

Tiraž publikacija u APV zavisi od brojnosti same manjine. Najtiražniji je mađarski dnevni list Magyar szo, koji se četvrtkom i vikendom štampa u tiražu koji dostiže i 20.000 primeraka. Ostali nedeljni magazini u APV (koji sadrže informacije iz oblasti politike, kulture, zdravstva, obrazovanja, sporta, zabavne strane, TV program) na jezicima manjina, štampaju se u tiražu od oko 5000 hiljada primeraka. Lokalni mediji imaju znatno manji tiraž, do 500 primeraka. Tiraž publikacija u APV i Srbiji zavisi od subvencije države, a nijedan manjinski list nije tržišno samostalan. Za razliku od APV, u Srbiji su štampani mediji na jezicima nacionalnih manjina marginalizovani.

◇◇◇

Najzastupljeni žanrovi u publikacijama na jezicima manjina su vest i članci, s tim što je u Magyar Szo-u zastupljen i izveštaj.

◇◇◇

U Srbiji još uvek nije pravno regulisana oblast ekonomske propaganda, ni u većinskim ni u manjinskim štampanim medijima.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Bunjevci imaju Bunjevačke novine koje izlaze jednom mesečno¹⁶⁵. Na lokalnom nivou, u Subotici i Somboru, Bunjevci nemaju ni jedan medij na svom jeziku. Iako su sredstva od grada tražena više puta, ona nisu odobrena, te je izdavačka delatnost na bunjevačkom jeziku gotovo zamrla. Zbog nedostatka sredstava, registrovana izdavačka institucija godišnje objavljuje jednu do dve knjige.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

¹⁶⁴ U protekle 2-3 godine.

¹⁶⁵ Finansira ih Izvršno veće APV, Sekretarijat za informisanje

Uvažavajući zahteve manjinskih nacionalnih zajednica, Skupština APV je prenela osnivačka prava listova Mađar So (Magyar Szó - dnevni list), Het Nap (Hét Nap - nedeljni) i Kepeš Ifjušag (Képes Ifjuság - nedeljni omladinski list) na Nacionalni savet mađarske nacionalne zajednice¹⁶⁶. Međutim, finansiranje dela troškova štampanja ovih listova nije rešeno, štaviše zadnjih godina se konstantno smanjuje procentualno učešće Pokrajine u finansiranju dnevnog lista vojvođanskih Mađara. Tako je npr. 2004. godine donacija Pokrajine u strukturi ukupnih prihoda lista bila 22,64 %, a 2005 svega 19,94%. U slučaju Het Napa prisutna je činjenica da uprkos najvećem tiražu i broju stranica u kojem izlazi, ovaj list dobija najmanje sredstava iz budžeta Pokrajine od svih takozvanih «malih listova». Pošto je zbog kupovne moći mađarskog življa i dalje prisutno konstantno smanjivanje tiraža pomenutih listova, plate novinara su ponižavajuće (150-200 evra), što dovodi do daljeg kadrovskog osiromašenja redakcija.

Poseban problem predstavljaju dečiji listovi na mađarskom jeziku, Mezeškalač (Mézskalács - za predškolski) i Jo Pajtaš (Jó Pajtás - za školski uzrast), koji su devedesetih godina silom prilika privatizovani, a proteklih godina zapali u velike materijalne probleme. Permanentno smanjivanje mladog naraštaja u mađarskoj populaciji APV uzrokovalo je drastičan pad čitalaca, a time i isplativost štampanja dečijih listova. Višestruki pokušaji da se ova izdanja ponovo nađu na spisku listova (su)finansiranih od strane Pokrajine nisu urodili plodom, te su se oba lista našla u bezizlaznoj situaciji koja može dovesti do toga da se pomenuti dečiji listovi nakon više od pet decenija kontinuirano izlaženja na mađarskom jeziku ukinu.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Novinsko-izdavačka ustanova „Makedonski informativni i izdavački centar“ je formiran u Pančevu, a jednom mesečno, redovno izlazi informativno političko glasilo makedonske zajednice u Republici Srbiji „Makedonska videlina“¹⁶⁷.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

U prošlosti je bilo pokušaja izdavanja novina, listova za odrasle i decu, pa i naučno-stručnih časopisa na romskom jeziku, ali je nažalost njihova sudbina bila privremena, jer su se zbog nedostatka finansijskih sredstava brzo gasili i prestajali da izlaze.

Na inicijativu Matice Romske i Odlukom Skupštine APV formirana je Novinsko-izdavačka ustanova na romskom jeziku "THEM"¹⁶⁸ koja izdaje dva lista: "Them" (Svet) koji izlazi 2 puta mesečno u tiražu od 1500 primeraka i "Čhavorrengo them" (Dečiji svet) koji izlazi 1 mesečno¹⁶⁹ u tiražu od 1500 primeraka. Dečiji časopis se besplatno distribuira romskim udruženjima i osnovnim školama u kojim se odvija nastava negovanja romskog jezika sa elementima nacionalne kulture.

Pomenuti časopisi su i jedini listovi koji izlaze u kontinuitetu, a Novinsko-izdavačka ustanova se finansira iz budžeta APV.

U cilju što veće samostalnosti i autonomije u radu i uređivačkoj politici izdavačkih ustanova na jezicima nacionalnih manjina, Skupština APV je donela odluku¹⁷⁰ da se osnivačka prava svih novinsko-izdavačkih ustanova, čiji je ona osnivač, prenesu na nacionalne savete tih zajednica. Nacionalni savet romske nacionalne manjine je preneo osnivačka prava na Vojvođanski romski medijski centar, čime je NIU "Them" privatizovana.

¹⁶⁶ 23.09.2004. godine

¹⁶⁷ U pitanju je mesečnik koji se finansira od sredstava Pokrajinskog sekretarijata za informisanje APV

¹⁶⁸ Oktobra 2003.godine

¹⁶⁹ Od 2005. godine

¹⁷⁰ 2004. godine

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

U domenu izdavaštva (knjige i časopisi), situacija kod Rumuna iz APV je mnogo bolja od situacije Rumuna u istočnoj Srbiji: pored Novinsko izdavačkog udruženja „Libertatea“ iz Pančeva, deluju još četiri izdavačke kuće koje izdaju preko 50 periodičnih glasila¹⁷¹.

Novine na rumunskom jeziku izdaju gotove sve lokalne zajednice (periodično jedan ili dva broja godišnje):

- Nedeljnik «Libertatea»
- «Tibiskus»¹⁷²
- „Cuvântul românesc“¹⁷³
- «Floare de latinitate»¹⁷⁴.
- Časopise izdaju i druge rumunske organizacije i institucije, kao što su: Festival rumunske muzike i folklor, Pozorišni dani rumuna APV, Društvo za rumunski jezik, Vikarijat rumunske pravoslavne crkve, itd.

Osnovi problem predstavlja rešavanje sistemskog finansiranja časopisa, jer od Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine dobijaju samo simbolična sredstva.

Iako su osnivačka prava nad Novinsko izdavačkim udruženjem „Libertatea“ preneti na Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine, Izvršno veće APV i dalje sufinansira izlaženje nedeljnika, kao i dečjeg časopisa „Bucuria copiilor“, časopisa za omladinu „Tinerețea“ (jednom mesečno) i časopisa za književnost, umetnost i kulturu „Lumina“ (koji ima tradiciju od 60 godina i umesto da izlazi jednom mesečno izlazi 2 – 4 puta godišnje).

Opštinska glasila u kojima su objavljivani reportaže ili podlistak na rumunskom jeziku, odlukama skupština opština Kovin, Zrenjanin, Alibunar i Vršac, prestale su sa izlaženjem 01. januara 2007. godine.

Rumuni iz istočne Srbije izdaju dva biltena, od kojih se jedan ugasio, a drugi izlazi neredovno (1-2 puta godišnje).

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Redakcija novina "Ruske slovo" priprema novine jednom sedmično na 16 strana.

Novinsko izdavačko ustanova «Ruske slovo» izdaje još i:

- a) Časopis za književnost, kulturu i umetnost "Švetlosc" (4 puta godišnje na 160 strana).
- b) Omladinski časopis "MAK" (jednom mesečno na 20 strana)
- c) Dečji časopis "Zahradka" (10 puta godišnje na 24 strana)
- e) Kalendar-Almah (jednom godišnje na 400 strana)

U okviru novina "Kulska komuna", štampa se 1 stranica na rusinskom jeziku 2 puta mesečno.

Redakcija verskih novina "Zvona" izlazi jednom mesečno na 28 strana, a bavi se i izdavačkom delatnošću.

"Glas Saveza", glasnik Saveza Rusina i Ukrajinaca Srbije i Crne Gore izlazi jednom godišnje na 60 strana i štampa se na rusinskom i ukrajinskom jeziku

Publikacija Matice Rusina "Rusin" izlazi 3 do 4 puta godišnje na 16 strana.

¹⁷¹ Gotovo svako rumunsko selo imo svoje glasilo. Selo Torak izdaje čak 5 časopisa.

¹⁷² Izlazi jednom mesečno u Uzdinu

¹⁷³ U izdanju Zajednice Rumuna Srbije iz Vršca

¹⁷⁴ Časopis izdaje Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine, 5 brojeva godišnje

Novinsko izdavačka ustanova "Ruske slovo" se suočava sa problemom redovnog finansiranja kompletnih troškova izdavačke delatnosti.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Štampani mediji koji objavljuju članke na slovačkom jeziku su:

- nedeljnik „*Hlas ľjudu*“ na pokrajinskom nivou
- dve lokalne novine (Zrenjanin i Pazovačka revija) koje objavljuju članke i na slovačkom jeziku
- mesečnik „*Rovina*“¹⁷⁵
- dečji list „*Zornička*“
- književni časopis „*Novi život*“ i
- godišnjak „*Narodni kalendar*“ i
- omladinski list „*Vzlet*“.

Situaciju u lokalnim medijima komplikuje predstojeća privatizacija – problem finansiranja i obezbeđivanja kadrova.

Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

Izuzev časopisa «Donau Nachrichten» koji izlazi jednom godišnje¹⁷⁶, drugih medija na nemačkom jeziku nema.

Radio Sunce – Glas južnog Banata

Udruženje «Česi južnog Banata» izdaje bilten «List južnog Banata» u tiražu 300 primeraka, kvartalno.

Društvo Slovenaca «Kredarica», Novi Sad

Na slovenačkom jeziku se objavljuju Bilten «Kredarica» (u Novom Sadu) i slična informativna glasila (u Beogradu, Vršcu, Nišu i Zaječaru).

Elektronski mediji

Vojvođanski centar za ljudska prava

Transformacija Radiotelevize je Novi Sad¹⁷⁷ u javni servis Vojvodine se odnosi na primenu ZRD kojim je predviđeno restruktuisanje Radiotelevizije Srbije, kao državnocentričnog medija, u dva javna servisa: RUV sa sedištem u Novom Sadu i Radiodifuznu ustanovu Srbije¹⁷⁸ sa sedištem u Beogradu.

Uvod u transformaciju državnocentrične radiotelevizije u javni servis bili su razdvajanje Radiotelevizije Novi Sad od Radiotelevizije Beograd i racionalizacija poslovanja u okviru kojeg je ponuđen socijalni program svim zaposlenima, bez obzira da li je njihov stepen stručnosti bio neophodan za funkcionisanje medija. Neselektivni socijalni program je doveo do potpunog kolapsa u radu redakcija na jezicima nacionalnih manjina RTV Novi Sad i u pitanje realizovanje programa javnog servisa APV čija je misija razvijanje informisanja na jezicima nacionalnih manjina.

- Na primer, na slovačkom jeziku je iz radijske redakcije RUV otišlo 10 osoba, više od polovine od ukupnog broja. Situacija nije bolja ni u drugim redakcijama na jezicima nacionalnih manjina kojima je trebalo omogućiti da zapošljavaju nove mlade novinare, a ne da otpuštaju ionako skroman kadar.

Javni servisi se finansiraju iz preplate, a lokalni višejezični mediji iz budžeta opština ili mešovito.

Radio emisije

¹⁷⁵ u Bačkom Petrovcu, izdaje ga AD „Kultura“

¹⁷⁶ Finansira ga vlastitim sredstvima Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

¹⁷⁷ U daljem tekstu: RTV Novi Sad

¹⁷⁸ U daljem tekstu: RTS

Kada je javni servis u pitanju, posebno RUV, vodilo se računa da u svim dnevnim blokovima, sve manjine imaju određeni broj emisionih minuta na zajedničkoj talasnoj dužini za sve manjine. U RUV-u, samo program na mađarskom jeziku ima sopstvenu radijsku talasnu dužinu i emituje 24 sata. U lokalnim radio stanicama, sati emitovanja su uglavnom određeni prema učešću govornih predstavnika jezika u ukupnom stanovništvu APV. U RTS-u se emituju samo pojedinačne emisije na manjinskom jeziku, skromnog obima.

TV emisije

Javni servis Vojvodine ima poseban kanal za manjinske jezike na kojem u popodnevnom i noćnim terminima, po određenom rasporedu, emituje informativne, kulturno-obrazovne i zabavne sadržaje namenjene nacionalnim manjinama.

U javnom servisu Srbije ne postoje emisije na manjinskim jezicima. Komunikativne potrebe manjina realizuju privatni lokalni emiteri.

Informativne emisije na jezicima manjina tzv. starih manjina (mađarska, rumunska, slovačka, rusinska) i romskom su u APV ravnomerno raspoređene u udarnim terminima i na radiju i na televiziji.

Reprizni termini često nisu jasno naznačeni u TV programima na jezicima manjina.

- Na primer, RUV na mađarskom jeziku, kao najrazvijeniji TV program na manjinskom jeziku, ima prosečno 3 sata nedeljno predviđenih za reprize tekućih programa.

Na radiju su reprize ređe¹⁷⁹.

I radijski i televizijski programi na jezicima manjina imaju nepovoljnu žanrovsku strukturu. U 2006. godini RUV je proizveo oko 500.000 minuta sopstvenog programa na srpskom i manjinskim jezicima. Struktura emitovanog programa je nepovoljna, jer oko 64% čine informativni programi, oko 28% kulturno-umetnički, a svega 8.21% programa je dokumentarno-obrazovnog karaktera¹⁸⁰.

U informativnim TV emisijama RUV-a¹⁸¹ na jezicima manjina, više od 80% su agencijske vesti. Oko 10% su autorski izveštaji, dok je broj analitičkih žanrova gotovo zanemarljiv.

U informativnim emisijama radio APV više od 90% su agencijske vesti, a oko 5% čine autorski izveštaji. Samo su na mađarskom programu radija identifikovani analitički žanrovi (oko 10%).

I na radiju i na TV su veoma retki sadržaji dokumentarnog programa. Dramski program je i na radiju i na TV, na jezicima manjina ukinut 2005. godine iz finansijskih razloga. Nedavno javno izrečena namera novog rukovodstva RUV-a, da se ponovo uspostavi dramski program na jezicima manjina.

Zbog finansijskih i kadrovskih problema, uzrokovanih lošom programskom politikom koju je većinski narod nametnuo pripadnicima manjina, na TV Novom Sadu¹⁸² se od 2000 – 2007. godine, u zabavnom delu programa na jezicima nacionalnih manjina forsira isključivo folklor, umesto nekada negovanih žanrova poput: književne i filmske kritike, dokumentarnih programa, putopisnih reportaža.

U Srbiji trenutno ne postoji digitalno emitovanje, ni na radio, ni na TV stanicama.

¹⁷⁹ Utvrđivanje tačnog broja sati repriza na radiju na jezicima manjina iziskuje dublju analizu i istraživanje.

¹⁸⁰ Podaci RUV-a

¹⁸¹ Podaci iz Istraživanja «Transformacija RTNS u javni servis Vojvodine iz septembra 2006 – januar 2007. godine, Novosadske novinarske škole

¹⁸² Od koje je 2006. godine nastao Javni servis Vojvodine/RUV

ZRD predviđa da elektronski emiteri mogu da emituju program na jezicima nacionalnih manjina, s tim što posebno ističe da je to zadatak javnih servisa (član 78). Istovremeno ZRD se predviđa da do kraja 2007. godine svi lokalni emiteri koje je osnovala opština moraju biti privatizovani. Na teritoriji APV i u pojedinim delovima Srbije (južna i istočna Srbija) većina lokalnih radio stanica je višejezična i odgovara učešću govornih predstavnika jezika u ukupnom stanovništvu.

Na nivou republike i na nivou pokrajine, država obezbeđuje tehničku pomoć pre svega lokalnim emiterima na principu godišnjih konkursa.

Treba imati u vidu da je znatno manji broj višejezičnih TV stanica koje je osnovala lokalna samouprava.

U septembru 2006. godine su završeni konkursi za upravljačka tela RUV. Za Upravni odbor nije odabrana ni jedna osoba sa liste nacionalnih saveta nacionalnih manjina. Obrazloženje RRA, koja po zakonu bira upravne odbore javnih servisa, bilo je da ZRD ne predviđa da saveti nacionalnih manjina predlažu osobe za ovo telo javnog servisa. Međutim, na osnovu principa posebnih mera, javni servis čija je misija informisanje na jezicima nacionalnih manjina, u upravljačkoj strukturi mora imati i predstavnike tih manjina. RUV ih nema. Isto je i Upravnom odboru RTS sa sedištem u Beogradu. U programskim savetima ni RUV-a ni RTS-a nisu prihvaćeni kandidati koji su predložili nacionalni saveti nacionalnih manjina.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Pregled emitovanog programa TV Novi Sad po jezicima i po redakcijama od 1990. do 2005. godine

Emitovanje televizijskog programa na mađarskom jeziku u SFRJ, počelo je 1. januara. 1968. iz studija Televizije Beograd. Nakon nekoliko godina, u sklopu tendencija političke decentralizacije u bivšoj Jugoslaviji i jačanja autonomije pokrajina, osnovana je Televizija Novi Sad, te se od 26. novembra 1975. godine emisije na jezicima vojvođanskih manjina emituju iz Novog Sada. Širenje i razvoj programa na mađarskom jeziku, od nedeljno jedne 15 minutne emisije (emitovane iz Beograda) '60 - tih godina, do preko 40.000 minuta programa godišnje do kraja '80 - tih godina, zadovoljavalo je informativne, kulturne i edukativne potrebe vojvođanskih Mađara. Međutim, u vreme ratnih i hiperinflacionih '90 - tih godina, mađarska redakcija Televizije Novi Sad je kadrovski desetkovana, a obim emitovanog programa je značajno smanjen.

Od petooktobarskih promena 2000. godine, na TV Novi Sad se očekivalo ponovno emitovanje ukinutih emisija i vraćanje nekadašnjem šarolikog programa (dečjih, edukativnih, zabavnih i dokumentarnih emisija) na mađarskom jeziku, ali do toga nije došlo. Mogućnosti su otvorene tek osnivanjem Pokrajinskog javnog servisa za emitovanje televizijskog programa, kako u pogledu ponovnog osmišljavanja programske koncepcije programa na mađarskom jeziku, tako i dovođenjem emitovane minutaže na mađarskom jeziku i pretplate koji vojvođanski Mađari uplaćuju u kasu novog javnog servisa u pravi odnos.

U slučaju redakcije Programa na mađarskom jeziku TV Novi Sad najveći problem i dalje predstavlja neodgovarajuća zastupljenost programa na jezicima manjina u ukupnom programu koji se emituje na dva kanala. Jezička struktura programa emitovanih na TV NS je sledeća:

Tabela 5: Jezička struktura programa na TV Novom Sadu od 1990 -2005. godine

Jezička struktura programa emitovanih na TV NS 1990. godine:	
Na srpskom jeziku	55,78%
Na mađarskom jeziku	20,06%
Na slovačkom jeziku	2,89 %
Na rumunskom jeziku	2,84%
Na rusinskom jeziku	2,57%

Jezička struktura programa emitovanih na TV NS 1993. godine:	
Na srpskom jeziku	71,36%
Na mađarskom jeziku	6,89%
Na slovačkom jeziku	2,79 %
Na rumunskom jeziku	2,30%
Na rusinskom jeziku	2,30%

Jezička struktura programa emitovanih na TV NS 2000. godine:	
Na srpskom jeziku	75 %
Na mađarskom jeziku	3,96 %
Na slovačkom jeziku	1,37 %
Na rumunskom jeziku	1,35 %
Na rusinskom jeziku	1,46 %
Na romskom jeziku	0,82 %

Jezička struktura programa emitovanih na TV NS 2003. godine:	
Na srpskom jeziku	71,62%
na mađarskom jeziku	4,93%
na slovačkom jeziku	2,24%
na rumunskom jeziku	2,08%
na rusinskom jeziku	2,17%
na romskom jeziku	2,14%
na hrvatskom jeziku	0,09%
na ukrajinskom jeziku	0,15%

Jezička struktura programa emitovanih na TV NS 2004. godine:	
na srpskom jeziku	79,00%
na mađarskom jeziku	3,37%
na slovačkom jeziku	1,72%
na rumunskom jeziku	1,69%
na rusinskom jeziku	1,68%
na romskom jeziku	2,02%
na hrvatskom jeziku	0,05%
na ukrajinskom jeziku	0,08%

Jezička struktura programa emitovanih na TV NS 2005. godine:	
na srpskom jeziku	73,57 %
na mađarskom jeziku	4,51 %
na slovačkom jeziku	1,86 %
na rumunskom jeziku	1,85 %
na rusinskom jeziku	1,80 %
na romskom jeziku	2,50 %
na hrvatskom jeziku	0,09 %
na ukrajinskom jeziku	0,11 %
na bunjevačkom jeziku	0,09 %

Podaci pokazuju da minutaža programa na srpskom jeziku u procentima kontinuirano raste, a da minutaža emitovanog programa na mađarskom jeziku opada. Minutaža programa na ostalim manjinskim jezicima u procentima opada, dok najveći rast beleži program na romskom jeziku.

Drastičan pad minutaže emitovanog programa na mađarskom jeziku od 1990. godine, sa 20,06 % na 3,37% u 2004. godine, rezultat je smanjivanja minutaža emitovanog programa na jezicima manjina i praktičnog ukidanja repriza na mađarskom jeziku, zbog prelaska na novu programsku šemu¹⁸³. Programi na jezicima manjina su od 90 -tih godina postepeno, a posle 2000. godine skoro u potpunosti svedeni na informativni program, a emisije umetničkog, zabavnog, obrazovnog, dokumentarnog, dramskog programa su ukinute. Na programu TV Novi Sad se snimaju i emituju jedino muzički festivali i smotre narodne muzike manjina, čime se manjinski programi svode na politiku i “tancuj-tancuj”.

Nizak procenat programa na mađarskom jeziku u programskoj šemi Televizije, rezultat je:

- namernog i sistematskog kadrovskog slabljena mađarske redakcije (otpuštanjem honorarnih saradnika i nepopunjavanja upražnjenih radnih mesta novinara i produkcijskog osoblja koji odlaze u penziju)
- čestog i nerazumnog ograničavanja sredstava za proizvodnju programa na mađarskom jeziku
- delimičnog ukidanja repriza na mađarskom jeziku.

Ovakav sramni i nedozvoljeni minimum emisija na jezicima manjina, u potpunoj je suprotnosti sa prvobitnom namerom osnivanja TV Novi Sad, koja je osnovana prvenstveno zbog informisanja stanovništva APV na jezicima manjina. Mađarska redakcija je u tome bila najstariji, najveći i najbolji kulturni i kadrovski potencijal.

Pomenuto smanjenje programa na mađarskom jeziku nije srazmerno smanjenju broja vojvođanskih Mađara, sa 16,94% na 14,28% (prema rezultatima popisa iz 1991. i 2002. godine). Umesto poštovanja posebnih mera za pripadnike nacionalnih manjina, Mađari danas u APV ne dobijaju ni trećinu onoga što kao poreski obveznici ulažu u funkcionisanje javnog servisa.

Uprkos stalnim zahtevima i postojećim mogućnostima za postepenim i kontinuiranim proširenjem programa na jezicima manjina na II kanalu TV Novi Sad, rukovodstvo kuće do sada nije izašlo u susret zahtevima manjina.

U slučaju opštinskih i međuopštinskih medija, prvenstveno lokalnih radio i TV stanica, nije učinjeno ništa za regulisanje položaja medija koji emituju svoj program na jezicima manjina. Kako položaj ovih medija u procesu privatizacije nije zakonski regulisan, to može imati pogubne posledice na lokalne elektronske medije, koji svoj program emituju u potpunosti ili delimično na jezicima manjina (npr. Radio Subotica, čiji je program na mađarskom jeziku među najslušanim u APV), jer će ih tržišna logika novih vlasnika-emitera verovatno ukinuti.

Preporuke

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine:

- Staviti na listu izdanja koja se (su)finansiraju iz budžeta za dečje listove na jezicima manjinskih zajednica.
- Osnažiti kadrovski mađarsku redakciju, obezbediti postepen porast programskih minuta i uvođenje svih programskih sadržaja koji se očekuju od javnog servisa.
- Pronaći i doneti zakonsko rešenje koje bi garantovalo opstanak lokalnih medija koji svoj program emituju (i) na jezicima manjina.

¹⁸³ Na II kanalu TV Novi Sad

- Ispoštovati višenacionalni karakter javnog servisa i u skladu sa zakonom uvažiti mišljenja i predloge nacionalnih saveta prilikom imenovanja Upravnog i Programskog odbora RTV NS.
- U upravljačku strukturu RTV NS srazmerno uključiti i predstavnike nacionalnih manjina.
- Osnažiti kadrovski redakciju, omogućiti školovanje mladih kadrova na jezicima manjina i obezbediti pokrivenost cele teritorije APV signalom RTV NS.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

- Osnovati pisane medije na rumunskom jeziku u istočnoj Srbiji.

Paragraf 4 člana 9

Normativni okvir

%

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

U pogledu unapređenja tolerancije i omogućavanja kulturnog pluralizma, nezavisni monitoring programa na srpskom i jezicima nacionalnih manjina RUV¹⁸⁴ ukazao je da su se televizijski centralni informativni programi na jezicima nacionalnih manjina sveli na prevođenje agencijskih vesti, što ni izbliza ne zadovoljava potrebe i prava manjina na informisanje na sopstvenom jeziku. Generalno nedostaju sadržaji o multikulturnom prožimanju, afirmisanju jezika i kultura nacionalnih zajednica na ovom prostoru i informacije o APV¹⁸⁵.

Kada je u pitanju informativni program, broj emisionih sati na većinskom jeziku na manjinskoj stanici/kanalu, zavisi od dnevnog uređivanja koje nameću dnevni događaji. U kulturnom, zabavnom i obrazovnom programu uglavnom nema sadržaja na većinskom jeziku.

Nezavisni monitoring programa RUV¹⁸⁶ na srpskom i jezicima nacionalnih manjina je pokazao da su se televizijski centralni informativni programi na jezicima nacionalnih manjina sveli na prevođenje agencijskih vesti, što ni izbliza ne zadovoljava potrebe i prava manjina na informisanje na sopstvenom jeziku. Uočeno je da se u programu na većinskom jeziku veoma retko citiraju akteri događaja koji govore na svom maternjem/nekome od jezika nacionalnih manjina, uz prevod na jezik većine. Uvrežena je i praksa da pripadnici nacionalnih manjina, kada daju izjave za programe javnog servisa, govore na jeziku većine. Na programima nacionalnih manjina su mnogo češće citirani akteri događaja koji govore jezikom većine. U posmatranom periodu¹⁸⁷, među citiranim subjektima-nosiocima radnje ili stava u informativnim emisijama TV Vojvodine svega su 10,2 % bili pripadnici nacionalnih manjina, a u emisijama Radio Vojvodine 5,8%.

Preporuke

%

Član 10.

¹⁸⁴ Sprovodi ga nezavisni ekspertski konzorcijum od septembra 2006. godine

¹⁸⁵ Detaljnije videti u članu 6 paragraf 1

¹⁸⁶ Koji sprovodi nezavisni ekspertski konzorcijum od septembra 2006. godine, u okviru istraživanja «Transformacija RTNS u javni servis Vojvodine iz septembra 2006 – januar 2007. godine», Novosadske novinarske škole

¹⁸⁷ Jesen 2006. godine

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na korišćenje, slobodno i bez ometanja, svog maternjeg jezika privatno i javno, usmeno ili pismeno.
2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ukoliko ti pripadnici to zatraže, i kada taj zahtev odgovara stvarnoj potrebi, ugovornice će nastojati da obezbede, koliko je to moguće, uslove koji bi omogućili da se manjinski jezik koristi u odnosima između tih pripadnika i organa uprave.
3. Ugovornice se obavezuju da zajamče pravom svakom pripadniku nacionalne manjine da bude odmah obavешten, na jeziku koji razume, o razlozima hapšenja i o prirodi i razlozima optužbe protiv njega i da se brani na tom jeziku, ako je potrebno, uz besplatnu pomoć tumača.

Paragraf 1 člana 10

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Pohvalama Savetodavnog komiteta da zakon u Srbiji sadrži i obavezu uvođenja «zvanične upotrebe» manjinskih jezika – što podrazumeva usmenu i pismenu upotrebu pomenutih jezika u kontaktu sa vlastima – u onim jedinicama lokalne samouprave gde je broj lica koja pripadaju nacionalnoj manjini dostigao 15% i da jedinice lokalne samouprave mogu same da odlučuju o uvođenju ove mere čak i sa manjim procentim manjinskog stanovništva¹⁸⁸, može se pridodati i donošenje *Odluke o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji APV*¹⁸⁹ koja predviđa uvođenje jezika manjina u službenu upotrebu i kada pripadnici manjina ne čine 15% u ukupnom stanovništvu opštine, ali kada njihovo procentualno učešće u jednom naselju ili mesnoj zajednici dostiže 25%. Problem je što se pomenuta odluka primenjuje samo na teritoriji APV, dok sličnog zakonskog rešenja na nivou republike nema.

Uvođenje hrvatskog jezika u službenu upotrebu¹⁹⁰ i dalje nailazi na prepreke, zbog nevoljnosti republičkih organa da ovaj problem reše (vidi tekst dole).

Iako je službena upotreba romskog jezika zagarantovana *Poveljom o regionalnim ili manjinskim jezicima*, do trenutka pisanja ovog izveštaja, romski jezik nije uveden u službenu upotrebu ni u jednoj opštini u Srbiji. Situacija je apsurdna i s obzirom na činjenicu da je Srbija kao jedan od osnovnih kriterijuma za određivanje jezika koje će se štititi odredbama III dela Povelje navela teritoriju na kojoj je jezik u službenoj upotrebi¹⁹¹, a da romski jezik u momentu ratifikacije nije bio u službenoj upotrebi ni u jednoj opštini (isto se odnosi na ukrajinski jezik).

Pravne obaveze u pogledu službene upotrebe jezika *de facto* i *de jure* u opštinama na koje se to odnosi, se doslednije sprovode u APV nego na području centralne, južne i istočne Srbije i u kontaktima sa opštinskim vlastima i u kontaktima sa administrativnim organima vlasti. Korišćenje manjinskog jezika između pripadnika manjina i organa za čuvanje reda i ostalih republičkih je podjednako otežano i u APV i u pomenutim delovima Srbije¹⁹².

Među načelima *novog Ustava* (čl. 10) se navodi da je u Republici Srbiji u službenoj upotrebi srpski jezik i ćirilčko pismo (raniji ustavni tekstovi su izričito pominjali i latinično – kao drugo, u praksi veoma često korišćeno – pismo srpskog jezika). U sledećem stavu se dodaje da se službena upotreba drugih jezika i pisama uređuje zakonom, na osnovu *Ustava*. Odredba je do kraja neprecizna i ostavlja dilemu da li se odnosi na jezike nacionalnih manjina (i koje), jer «drugi jezici»

¹⁸⁸ Mišljenje, član 10/76

¹⁸⁹ “Službeni list APV”, br. 8/03 u daljem tekstu: *OBUPPSUJPNM APV*

¹⁹⁰ Mišljenje, 10/77

¹⁹¹ U vezi sa članom 1b Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, Srbija i Crna Gora izjavljuju da će se termin “teritorija u kojoj su regionalni ili manjinski jezici u upotrebi” odnositi na područja u kojima su regionalni ili manjinski jezici u službenoj upotrebi u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom” – Službeni list, br. 18/2005, član 3/2

¹⁹² Mišljenje, član 10/78

mogu da budu i engleski, arapski, kineski itd. Isto važi i za «pisma», jer mogu obuhvatati i latinično pismo srpskog jezika (malo je verovatno da će se tako i tumačiti), a moguće je da se misli (samo) na pisma nacionalnih manjina.

U osnovnoj odredbi novog *Ustava* o pravima pripadnika nacionalnih manjina (čl. 75) propisuje se da pripadnici nacionalnih manjina neposredno ili preko svojih predstavnika učestvuju u odlučivanju ili sami odlučuju o pojedinim pitanjima u određenim oblastima (pa i službene upotrebe jezika i pisma), u skladu sa zakonom, te da radi ostvarivanja prava na samoupravu u tim oblastima mogu izabrati svoje nacionalne savete.

U članu 79. koji nosi naziv *Pravo na očuvanje posebnosti* pripadnicima nacionalnih manjina se, između ostalog, priznaje:

- Pravo na korišćenje svog jezika i pisma.
- Da u sredinama gde čine značajnu populaciju državni organi, organizacije kojima su poverena javna ovlašćenja, organi autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave vode postupak i na njihovom jeziku.
- Da na svome jeziku koriste svoje ime i prezime.
- Da u sredinama gde čine značajnu populaciju tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica, naselja i topografske oznake budu ispisani i na njihovom jeziku.

Materija službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina sadržana je i u *ZZPSNM* (čl. 9, 10. i 11), kao i u *Zakonu o službenoj upotrebi jezika i pisma*¹⁹³, koji je jedini zakon koji se u celosti bavi ovim pitanjima. *ZZPSNM* sadrži neka rešenja koja se razlikuju od odredbi *ZSUJP* i predviđa «ravnopravnu», a *ZSUJP* «istovremenu» upotrebu jezika. Prema hijerarhiji pravnih akata (način donošenja, vreme donošenja), *ZZPSNM*, koji je u skladu sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima, bi trebalo da ima primat jer je vremenski kasnije donet od *ZSUJP* (*lex posterior*), mada su u praksi češća pozivanja na *ZSUJP*, čime su pripadnicima nacionalnih manjina neka prava uskraćena ili je njihovo ostvarivanje otežano.

Odredbe o službenoj upotrebi jezika u radu pravosudnih i upravnih organa nalaze se i u zakonima kojima je regulisan krivični, parnični, vanparnični, upravni i prekršajni postupak.

Prema *Zakoniku o krivičnom postupku*¹⁹⁴ (član 9), krivični postupak se vodi se na jeziku koji je u službenoj upotrebi, a stranke, svedoci i druga lica koja učestvuju u postupku imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik. Ako se postupak ne vodi na jeziku tog lica, obezbediće se usmeno prevođenje onoga što ono, odnosno drugi iznosi, kao i isprava i drugog pisanog dokaznog materijala.

Zakon o krivičnom postupku je predvideo mogućnost upotrebljavanja manjinskog jezika pred sudom i propisao prevođenje, kako usmenih iskaza, tako i isprava i drugog dokaznog materijala sastavljenog na manjinskom jeziku. Ta obaveza se bliže razrađuje *Odlukom o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji AP Vojvodine* (član 2), prema kojoj organi kao punovažne primaju podneske, isprave i druga dokumenta od građana koja su sastavljena na jeziku i pismu nacionalnih manjina koja su na području tog organa u službenoj upotrebi. Ako za to postoji potreba, podnesci isprave i druga dokumenta prevode se na srpski jezik o trošku organa i prilažu spisima.

Prema *Zakonu o parničnom postupku*¹⁹⁵, stranke i drugi učesnici u postupku imaju pravo da se služe svojim jezikom i pismom, u skladu sa odredbama ovog zakona. Predviđeno je da stranke i drugi učesnici u postupku imaju pravo da na ročištima i prilikom usmenog preduzimanja procesnih radnji

¹⁹³ «Službeni glasnik RS», br. 45/91, 53/93, 67/93 i 48/94, u daljem tekstu: *ZSUJP*

¹⁹⁴ «Sl. glasnik RS», br. 46/06

¹⁹⁵ «Sl. glasnik RS», br. 125/04 I 46/06

pred sudom upotrebljavaju svoj jezik. Ako se postupak ne vodi na jeziku stranke odnosno drugih učesnika u postupku, obezbediće im se na njihov zahtev usmeno prevođenje na njihov jezik onoga što se iznosi na ročištu, kao i usmeno prevođenje isprava koje se na ročištu koriste radi dokazivanja.

Najviši pokrajinski pravni akt koji sadrži odredbe o jeziku u APV je *Statut APV*¹⁹⁶ koji je uređuje službenu upotrebu jezika pripadnika nacionalnih manjina u radu pokrajinskih organa. U službenoj upotrebi su istovremeno sa srpskim jezikom i ćirilničnim i latiničnim pismom i mađarski, slovački, rumunski, rusinski jezik i njihova pisma, na način utvrđen zakonom (čl. 6).

U okviru svojih nadležnosti, APV preko svojih organa “uređuje pojedina pitanja od interesa za građane u APV u oblasti»:

- Službene upotrebe jezika i pisama narodnosti (čl. 10. tač. 3. i 4).
- Garantuje pravo poslanika da se u “Skupštini služi jezikom i pismom čija je službena upotreba utvrđena Statutom” (čl. 26).
- Predviđa da se propisi koje donosi Skupština, kao i akti Izvršnog veća objavljuju i na jezicima nacionalnih manjina (čl. 46. st. 3).

Polazeći od broja Hrvata u APV (koji čine treću po veličini manjinu u Pokrajini), pokrajinska Skupština je pokrenula inicijativu da se izmeni Statut i da se i hrvatski jezik uvrsti u red jezika u službenoj upotrebi u radu pokrajinskih organa. Za takvu izmenu je bilo potrebno pribaviti saglasnost Narodne skupštine, koja već godinama ignoriše ovaj predlog i ne razmatra ga.

Uprkos tome, pokrajinska Skupština je izmenila svoj *Poslovnik o radu* (za koji nije bila potrebna saglasnost Beograda) i uvela hrvatski jezik kao jedan od službenih jezika u svom radu. Problem je što ne može da ga “proširi” na Izvršno veće i pokrajinske organe uprave.

*Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne Pokrajine*¹⁹⁷ ovlašćuje APV da bliže uredi službenu upotrebu jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji APV, uključujući i nadzor nad primenom propisa (čl. 18). Prvi pokrajinski akt koji se u celosti bavi ovom tematikom je *Odluka o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji APV*¹⁹⁸. Ovu materiju delimično regulišu i *Odluka o višejezičkim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i načinu upisa u iste*¹⁹⁹ i *Odluka o ispitima iz stranih jezika ili jezika nacionalne manjine za rad u organima uprave*²⁰⁰.

Upotreba jezika nacionalnih manjina u radu Narodne skupštine i Skupštine APV regulisana je *Poslovnikom Narodne skupštine Republike Srbije*: (čl. 226), kao i *Poslovnikom Skupštine APV* (čl. 3, 4, 51 i 160).

*Statuti opština sa područja APV*²⁰¹ uređuju službenu upotrebu jezika i pisma na području lokalne zajednice, na osnovu i u okvirima zakona²⁰².

Pored nespremnosti opština da u pojedinim naseljima uvode u službenu upotrebu manjinske jezike, prepreku predstavlja i formulacija same odredbe, jer se pominju mesne zajednice, a statistički podaci o popisu stanovništva po mesnim zajednicama se ne objavljuju. Zbog toga je teško utvrditi tačan nacionalni sastav u njima, pa se ovaj se deo odredbe praktično ne može primenjivati.

¹⁹⁶ “Službeni list APV”, br. 17/91 u daljem tekstu Statut APV

¹⁹⁷ «Službeni glasnik RS», br. 6/2002, u daljem tekstu: ZUONAP

¹⁹⁸ “Službeni list APV”, br. 8/03 u daljem tekstu: OBUPPSUJPNM APV

¹⁹⁹ “Službeni list APV”, br. 1/01

²⁰⁰ “Službeni list APV”, br. 14/03

²⁰¹ Statuti opština doneti su u prvoj polovini 2002. godine, posle usvajanja *Zakona o lokalnoj samoupravi* kojim su lokalne zajednice – opštine – obavezane da donesu svoje statute kojima uređuju organizaciju vlasti i ostvarivanje nadležnosti lokalne zajednice.

²⁰² Vidi prvi Alternativni izveštaj o primeni OKNM u Vojvodini, VCLJP

Kada je reč o prevodima zakona na jezike nacionalnih manjina, jedino je *ZZPSNM* objavljen u obliku brošure na svetskim jezicima i jezicima nacionalnih manjina. Republički *Zakon o objavljivanju zakona, drugih propisa i opštih akata i o izdavanju "Službenog glasnika Republike Srbije"*²⁰³ ne sadrži odredbe koje bi regulisale objavljivanje republičkih propisa na manjinskim jezicima. Na tim jezicima nije objavljen nijedan važniji zakon – ni materijalni, ni procesni - donet poslednjih petnaestak godina. Nedostatak zvaničnih prevoda stvara veoma velike probleme sudijama, jer prilikom citiranja zakonskih odredbi ili pozivanja na njih moraju sami da prevode normativne tekstove.

Situacija je dobra jedino što se tiče pokrajinskih propisa, jer se svi već decenijama redovno objavljuju u "*Službenom listu APV*" na srpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku. Međutim, ova pozitivna praksa ima samo relativnu vrednost, ako se uzme u obzir da su nadležnosti pokrajine veoma skromne, te da ona ne može donositi zakone, niti svojim propisima regulisati značajnije oblasti javnog života.

Za upotrebu manjinskih jezika u privatnom životu ne postoje nikakva ograničenja.

Primena

Vojvođanski centar za ljudska prava

*Primena u radu pokrajinskih organa u APV*²⁰⁴

U radu pokrajinskih organa, Statutom je predviđena službena upotreba, pored srpskog jezika i upotreba mađarskog, rumunskog, rusinskog, slovačkog i hrvatskog jezika i pisma. Uprkos kadrovskih problema i nekada otežane primene, ova odredba se ipak primenjuje.

Primena u opštinama

ZSUJP je ovlastio opštine da svojim statutima same odrede da li će i koji jezik nacionalne manjine – pored srpskog (koji je svuda obavezan) biti u službenoj upotrebi na njihovoj teritoriji. Za razliku od *ZSUJP*, koji nije predvideo nikakav cenzus, *ZZPSNM* za obavezno uvođenje jezika nacionalne manjine u službenu upotrebu propisuje cenzus u visini od 15% određenog manjinskog stanovništva u ukupnoj populaciji opštine. Uz ispunjenost ovog uslova, opština je dužna da utvrdi i službenu upotrebu jezika manjine, a to *može* učiniti i uz manju procentualnu zastupljenost pripadnika manjine na svojoj teritoriji. Nezavisno od brojnosti manjinskog stanovništva, ukoliko je u momentu donošenja tog zakona²⁰⁵ jezik manjine bio u službenoj upotrebi u jednoj opštini, on i dalje zadržava taj status.

U nekim opštinama su ovaj deo propisa ignorisali, pa su se držali samo cenzusa od 15% pokušavajući da "izbace" iz službene upotrebe neke jezike, jer je zastupljenost manjina na njihovoj teritoriji bila ispod 15% (na primer, inicijativa u opštini Šid da se ukine službena upotreba slovačkog i rusinskog jezika). Takvi su postupci energičnim nastupima slovačkog i rusinskog nacionalnog saveta bili osujećeni.

Bitno je napomenuti da se proširenija jezička prava pripadnika nacionalnih manjina koja propisuje *OBUPPSUJPNM APV* odnose samo na APV. Naime, ona predviđa slučajeve kada jezik manjine nije u službenoj upotrebi na teritoriji (cele) opštine, već se u sastavu opštine nalaze naseljena mesta ili mesne zajednice u kojima pripadnici određene manjine žive u znatnijem broju. Ukoliko njihovo procentualno učešće u ukupnom stanovništvu naselja dostiže 25%, opština je dužna da u naselju predvidi službenu upotrebu manjinskog jezika.

U skladu sa tim, navodimo primere dobre prakse:

²⁰³ "Sl. glasnik RS", br. 72/91 i 11/93

²⁰⁴ Pod pokrajinskim organima se podrazumevaju: Skupština, Izvršno veće i pokrajinski organi uprave.

²⁰⁵ Februar 2002. godine

- **Opština Apatin** (na čijoj je teritoriji u službenoj upotrebi samo srpski jezik) je u naseljenim mestima Kupusina i Svilojevo (sa 79%, odnosno 58% Mađara) uvela u službenu upotrebu mađarski, a u naseljenom mestu Sonta (60% Hrvata) hrvatski jezik.
- **Stara Bingula**. Hrvatski je utvrđen kao službeni jezik i u ovom naseljenom mestu (29% Hrvata) u opštini Sremska Mitrovica.

Ostale opštine još uvek nisu uskladile svoje statute sa pomentom odredbom²⁰⁶ iako:

- U opštini Indija, u mestu Slankamenački Vinogradi živi 75% Hrvata.
- U opštini Irig mađarsko stanovništvo čini 76% u mestu Dobrodol i 63% u mestu Šatrinci.
- U nacionalno heterogenoj opštini Pančevo, u mestu Ivanovo živi 40% Mađara i 27% Bugara, u Banatskom Novom Selu 28% Rumuna, a u mestu Jabuka 33% Makedonaca.
- U opštini Sombor još nije uveden u službenu upotrebu hrvatski jezik u naseljenim mestima Bački Monoštor (52% Hrvata) i Bački Breg (53% Hrvata). Isto važi i za opštinu Šid, gde Hrvati čine 40% stanovništva u mestu Sot.

Iako pomenuta odredba formalno proširuje prava manjina, njihovi pripadnici od toga u praksi nemaju puno koristi. Naime, krug prava koje građani ostvaruju u samom naselju ili mesnoj zajednici (gde je i njihov jezik u službenoj upotrebi) je veoma uzak, te su najčešće primorani da se obrate organima u sedištu opštine, gde svoja jezička prava ne mogu da ostvare (jer njihov jezik u sedištu opštine nije u službenoj upotrebi).

Slična odredba koja bi se primenjivale na teritoriji centralne i južne Srbije ne postoji, što dovodi u pitanje zaštitu jezika u Srbiji. Ovde treba imati na umu da u Srbiji postoji 68 multietničkih opština, od kojih se 41 nalaze u APV, a 27 u centralnoj Srbiji, a da podaci o zastupljenosti manjinskih jezika u službenoj upotrebi²⁰⁷ idu u korist pre svega upotrebi manjinskih jezika u APV:

- Od preko 120 opština u Srbiji, manjinski jezici su u APV u službenoj upotrebi u 39 opština, a u Srbiji u 8.
- U opštinskim sudovima, manjinski jezici su u službenoj upotrebi u 27 opština u APV, a u 5 opština u Srbiji.
- U okružnim sudovima, manjinski jezici su u službenoj upotrebi u 6 opština u APV, a u 2 u Srbiji.

Zakonska odredba o cenzusu od 15% se u vojvođanskim opštinama generalno dosledno primenjuju, a u pojedinim opštinama su u službenoj upotrebi i manjinski jezici čiji pripadnici ne čine 15% stanovništva.

Ipak, sporadični slučajevi kršenja instituta stečenih prava postoje:

- Na teritoriji cele opštine Bačka Topola su u momentu stupanja na snagu *ZZPSNM* u službenoj upotrebi bili srpski, mađarski, slovački i rusinski jezik. Pozivajući se nepravilno na pokrajinsku odluku, opština je ograničila službenu upotrebu rusinskog samo na mesto Novo Orahovo, a slovačkog na Bajšu. Bez obzira na oportunistički i celishodnost ovakvog rešenja, opštinska odluka predstavlja kršenje zakonskih načela. U praksi postoje i neka mešovita rešenja, koja teško mogu naći svoje utemeljenje u propisima, na primer, slovački jezik je od ranije u službenoj upotrebi samo u sedištu opštine Stara Pazova, a nije i u ostalim selima u opštini.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Prema poslednjem popisu stanovništva, u opštini Subotica se oko 12% građana izjasnilo da su Hrvati, a 11,6% Bunjevci. Iako nijedna nacionalna zajednica ne ispunjavaju zakonski cenzus od 15% u odnosu na ukupan broj stanovništva u ovoj opštini, hrvatski jezik je u ušao u službenu upotrebu, a bunjevački nije. Hrvatska nacionalna zajednica je ovo pravo stekla na osnovu stečenog prava, izdejstvovanog 1993. godine zahvaljujući političkoj koaliciji partija koje su nosioci vlasti

²⁰⁶ Važi od maja 2003. godine

²⁰⁷ Vidi podatke u državnom izveštaju, str. 35-38

više od 15 godina: Demokratskog saveza Hrvata Vojvodine (DSHV) i Saveza vojvođanskih Mađara (SVM).

OBUPPSUJPNM APV je regulisano da u mesnim zajednicama APV mora da se uvede u službenu upotrebu jezik nacionalne manjine u onim naseljenim mestima u kojima pripadnici određene nacionalne manjine čine 25%. Iako Bunjevci ispunjavaju ovaj uslov u četiri mesne zajednice, bunjevački jezik do sada nije uveden ni u jednoj od njih.

Mišljenje saveta je da se Republika Srbija veoma sporo određuje prema problemu uvođenja i standardizacije bunjevačkog jezika.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

Pitanje službene upotrebe hrvatskog jezika u APV nije sukladno riješeno. Iako je Skupština APV usvojila²⁰⁸ "inicijativu za uvrštavanje hrvatskog jezika kao službenog" u radu pokrajinskih organa, da bi ona bila ozakonjena, potrebno je da na takvu odluku Skupština zatraži davanje suglasnosti od Narodne skupštine Srbije. To do sada još nije učinjeno, jer se Skupština po tom pitanju do danas nije izjasnila, tako da hrvatski jezik nije u službenoj upotrebi u radu pokrajinskih organa, kao ni u jednoj lokalnoj samoupravi, osim u Subotici, Sonti, Bačkom Monoštoru, Bačkom Bregu i nekoliko naseljenih mjesta u Srijemu.

Hrvatski jezik u Subotici je u službenoj uporabi na teritoriju općine, ali je praksa državnih organa na istom teritoriju drukčija, pa se:

- Primjerice, na natpisima u pošti, železnici, policiji itd. ne pojavljuju i javni natpisi na hrvatskom jeziku, već eventualno na latinici na srpskom jeziku (pored postojećeg na ćirilici na srpskom jeziku). To daje dojam da postoji animozitet središnjih državnih tijela spram pripadnika hrvatske manjine.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Pripadnici makedonske nacionalne manjine su uživali pravo na službenu upotrebu makedonskog jezika i pisma u opštini Pančevo do raspada SFRJ. Nakon nestanka zajedničke države upotreba makedonskog jezika je iz nepoznatih razloga ukinuta.

Uprkos naporima Nacionalnog saveta makedonske nacionalne manjine da ponovo uvede makedonski jezik u službenu upotrebu u opštinu Pančevo i da ga po prvi put uvede u službenu upotrebu u naselju Jabuka (u kojem Makedonci čine više od 25% stanovnika čime zakonski zadovoljavaju uslove za uvođenje makedonskog u službenu upotrebu), nadležni organi pomenutih opština nemaju razumevanja za to. Zbog toga je pripadnicima makedonske manjine uskraćeno pravo na službenu upotrebu makedonskog jezika.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Do trenutka pisanja ovog izveštaja, romski jezik nije uveden u službenu upotrebu ni u jednoj lokalnoj jedinici u Srbiji, jer zakon propisuje da je za to neophodno da u lokalnoj sredini određena zajednica čini 15 % ukupnog stanovništva.

Na pitanje upućeno Pokrajinskom sekretaru za upravu, propise i nacionalne manjine APV i potpredsedniku Izvršnog veća *APV*²⁰⁹, zašto romski jezik nije uveden u službenu upotrebu, kada se već deset godina uči u osnovnim školama, izučava na Filozofskom fakultetu (gde se formira katedra za romski jezik), kada postoje udžbenici, naučno-stručni časopisi, novine, mediji, i s obzirom na to da je u Novom Sadu 1996. godine njegovo Preosveštenstvo Episkop Bački Irinej služio prvu Liturgiju na romskom jeziku, dobijen je odgovor da Romi ni u jednoj lokalnoj zajednici ne čine 15% od ukupnog stanovništva. Odgovor potvrđuje činjenicu da Romi zbog svoje disperzivne naseljenosti i česte mimikrije, nisu u mogućnosti da ispune ovaj zakonski uslov potreban za uvođenje jezika u službenu upotrebu, ali i nevoljnost države da taj problem reši.

²⁰⁸ Početkom maja 2002. godine

²⁰⁹ dr Tamaš Korhec

Pomenuta je odredba naročito problematična i kontradiktorna, s obzirom na Povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima i činjenicu da je Republika Srbija u svom ratifikacionom preuzela obavezu da u praksi realizuje službenu upotrebu 10 manjinskih jezika među kojima je i romski jezik i da se ogradila da će se „teritorija“ u kojoj su regionalni ili manjinski jezici u službenoj upotrebi odnositi na područja u kojima su regionalni i manjinski jezici u službenoj upotrebi u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom“.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

*Odlukom Skupštine opštine Vršac o izmeni Statuta opštine Vršac*²¹⁰, rumunski i mađarski jezik su izbačeni iz službene upotrebe. U skadu sa pomenutom *Odlukom*, rumunski jezik je ostao u službenoj upotrebi samo na teritorijama mesnih zajednica: Vojvodinci, Markovac, Mali Žam, Malo Središte, Mesić, Jablanka, Sočica, Ritiševo, Orešac i Kuštilj čime pomenuta *Odluka* predstavlja najdirektnije kršenje *ZZPSNM* (čl. 11. st. 3).

Na inicijativu Nacionalnog saveta Rumunske nacionalne manjine, kojoj se priključio i Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine, Skupština opštine Vršac je 28. maja 2007. godine²¹¹, izmenila Statut opštine Vršac i ponovo uvela rumunski i mađarski jezik i njihova pisma u službenu upotrebu na celoj teritoriji opštine Vršac.

OBUPPSUJPNM APV o mogućnosti uvođenja službene upotrebe jezika u naseljenim mestima u kojima broj pripadnika nacionalnih manjina prelazi 25%, ne primenju se u Banatskom Novom Selu (opština Pančevo) iako broj Rumuna u naselju procentualno zadovoljava pomenutu zakonsku odredbu²¹².

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Iako je službena upotreba manjinskih jezika u APV normativno dobro uređena, praksa pokazuje suprotno:

- Službena upotreba rusinskog jezika i pisma regulisana je u šest opština: Novi Sad, Žabalj, Šid, Vrbas, Kula i Bačka Topola. Pored nabrojanih opština, opština Pančevo svojim Statutom takođe garantuju svim pripadnicima nacionalnih manjina, pa i Rusinima, službenu upotrebu njihovog jezika, ali u praksi ne postoje natpisi institucija i mesta na jezicima nacionalnih manjina.
- Iako je u **Novom Sadu** Skupština Statutom regulisala službenu upotrebu rusinskog jezika i pisma, gradske vlasti su natpisima na rusinskom jeziku obeležile samo sedam institucija. Javna i komunalna preduzeća, na primer, nemaju natpise na rusinskom jeziku.
- U **opštini Šid** je Statutom regulisana službena upotreba rusinskog jezika, ali je Skupština opštine Šid 2005. godine u aprilu donela *Odluku o ukidanju službene upotrebe rusinskog i slovačkog jezika*. Odluka je objavljena u Službenom glasniku. Nakon žestokih reakcija rusinskih i slovačkih društava, organizacija i Nacionalnih saveta povodom *Odluke*, u istom je Glasniku objavljena *Odluka o ukidanju odluke o ukidanju službene upotrebe upotrebe slovačkog i rusinskog jezika i pisma*.
- **Opština Vrbas** najdoslednije sprovodi službenu upotrebu jezika i pisma nacionalnih manjina. Na rusinskom jeziku su obeleženi: 11 institucija, naziv sela Kucura (na srpskom i rusinskom jeziku), mesna zajednica i mesna kancelarija, ali ulice na celoj teritoriji opštine nisu ispisane na jezicima nacionalnih manjina, ni na mađarskom ni na rusinskom.
- U **Opštini Kula** službena upotreba rusinskog jezika se uglavnom poštuje. Na rusinskom jeziku su ispisani nazivi: mesta Ruski Krstur, mesne zajednice, mesne kancelarije, Doma kulture, gimnazije i osnovne škole.
- **Bačka Topola** je Statutom regulisala službenu upotrebu rusinskog jezika na celoj teritoriji, ali je novim Statutom, službena upotreba jezika i pisma Rusina ukinuta za celu teritoriju i regulisana samo u mesnoj zajednici Novo Orahovo. Pomenuta je odluka suprotna odredbama Ustava Republike Srbije i *ZZPSNM* koje zabranjuju smanjivanje dostignutog nivoa ljudskih i manjinskih prava. U Novom Orahovu su na rusinskom jeziku ispisani samo tabla sa nazivom mesta, naziv mesne zajednice i kancelarije. Ulice su ispisane samo na srpskom jeziku, ćiriličnim pismom.

²¹⁰ Broj: 110-13/2003-I-01, od 11 novembra 2003. godine

²¹¹ Odlukom br. 011-8/2007-II-01

²¹² Rumunski jezik je do 1992. godine bio u službenoj upotrebi u opštini Pančevo.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Primeri nepoštovanja prava nacionalnih manjina u pogledu sprovođenja prava na službenu upotrebu jezika i pisma manjina u jedinicama lokalnih samouprava:

- Skupština **Opštine Šid** je izbacila iz upotrebe latinično pismo i slovački i rusinski jezik²¹³ koji je bio u upotrebi u toj multinacionalnoj opštini. Ovakva politička i uskostranačka odluka izazvala je buru reagovanja svih institucija slovačke nacionalne manjine, od Nacionalnog saveta slovačke nacionalne manjine do Matice slovačke. Kritičkim nastupima u sredstvima informisanja predstavnici manjine ukazivali su na štetnost ovakvih odluka po buduće nacionalne i kulturne odnose u multinacionalnim opštinama poput Šida. Uvidevši štetnost ovakvog rešenja i mogućnost neželjenih posledica, političke strukture i Skupština Opštine Šid su ubrzo doneli odluku o stavljanju van snage pomenutog dela Odluke o izmenama i dopunama Statuta Opštine Šid. Nadležni organi u opštini su u objašnjenju Nacionalnom savetu slovačke nacionalne manjine naveli da su uočavanjem greške i brзом izmenom Statuta opštine sprečili eventualne štetne posledice po nacionalne manjine u opštini.

Preporuke

Vojvodanski centar za ljudska prava

- Promovisati višenacionalnost i višejezičnost kao vrednost i bogatstvo ovog društva, a ne kao hendikep. Edukovati građanstvo u duhu tolerancije, u pravcu da su prava pripadnika manjina deo opštih ljudskih prava. Pri tome ne doživljavati insistiranje na njihovom ostvarivanju kao uskraćivanje prava većine.
- Uspostaviti potpuni i безусловni primat međunarodnih ugovora u odnosu na unutrašnje pravo.
- Predvideti ravnopravnost oba pisma srpskog jezika (ćirilice i latinice), jer je latinično pismo prihvaćenije ne samo od strane pripadnika nacionalnih manjina, već i kod mnogih Srba.
- Dati saglasnost iz Beograda za izmenu *Statuta APV* kako bi i hrvatski jezik bio u službenoj upotrebi u radu pokrajinskih organa.
- U opštinama u kojima jezik nacionalne manjine nije u službenoj upotrebi, a u slučaju da na njihovoj teritoriji postoje naselja u kojima u većem broju (preko 25%) žive pripadnici nacionalnih manjina, osposobiti opštinsku upravu da se u kontaktu sa pripadnicima manjina služi i njihovim jezikom, odnosno omogućiti pripadnicima manjina ostvarivanje prava na korišćenje maternjeg jezika.
- Raditi na stvaranju kadrova u organima uprave i sudovima koji će biti osposobljeni da vode postupke i na manjinskim jezicima (na primer, ponovnim otvaranjem jezičkih lektorata na pravnom fakultetu).
- Na odgovarajući način stimulisati višejezičnost i vrednovati rad na jezicima nacionalnih manjina.
- Obezbediti prevode tipskih obrazaca kojima se stranke obraćaju organima uprave i sudovima.
- Politikom zapošljavanja postepeno obezbediti adekvatnu zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u organima uprave i sudovima.
- U višejezičnim opštinama ponovo osnovati prevodilačku službu (ili jednu zajedničku za više susednih opština).
- Širom akcijom (mediji, brošure, obaveštenja...) omogućiti strankama da se informišu o svojim jezičkim pravima.
- Energično sankcionisati slučajeve kršenja ili uskraćivanja prava na korišćenje maternjeg jezika.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Obezbediti status hrvatskog jezika kao službenog jeziku u radu pokrajinskih organa i u opštinama u kojima pripadnici hrvatske nacionalne manjine žive u većem broju.

²¹³ Odlukom o izmenama i dopunama Statuta Opštine Šid usvojenom na sednici 11. 04. 2005. godine

- Razviti kapacitete za primjenu hrvatskog jezika osnivanjem lektorata i prevodilačke službe pri javnim institucijama.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

- Nadležna služba Narodne skupštine bi trebalo da izvrši prevod i autorizaciju najznačajnijih zakona i drugih opštih akata.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Uzeti u obzir sve činjenice koje ukazuju i dokazuju da je romski jezik stekao pravo da se uvede u službenu upotrebu i na osnovu toga omogućiti i sprovesti njegovo uvođenje u službenu upotrebu, bez obzira na limit od 15% (kao što je to već teoretski učinjeno u pogledu Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima).

Paragraf 2 člana 10

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

ZZPSNM, ZSUJP, Zakonom o upravnim sporovima²¹⁴ i Zakonom o prekršajima²¹⁵ je obezbeđena mogućnost upotrebe manjinskih jezika u postupcima koji se tiču upravnih stvari.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Odredba da se kao punovažni primaju podnesci i druga dokumenta sastavljena na manjinskom jeziku se u principu dosledno sprovodi od strane pokrajinskih i opštinskih organa. Međutim, ima slučajeva da se isprave sastavljene na manjinskom jeziku ne prihvataju i da se stranke obavezuju da prilože prevode na srpski jezik o svom trošku kod nekih organizacionih jedinica republičkih organa i od strane vojnih odseka.

Stranke se usmeno ili pismeno mogu obraćati organima uprave i dobijati odgovore na svom (manjinskom) jeziku. One to pravo koriste jedino u opštinama u kojima predstavljaju apsolutno ili relativno većinsko stanovništvo, jer su im na raspolaganju dvojezični tipski obrasci zahteva, molbi, prijava (čije je štampanje obaveza opštine).

U opštinama u kojima nacionalne manjine ne čine apsolutnu ni relativnu većinu, a u kojima je i njihov jezik u službenoj upotrebi, takvih formulara nema - na primer, u Novom Sadu, glavnom gradu APV gde su u službenoj upotrebi mađarski, rusinski i slovački jezik. Strankama se dešava da kada predaju zahtev na manjinskom jeziku, dobiju ljubazan odgovor da u gradskoj upravi nema nikog ko može da odlučuje o podnesku, te da je uputno da zahtev predaju na srpskom jeziku. U želji za pozitivnim ishodom i bržim postupkom, stranke idu linijom manjeg otpora i pristaju na ponuđenu varijantu, a kada ovakve primere iznesu u javnost, postupajući organi takve tvrdnje poriču.

U poslednje vreme, u službenim prostorijama organa uprave u APV, sve češće se ističu javna obaveštenja o mogućnosti korišćenja manjinskih jezika, a strankama se stavljaju na raspolaganje formulari prevedeni na manjinske jezike.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije je izdalo uputstvo svojim organizacionim jedinicama o načinu postupanja sa podnescima sačinjenim na manjinskim jezicima, kao i o načinu komunikacije sa strankama koje govore manjinske jezike.

²¹⁴ "Službeni list SRJ", br. 46/96

²¹⁵ "Službeni glasnik RS", br. 101/2005

Upravne vlasti države izrađuju nacрте dokumenata isključivo na srpskom jeziku. Isto važi i za lokalne i regionalne vlasti, s tim što se u nekim slučajevima, nacрти lokalnih dokumenata prevode i na manjinske jezike koji su u službenoj upotrebi na određenoj teritoriji.

Pokrajinski propisi koje donosi Skupština i Izvršno veće APV, objavljuju se u “*Službenom listu APV*” na srpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku.

U skladu sa *ZSUJP* svaka opština utvrđuje koji su jezici u službenoj upotrebi na njenoj teritoriji. Odluke koje donosi Skupštine opštine se objavljuju u službenom glasilu opštine i trebalo bi da se objave na svim jezicima koji su u službenoj upotrebi. Ta obaveza se već godinama krši od strane velikog broja opština, koje nemaju svoje prevodilačke službe i suočavaju se sa finansijskim problemima, pa se službena glasila objavljuju uglavnom samo na srpskom jeziku.

Izvesnih teškoća ima prilikom ličnih usmenih kontakata, jer veoma mali broj zaposlenih govori i neki od jezika nacionalnih manjina (na primer, u telefonskim centralama, na portirnicama, u pisarnicama i sl).

ZZPSNM (član 21) predviđa da se prilikom zapošljavanja u javnim službama vodi računa o nacionalnom sastavu stanovništva, odgovarajućoj zastupljenosti i poznavanju jezika koji se govori na području organa ili službe. Od ukupnog broja opština u kojima je u službenoj upotrebi i manjinski jezik, u većini je kao uslov za zapošljavanje kod odgovarajućeg broja izvršilaca, aktom o sistematizaciji radnih mesta propisano i poznavanje manjinskog jezika. *Odlukom o ispitima iz stranog jezika i jezika nacionalne manjine za rad u organima uprave*²¹⁶ ustanovljen je ispit kao način provere znanja iz tih jezika za rad u organima lokalne samouprave i pokrajinskim organima uprave, kada je odgovarajući nivo znanja manjinskog jezika utvrđen kao uslov za obavljanje nekih poslova.

Kako pripadnici nacionalnih manjina, odnosno lica koja govore manjinskim jezikom nisu u dovoljnoj meri zastupljena u organima državne uprave, njihovim područnim jedinicama, organima APV i organima jedinica lokalne samouprave²¹⁷. Vlada Republike Srbije je donela *Zaključak o merama za povećanje učešća pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave*²¹⁸.

Pri opštinama nisu formirane ranije postojeće prevodilačke službe, već se u najvećem broju slučajeva za *ad hoc* tumačenja jednostavno angažuju lica – ako ih ima - koja poznaju jezik stranke i koja inače obavljaju druge poslove.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Kao i u slučaju drugih manjinskih jezika, službena upotreba mađarskog na teritoriji opština u kojima je propisana u znatnoj meri je otežana, u nekim slučajevima čak i onemogućena, zbog toga što ne postoje zvanični prevodi zakona i drugih propisa, koji bi poslužili kao osnov za službenu upotrebu mađarskog jezika u radu sudova i drugih organa uprave.

Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine je pokrenuo određene prevodilačke poslove najznačajnijih zakona i propisa, ali to nije dovoljno.

Nasuprot tome što je *OBUPPSUJPNM APV* (član 2) propisano, da organi na teritoriji autonomne pokrajine, kao punovažne primaju podneske, isprave i druga dokumenta građana na jeziku i pismu

²¹⁶ Sl. List APV 14/2003

²¹⁷ Videti Informacije o zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u organima uprave, Pokrajinskog sekretarijata za upravu, propise i nacionalne manjine, koje se periodično izdaju od 2001/2002. godine do danas.

²¹⁸ Službeni glasnik RS, br. 60/06.

nacionalnih manjina koji su na području tog organa u službenoj upotrebi, kao i da se ti dokumenti prevode na srpski jezik o trošku organa i prilažu se spisima, ako za to postoji potreba, situacija u praksi je sasvim drugačija.

Organi koji svoje nadležnosti vrše na teritoriji opštine u kojoj je propisana službena upotreba mađarskog jezika, ne preuzimaju dokumenta koja su izdata u Mađarskoj na mađarskom jeziku (npr. potvrde o pohađanju škole, o studentskom statusu, ugovore o radu, lekarske izveštaje, isprave o prijemu u državljanstvo Republike Mađarske, lične karte, izvode iz matičnih knjiga Mađarske), već nalažu strankama da obezbede prevode o sopstvenom trošku, overene pečatom sudskog tumača, što je u suprotnosti sa odredbama pomenute odluke. Takva je praksa prisutna, na primer, u:

- Organima unutrašnjih poslova prilikom izdavanja pasoša po hitnom postupku (recimo, u Kanjiži, Novom Kneževcu i Senti)
- U Vojnom odseku u Senti prilikom odlaganja vojne službe zbog studija ili prilikom oslobađanja ove obaveze u Srbiji zbog sticanja državljanstva Republike Mađarske
- U Fondu za penzijsko i invalidsko osiguranja
- Filijali u Senti prilikom podnošenja dokumenata za isplatu porodične penzije deci koja se školuju i nakon punoletstva posle smrti roditelja.

Pomenuti organi svoje ponašanje pravdaju činjenicom da se radi o republičkim organima uprave sa sedištem u Beogradu, a na koje se ne odnose odredbe propisa lokalne samouprave ili APV kojima se predviđa obaveza prijema podnesaka na jeziku nacionalne manjine koji je u službenoj upotrebi.

Situacija je donekle slična i u javnim preduzećima sa sedištem u Beogradu, koja svoje filijale i ispostave imaju na teritoriji cele APV, a time i u opštinama u kojima je u službenoj upotrebi mađarski jezik (Elektroprivreda Srbije, Pošta, JP Železnice Srbije...itd).

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Lične karte i drugi dokumenti se ne ispisuju na srpsko-makedonskom jeziku.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

U gradu Vršcu se organima uprave može obraćati i na rumunskom jeziku.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Državni i drugi organi koji pružaju usluge građanima, odnosno naplaćuju dugovanja za usluge u oblasti elektroprivrede, prodaje zemnog gasa, komunalnih usluga, pošte i telegrafa na teritorijama opština u kojima je u službenoj upotrebi slovački jezik, ne poštuju pravo Slovaka na dostavljanje formulara na srpsko-slovačkom jeziku. U skorije vreme se pojedina obaveštenja u objektima PTT Srbije ističu i na slovačkom jeziku.

Preporuke

%

Paragraf 3 člana 10

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Postoji više razloga zbog kojih je proteklih petnaest godina došlo do drastičnog smanjenja broja postupaka vođenih na nekom od jezika nacionalnih manjina. Među njima su:

- Zakonske odredbe da će se postupak voditi na srpskom, ako jedna od stranaka to zatraži.
- Zakonske odredbe da se postupak može voditi na manjinskom jeziku samo u prvom stepenu (drugostepeni postupak se obavezno vodi na srpskom).
- Nedostatak kadra koji je osposobljen za postupanje na jeziku manjine (zbog nacionalne i političke selekcije kadrova, napuštanja zemlje, nepopularnosti određenih struka, ukidanja jezičkih lektorata na fakultetima, promene zanimanja itd.).

- Slučajeva da se čak i kada su ispunjeni svi uslovi, stranke često odvrćaju od korišćenja svog prava, jer sudija, na primer, mora naknadno da prevodi zapisnike i odluke na srpski jezik, što je dodatna obaveza, koja ničim nije honorarisana.
- Uobičajene prakse sudova da se u postupku sve vreme koristi manjinski jezik (što se zvanično ne navodi), ali da se zapisnici i odluke izrađuju na srpskom jeziku, kao jeziku postupka – čime se sudije rasterećuju obaveze prevodenja.

Primena

Vojvođanski centar za ljudska prava

S obzirom na donošenje Zaključka o merama za povećanje učešća pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave Vlade Republike Srbije, a imajući u vidu nacionalnu i jezičku strukturu zaposlenih u državnim organima, teško je pretpostaviti da će državni organ koji nekog lišava slobode „odmah“ moći da ga obavesti o razlozima i optužbi na jeziku koji to lice razume, osim, ako se termin „odmah“ ne shvati i ne tumači elastično²¹⁹.

Izrazi „ne govori“ ili „ne razume“, osim terminološke nedoslednosti, otvaraju pitanje kategorija pojmova *govoriti*, odnosno *razumeti*. Naime, u praksi je češći slučaj da se neki jezik u izvesnoj meri razume, a da se ne govori. Prema citiranim izrazima, ako lice lišeno slobode *razume*, na primer srpski jezik, njemu će se razlozi lišenja slobode saopštiti na srpskom i od njega će se očekivati i neka reakcija. Ali ako to lice ne *govori* srpski jezik, državni organ će biti taj koji njega neće razumeti, na primer zbog toga što neki manjinski jezici ne razlikuje rodove i/ili padeže, a iz toga mogu proisteći veliki nesporazumi, koji su nedopustivi u svakom, a naročito krivičnom postupku.

Postoje i slučajevi (na primer, u Okružnom zatvoru u Novom Sadu) da je zatvoreniku zabranjeno da sa svojim braniocem i porodicom razgovara na mađarskom jeziku, jer prisutna službena lica taj jezik ne razumeju.

Sudovi i organi uprave su dužni da angažuju tumača ili prevodioca i ta obaveza se u APV poštuje, ali se redovno kasni sa isplatom honorara, pa se tumači nevoljno prihvataju tog posla. Prisutna je i velika podzastupljenost osoblja koje govori manjinskim jezikom, pa je mogućnost kontaktiranja na manjinskim jezicima otežana.

Postupajući organ je dužan da omogući vođenje postupka na jezicima koji su u službenoj upotrebi na području na kojem organ deluje i da na početku postupka skrene pažnju stranci na tu mogućnost. Stranci formalno to pravo pripada, ali često nije obavještena o tome ili joj se sugeriše da se tog prava odrekne da bi se postupak brže okončao.

Na mađarskom jeziku se vodi veoma mali broj sudskih postupaka, uglavnom na području sudova u severnoj Bačkoj (u Subotici i Senti), gde je veća koncentracija mađarskog stanovništva. Na područjima na kojima ne predstavljaju apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva, pripadnici manjina ne insistiraju na upotrebi svog jezika, jer su svesni da će se suočiti sa problemima.

Sudskih postupaka na drugim manjinskim jezicima u službenoj upotrebi (slovačkom, rusinskom, rumunskom) poslednjih godina nema.

Pravo stranke da se u sudskom postupku (koji se vodi na srpskom jeziku) služi svojim jezikom i koristi usluge tumača se poštuje.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

I nakon oktobarskih izbora 2000. godine, službena upotreba mađarskog jezika u sudovima praktično ne postoji. Često se dešava da se u opštinama u kojima je mađarski u službenoj upotrebi, postupak vodi na srpskom jeziku, iako su i stranke i službeno lice u postupku pripadnici mađarske

²¹⁹ Zvaničnih podataka o tome nema

manjine, a sudija u mogućnosti da sprovede postupak na mađarskom jeziku. Sud najčešće ne upozorava stranke da imaju pravo da se u postupku koriste svojim jezikom, već se u zapisnik automatski upisuje da se stranka izjasnila da želi da se postupak vodi na srpskom. Umesto omogućavanja da se o tome stranka lično izjasni, a nekada i uprkos njenoj izričitoj želji ili protestu, službena lica koja vode postupak (sudija ili službenik) drsko ignorišu pravo i volju stranke da koristi svoje gore pomenuto pravo. Ova lica svoje ponašanje i izbor srpskog kao jezika postupka pravdaju činjenicom da upotreba mađarskog jezika u znatnoj meri usporava postupak, odnosno da, ako se prvostepeni postupak sprovede na mađarskom jeziku postoji verovatnoća, da će drugostepeni postupak zauvek zastati usled zakonske nemogućnosti da se vodi na mađarskom jeziku.

Obaveza prevođenja spisa predmeta se ne poštuje ili se smatra prevelikim novčanim teretom za sud. Iz ovih razloga se službena upotreba mađarskog jezika uglavnom svodi na slučajeve, u kojima odugovlačenje i odlaganje pogoduje stranci, odnosno strankama. Time se dolazi u apsurdnu situaciju da se upotreba manjinskog jezika pred sudovima i organima uprave, umesto da služi za uspostavljanje ravnopravnosti građana, pre koristi kao sredstvo za postizanje drugačijih ciljeva, koji se graniče sa zloupotrebom prava.

Uprkos nastojanjima na nivou APV da se u radu posebno vrednuje upotreba jezika, nagrađivanje zbog dodatnog truda ili poznavanja jezika nacionalnih manjina koji su u službenoj upotrebi i dalje izostaje u organima uprave koje je osnovala Republika Srbija i u pravosuđu. Naime, vrednovanje je pravno moguće samo ukoliko se znanje jezika nacionalne manjine propiše kao poseban uslov za pojedino radno mesto u pravilniku o unutrašnjoj sistematizaciji dotičnog organa, a Republički organi uprave i organi pravosuđa (sudovi, tužilaštva), iako deluju na teritoriji APV, ne smatraju da treba da poštuju i primenjuju propise APV.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Makedonski jezik se ne koristi pred sudskim organima i organima javne uprave.

Radio Sunce – Glas južnog Banata, Bela Crkva

Iako je u službenoj upotrebi u opštini Bela Crkva, češki jezik se ne koristi u pravosuđu i administraciji, jer svi pripadnici ove manjinske zajednice govore srpski jezik, te ne postavljaju takav zahtev.

Preporuke

Vojvođanski centar za ljudska prava

- Proširiti jezička prava i na ostale zvanične kontakte državnog organa sa licima, a ne samo u slučaju lišavanja slobode (poreske uprave, prekršajni organi, legitimisanje, pozivanje na informativni razgovor i sl.).

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

- Izvršiti raspored zaposlenih, u sudovima i organima uprave u kojima je mađarski jezik u službenoj upotrebi na način kojim je u optimalnoj meri omogućeno opštenje sa strankama na mađarskom.
- Preduzeti podsticajne mere za upotrebu mađarskog jezika u postupcima pred organima uprave i sudovima (dodatak za poznavanje jezika, adekvatno smanjenje sudijske norme ako se obrađuju predmeti na mađarskom jeziku).
- Prilikom prijema novih zaposlenih na radna mesta koja podrazumevaju usmeno ili pismeno opštenje sa strankama predvideti kao poseban uslov poznavanje mađarskog jezika na odgovarajućem nivou.

Član 11.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da koristi svoje prezime i ime na manjinskom jeziku i pravo na njihovo zvanično priznavanje po modalitetima utvrđenim u njihovom pravnom sistemu.
2. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da na mestima vidljivim za javnost izloži oznake, natpise i druge informacije privatnog karaktera pisane na njegovom maternjem jeziku.
3. U oblastima tradicionalno naseljenim znatnim brojem ljudi koji pripadaju nacionalnoj manjini, ugovornice će nastojati, u okviru svojih pravnih sistema, uključujući, gde je to pogodno, ugovore s drugim državama, a uzimajući u obzir svoje posebne uslove, da tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namenjenim javnosti budu ispisani na lokalnom jeziku kada postoji dovoljna tražnja za takvim oznakama.

Paragraf 1 člana 11

Normativni okvir

Vojvođanski centar za ljudska prava

Pitanje ličnog imena je generalno regulisano *Porodičnim zakonom*²²⁰, koji predviđa da roditelji imaju pravo da upišu ime deteta u matičnu knjigu rođenih i na maternjem jeziku i pismu jednog ili oba roditelja. Ovde se verovatno misli na slučajeve kada maternji jezik jednog (ili oba) roditelja nije srpski, mada se to izričito ne kaže. Zakon ne pravi razliku između jezika nacionalnih manjina u službenoj upotrebi i bilo kog drugog stranog jezika, već ih izjednačava.

Zbog nepostojanja preciznih zakona i česte promene propisa, upisivanje ličnih imena se do sada vršilo veoma različito, naročito u nacionalno heterogenim sredinama poput APV, jer se kod normiranja – slučajno ili namerno - nije vodilo računa o mogućim životnim situacijama u pogledu višejezičnosti i službene upotrebe jezika pripadnika nacionalnih manjina.

Nekadašnji pokrajinski *Zakon o ličnom imenu* je i ranije pokušao da uvede izvestan red u ovoj oblasti (višejezički obrasci matičnih knjiga, upisi na jezicima nacionalnih manjina, višejezički izvodi i sl), ali je prestao da važi 1991. godine, kada je ova oblast prešla isključivo u republičku nadležnost. Veoma brzo, nakon njegovog ukidanja, na osnovu *Zakona o matičnim knjigama*, ministar za pravosuđe i upravu je doneo *Uputstvo o vođenju matičnih knjiga*, koje je još predviđalo da se činjenice i podaci unose u matične knjige, registre matičnih knjiga, izvode i uverenja iz matičnih knjiga na jezicima nacionalnih manjina, na način kao što *ZSUJP* propisuje dvojezičke obrasce. Međutim, takvi obrasci nikada nisu izrađeni, što je dovelo u pitanje ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih manjina na upotrebu ličnog imena i jezika i pisma u ovoj oblasti.

Budući da nadzor nad vođenjem matičnih knjiga na celoj teritoriji Republike Srbije (i u APV) vrše republički organi, oni su matičarima nalagali obavezan upis ćirilicnim pismom, eventualno tolerišući dodatni upis ličnog imena naknadno u zagradi i u originalu. Kako se stranka najčešće o tome nije ni pitala, dodatni upis originalnog oblika imena se po pravilu vršio, tek na njen izričit zahtev i insistiranje. Pri tome se, kod izdavanja izvoda na osnovu takvih osnovnih upisa u izvodu navodio samo ćirilicni oblik, a veoma retko i originalan oblik imena u zagradi. U ispravama (lične karte, vozačke dozvole itd) koje su sastavljane na osnovu takvih izvoda je još češće izostavljan dodatni oblik u zagradi.

Takva praksa generalno dovodi do pravne nesigurnosti, jer se ćirilicna azbuka sastoji od 30 slova, dok alfabeti svih vojvođanskih manjinskih jezika imaju znatno više grafema. Posledica toga je da se, na primer, mađarska prezimena *Weöres*, *Vörös*, *Véres*, *Veres* sva transkribuju samo kao „Vereš”, *Csikos* i *Csikós* kao “Čikoš” i da se ne pravi distinkcija između, na primer, prezimena, *Pap* i *Papp*, *Szechenyi* i *Szécsényi* itd, iako se radi o različitim osobama sa različitim prezimenima.

²²⁰ “Službeni glasnik RS”, br. 18/05

Problem takođe predstavljaju ženska prezimena kod Slovaka, Rusina, Makedonaca i Bugara, jer se kod njih na očevo, odnosno muževljevo prezime dodaju prisvojni sufiksi (npr. *-a*, *-ova*, *-eva*) ili se menja završni samoglasnik (i → a), što se kod matičnih upisa ne uzima u obzir.

Pokrajinskom *Odlukom o višejezičkim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i o načinu upisa u iste*²²¹ u APV je ovaj propust delimično ispravljen. Predviđa se izdavanje izvoda na dvojezičkom obrascu, u koji će se, ako postoji takav osnovni upis u matične knjige, lično ime pripadnika manjine upisati *prvo* u originalnom obliku, a *zatim*, ako je to potrebno, i na srpskom jeziku. Ako je osnovni upis ličnog imena pripadnika manjine u matične knjige upisan samo na srpskom jeziku, matičar će skrenuti pažnju da to lice može da pokrene upravni postupak radi promene ličnog imena ili radi izvršenja naknadnog upisa njegovog ličnog imena i u originalnom obliku.

I pored pozitivnih intencija ove odluke, ona sadrži i izvesne manjkavosti, jer pomenuto pravo ne vezuje za pripadnost nekoj nacionalnoj manjini, već za činjenicu da li je jezik određene manjine u službenoj upotrebi na teritoriji opštine u kojoj se zahtev postavlja. Pripadnik manjine ima pravo da zatraži dvojezični izvod samo u opštini u kojoj je (manjinski) jezik u službenoj upotrebi, dok, na primer, Rumun rođen u Pančevu ne može da zatraži takav izvod, jer rumunski jezik nije u službenoj upotrebi u opštini Pančevo, niti pak Mađar rođen u Bačkoj Palanci, koji živi u Subotici može da dobije izvod na svom jeziku itd.

Iako (već zastareli) *Zakon o ličnoj karti* propisuje da se i obrasci ličnih karata štampaju na jezicima nacionalnih manjina, lične karte se na takvim obrascima više godina ne izdaju, jer se zbog nestanka ranijih zaliha obrazaca ne doštampavaju, uz obrazloženje da ih stranke ne traže, što nije tačno.

Situacija se nešto poboljšala sredinom 2006. godine, kada je na insistiranje pokrajinskih organa Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije izradilo dvojezičke obrasce ličnih karti na mađarskom, slovačkom, hrvatskom, rumunskom i rusinskom jeziku, koji su u upotrebi samo na teritoriji APV. Za druge manjinske jezike van APV (albanski, bošnjački, bugarski) to nije urađeno.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Pripadnik nacionalne manjine ima pravo da svoje lično ime i lična imena svoje dece upiše u matičnu knjigu rođenih u osnovnom obliku na pismu i prema pravopisu njegovog jezika u skladu sa *OBUPPSUJPNM APV* (čl. 3). Ako je u evidenciji lično ime pripadnika nacionalne manjine zapisano u izvornom obliku, ono će se na istovetan način upisivati u javne isprave (lična karta, pasoš, itd.) koje se izdaju, nezavisno od jezika i pisma na kome je izdata javna isprava. To ne isključuje upis ličnog imena i na srpskom jeziku i pismu pored imena u izvornom obliku.

Iako je *ZSUJP* predvideo dvojezične obrasce²²², *Uputstvom o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga*²²³ nisu predviđeni dvojezični obrasci javnih isprava i obrazaca evidencije za potrebe područja na kojima su u službenoj upotrebi jezici nacionalnih manjina. Ovaj nedostatak ispravljen je odlukom APV, odnosno *Odlukom o višejezičnim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i o načinu upisa u iste*²²⁴.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Problem predstavlja okolnost da matičarske službe ne naručuju dvojezične obrasce (ili ne obezbeđuju dovoljan broj takvih obrazaca) i što pozivajući se na njihov nedostatak, strankama

²²¹ "Službeni list APV", br. 1/2001

²²² Član 18

²²³ «Službeni glasnik RS», br. 48/90 i 22/91.

²²⁴ «Službeni list APV», br. 1/2001.

izdaju izvode samo na jednojezičnom (srpskom) obrascu. Objektivnosti radi, ovde treba napomenuti da su dvojezični obrasci prvenstveno namenjeni za domaću upotrebu i da je prilikom donošenja pokrajinske odluke o njihovoj upotrebi naglasak bio na stvaranju mogućnosti ostvarivanja manjinskih prava i očuvanja manjinskog identiteta u zemlji. Uprkos tome, pripadnici manjina pomenutu mogućnost retko doživljavaju kao takvu, pa izvode na dvojezičnim obrascima uglavnom traže kada su namenjeni za upotrebu u inostranstvu (u Mađarskoj, Hrvatskoj, Rumuniji, Slovačkoj), kako bi bili pošteđeni troškova zvaničnog prevođenja.

Prema podacima za 2005. godinu, broj izvoda izdatih na dvojezičnim obrascima se povećao za 20%, a najviše izvoda je izdato na srpsko-mađarskom i srpsko-hrvatskom obrascu u opštini Subotica i na srpsko-slovačkom obrascu u opštini Bački Petrovac. Indikativno je da u višejezičnim opštinama Alibunar, Bela Crkva, Plandište, Titel i Žabalj nije izdat nijedan takav izvod.

Od 1290 postupaka promene ličnog imena, na jezicima manjina je vođeno 37 (36 na mađarskom, 1 na rumunskom jeziku)²²⁵, što je manje nego prethodne godine. Od 151 upravnog postupka radi promene upisa imena, 44 je vođeno na mađarskom i 1 na hrvatskom jeziku.

Čak i kada stranka podnese izvod na kojem je njeno ime ispisano (i) u originalnom obliku, u ispravi koja se izdaje na osnovu izvoda, njeno se ime navodi samo ćiriličnim pismom²²⁶ – prostom, a u boljem slučaju fonetskom transkripcijom (uz već naveden ograničen dijapazon mogućnosti prepisa uslovljen grafemskim inventarom ovog pisma). Službenici ubeđuju stranke da je to jedini ispravni način upisivanja imena, da je njima naloženo da tako rade, da ne postoje tehnički uslovi za upisivanje manjinskih imena ili da nema odgovarajućih slovnih oznaka na mašinama da bi se njihova lična imena ispisivala u originalnom obliku. Zbog toga kod upisivanja i korišćenja svojih ličnih imena u obliku u kojem je ono u originalu i određeno, samo uporne i istrajne stranke mogu da ostvare svoja prava na službenu upotrebu jezika, što je povezano sa više odlazaka na šalter, intervencijom inspekcija i nadležnih organa (Pokrajinskog sekretarijata za propise, upravu i nacionalne manjine, npr), skretanjem pažnje javnosti i slično.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

OBUPPSUJPNM APV (čl. 3) propisuje pravo pripadnika nacionalnih manjina, da svoje lično ime i ime svoje dece upiše u matične knjige u izvornom obliku i da se njegovo ime tako upisuje i u javne isprave, na pismu i po pravopisu tog manjinskog jezika.

Pozivanjem na zastareli *ZSUJP*²²⁷, neki matičari izbegavaju da primenjuju taj propis. Zbog toga, čak i kada neko o svom trošku „promeni” svoje ime u odgovarajućem upravnom postupku - uz napomenu da troškovi ovog postupka nisu beznačajni - tj. ako imenu vrati pravilan oblik po pravopisu svog manjinskog jezika, taj oblik (npr. na pismu i po pravopisu mađarskog jezika) se u matičnu knjigu ne upisuje na prvom mestu, već se navodi u zagradi, iza oblika na srpskom²²⁸. Posledica takvog upisivanja ličnog imena u matične knjige je da organi unutrašnjih poslova prilikom izdavanja ličnih karata i pasoša preuzimaju oblik koji je upisan na prvom mestu.

- Na primer, u OUP-u u Kanjiži (opština u Bačkoj koja organizaciono pripada Severno-banatskom okrugu, a ima sedište u Kikindi), odnosno u SUP-u u Kikindi nemoguće je dobiti pasoš u kojem bi lično ime bilo navedeno na pismu i u skladu sa pravopisom mađarskog jezika, čak iako je zbog toga sproveden postupak „promene ličnog imena”²²⁹.

²²⁵ Podaci Izvršnog Veća APV iz 2005. godine

²²⁶ Ime upisano u obliku «Szechenyi» (što se izgovara i ispravno transkribuje kao «Sečenji» /latinicom/ ili «Сечењи» /ćirilicom/ biće prepisano kao СЗЕЦХЕНИИ – što ne samo da ne odgovara fonemi, već ga govornik ne može ni izgovoriti rukovodeći se pravilom srpskog jezika «čitaj kao što pišeš».

²²⁷ "Službeni glasnik RS", br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005

²²⁸ Iskustvo Túri Gábor-a, člana Odbora za upotrebu mađarskog jezika Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine.

²²⁹ Iskustvo Túri Gábor-a i njegove dece.

Postoje slučajevi da se i za lica rođena pre uvođenja srpskog jezika u upravu (na našem području konkretno pre 1918-20. godine) ili za lica koja su se, kasnih sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka, upisivala u matične knjige (samo) na manjinskim jezicima (bez paralelnog upisa na srpskom), u izvodima iz, tobože, istih matičnih knjiga, imena ne navode u izvornim oblicima već „posrbļjeno”. Čak se i imena znamenitih ličnosti koje su rođene u Kanjiži i koje nikad nisu živele pod srpskom vlašću, kao što su Beszédes József i Harsányi Tibor, pišu srpskim oblicima imena: Besedeš Jožef i Haršanji Tibor.

Pravo na dvojezične izvode iz matičnih knjiga²³⁰ u praksi mogu ostvariti samo oni čije je ime prilikom rođenja upisano u matičnu knjigu na jeziku nacionalne manjine. Ovakvim tumačenjem je mnogim pripadnicima nacionalnih manjina – čije ime nije upisano u matične knjige u izvornom obliku – onemogućeno da traže dvojezičan izvod. Naime, takvim bi licima i u dvojezičnim obrascima, lično ime bilo ispisano samo na srpskom jeziku.

Iako je domaćim propisima zagarantovano pravo pripadnika nacionalnih manjina, da svoje ime i prezime koriste u skladu sa pravopisom sopstvenog manjinskog jezika, pripadnici nacionalnih manjina nisu u dovoljnoj meri upoznati sa svojim pravima. Iz tih razloga prilikom podnošenja zahteva za izdavanje ličnih dokumenata – javnih isprava, podnosioci i ne traže da im ime bude ispisano na maternjem jeziku.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Pripadnici makedonske nacionalne manjine ne ostvaruju pravo da koriste svoje ime i prezime na manjinskom jeziku u praksi. Prilikom izdavanja ličnih isprava, nadležne službe, ni na zahtev pripadnika makedonske nacionalne manjine, ne upisuju prezime i ime prema makedonskom pravopisu. Na primer: umesto Dojčinovska, upisuje se Dojčinovski.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Realizacija prava pripadnika nacionalnih manjina u pogledu slobodnog izbora i upotrebe ličnog imena i imena svoje dece, upisa ličnih imena u sve javne isprave, službene evidencije i zbirke ličnih podataka, prema njihovom pravopisu jezika u praksi nije jednostavna, jer se dokumenti i evidencije vode na različitim mestima i od strane različitih organa.

Osnovne evidencije su matične knjige, a one se obavezno vode na srpskom jeziku. Za sada je usvojeno da se imena pišu i na jezicima manjine u zagradi, ali je problem kako ih tehnički ispisivati. Naime, matičar ne može da ispisuje imena pripadnika manjina na njihovom jeziku ako ne poznaje pravopis i jezik manjine.

U pogledu starih evidencija, situacija je još složenija, jer su imena upisana na raznim jezicima:

- Pre prvog svetskog rata na mađarskom jeziku.
- Posle Prvog svetskog rata na srpskom.
- Za vreme okupacije u zavisnosti od teritorije koju je zaposeo okupator.
- Posle Drugog svetskog rata na srpskom jeziku.
- Za vreme ravnopravnosti jezika i pisma u APV delimično i na jezicima nacionalnosti.

Da bi pripadnik nacionalne manjine realizovao svoje gore pomenuto pravo, mora po zakonu podneti zahtev sa obrazloženjem i dokazima da nije krivično gonjen i slično.

Primeri²³¹:

- Od ukupno 517.581 izdatih izvoda iz matičnih knjiga na višejezičnim obrascima na srpsko-slovačkom je izdato 541 izvoda, od ukupno 291.990 uverenja na višejezičnim obrascima samo 23.

²³⁰ Odluka o višejezičkim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i o načinu upisa u iste ("Službeni list APV" br. 1/2001, 8/2003)

²³¹ 2003. godine

- Od ukupno 1243 prvostepena upravna postupka za promenu upisa ličnog imena na jezicima nacionalnih manjina, na slovačkom jeziku nije vođen ni jedan.
- Od 229 postupaka za promenu upisa ličnog imena u matičnu knjigu rođenih, na slovačkom jeziku nije vođen ni jedan.
- U opštinama u kojima je u službenoj upotrebi slovački jezik, službena lica pogrešno informišu građane da bi upisivanje njihovog imena u originalnom obliku bilo protivzakonito, da nemaju obrazaca ili da im ispisivanje imena na slovačkom onemogućava instaliran računarski program, odnosno da nemaju odgovarajuća slova na svojim mehaničkim mašinama.

Nadležni pokrajinski organi su više puta ukazivali Ministarstvu unutrašnjih poslova na ove probleme, odnosno na nedostatak višejezičnih obrazaca ličnih karata i drugih isprava, nesprovođenje propisa u vezi sa slobodnim izborom i korišćenjem ličnih imena pripadnika nacionalnih manjina, ali oni do sada nisu rešeni.

Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

Pripadnici nemačke nacionalne manjine nailaze na probleme prilikom ostvarivanja prava na korišćenje maternjeg jezika i pisma, posebno kod ispisivanje imena prema pravopisu nemačkog jezika (lične karte, pasoši, školska svedočanstva i diplome). Nemačka imena se samo u retkim slučajevima pišu i latinično, iako i tada sa mnogo grešaka.

Poseban problem predstavlja njihovo ispisivanje ćirilicom, jer se, zavisno od službenika, dobijaju čudne konstrukcije tipa: Böhlm se piše Бем, Bürgermayer –Биргермајер или Бургермајер, Schmidt-ШМИТ, Hübsch-Хибш-Хубш, Kü-Ки –Ку, Szörös-Сереш, Fröml-Фремл-Фромл. Postoje čak slučajevi da se navedena imena ispisuju zajedno, kao jedna reč, na srpskom i nemačkom jeziku. To pripadnicima ove nacionalne zajednice prouzrokuje probleme, naročito prilikom prelaska državne granice, jer službenicima na carini nije jasno da li se radi o jednom ili o dva prezimena iste osobe.

Pod izgovorom da slova nemačkog alfabeta ne postoje u kompjuterima i da im se ne može naći pandan u ćiriličnom obliku, pravilno ispisivanje imena i prezimena po nemačkom pravopisu se u praksi ne sprovodi, čak ni kada za to postoje sudska rešenja

Preporuke

Vojvodanski centar za ljudska prava

- Poštujući ljudsko dostojanstvo (individualnost i pravo na lično ime), kao i načelo pravne sigurnosti, imena pripadnika nacionalnih manjina upisivati u originalnom obliku, a ako je potrebno dodati izgovornu transkripciju i na srpskom jeziku (a ne obrnutim redosledom) i time obezbediti primat originalnog oblika imena nad transkribovanim.
- Obezbediti dosledno sprovođenje prava na upisivanje ličnih imena u sve javne isprave i službene evidencije u njihovom originalnom obliku.
- Doneti novi *Zakon o ličnom imenu* koji će sistematski regulisati ovu oblast, otkloniti postojeće nejasnoće i uzimati u obzir sve moguće modalitete i različitosti uslovljene višejezičnošću i nacionalnim sastavom stanovništva.
- Zakonski omogućiti izdavanje izvoda iz matičnih knjiga i vezati za pripadnost nacionalnoj manjini, a ne uslovljavati mestom rođenja ili činjenicom da je manjinski jezik u službenoj upotrebi u određenoj opštini ili ne.
- Izdati uputstvo za službenike o ispravnom načinu postupanja prilikom upisivanja ličnih imena u evidencije, izdavanja izvoda iz tih evidencija i upisivanja ličnih imena u javne isprave.
- Obavezati matičare da prilikom prijave rođenja, strankama skrenu pažnju na pravo da se ime deteta upisuje u originalnom obliku, po pravopisu manjinskog jezika.
- Kod izdavanja izvoda iz matičnih knjiga dosledno pratiti osnovni upis i samovoljno ga ne transkribovati.

- Skrenuti pažnju pripadnicima nacionalnih manjina da imaju pravo da zatraže izvod na dvojezičnom obrascu kod izdavanja izvoda iz matičnih knjiga.
- Upisivati lična imena u skladu sa imenom naznačenim u izvodu u javne isprave koje se izdaju na osnovu izvoda iz matičnih knjiga.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

- Promeniti republičke propise, osposobiti nadležne službe, pojednostaviti procedure i smanjiti rokove za donošenje rešenja o korekciji imena na osnovu odredbi ZZPSNM.

Paragraf 2 člana 11

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Budući da bunjevački jezik nije u službenoj upotrebi u opštini Subotica, Bunjevcima je do 1. septembra 2007. godine, bilo onemogućeno isticanje nacionalnih simbola u vreme održavanja zvaničnih praznika i zabranjeno isticanje bunjevačke zastave na zgradi opštine Subotica²³². Od pomenutog datuma, lokalna samouprava Subotice je usvojila zahtev Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine da na svečanom podijumu Gradske vijećnice istakne zastavu bunjevačke nacionalne manjine. Dok se opština Subotica u primeni ove zakonske odredbe prema Bunjevcima svo vreme odnosila veoma kruto, Bunjevci u opštini Sombor ovaj problem nisu imali.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Nazivi ustanova i preduzeća koja vrše javna ovlašćenja nisu uvek ispisani dvojezično iako to zakon i pokrajinski propisi zahtevaju.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

U pogledu isticanja makedonskih nacionalnih simbola i znamenja, Nacionalni savet je svoje predloge i odluke uputio Republičkom savetu nacionalnih manjina krajem 2005. godine, ali do trenutka pisanja ovog izveštaja nije dobio nikakav odgovor u vezi sa njima.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

U gradu Vršcu, institucije (zgrada opštine, suda, tužilaštva, bolnice, itd.) ispisane su i na rumunskom jeziku (i posle stupanja na snagu gore pomenute odluke), što je nasleđe prethodnog perioda.

Obeležavanje institucija u drugim opštinama u kojima je rumunski jezik u službenoj upotrebi, uglavnom se poštuje.

Preporuke

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- Primenjivanje zakonskih odredbi koje se tiču isticanja nacionalnih simbola bi trebalo da bude jednako za sve nacionalne zajednice.

Paragraf 3 člana 11

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

U periodu između dva izveštavanja, u APV je došlo do značajnih pomaka u postavljanju topografskih oznaka u opštinama u kojima su manjinski jezici u službenoj upotrebi, iako prostora za poboljšanje

²³² Isticanje bunjevačke zastave je bilo dozvoljeno samo unutar zgrade opštine.

još uvek ima (videti tekst dole). VCLJP smatra da je nepotrebno izdvajati potrebu da se učine dodatni naponi u obeležavanju imena ulica u delovima koje u značajnom broju respektivno naseljavaju Rumuni u APV, jer oni to pravo nesmetano ostvaruju, a teškoće sa kojima se pri tome susreću identične su teškoćama sa kojima se sreću i pripadnici drugim nacionalnih manjina u pokrajini²³³. Konstatacija bi bila ispravna ukoliko bi se odnosila na Vlahe-Rumune u istočnoj Srbiji, ali bi to onda tako trebalo i navesti²³⁴.

Potreba za dodatnim naporima u obeležavanju ulica u opštinama u kojima žive Hrvati i dalje postoji, ali je potrebno precizirati o kojim je opštinama reč. Naime, dok se u opštini Subotica ovo pravo sprovodi, pravo na službenu upotrebu hrvatskog jezika se ne poštuje u Sremu i nekim delovima Bačke (Golubinci, Novi Slankamen, Sremska Kamenica, Novi Sad, Petrovaradin)²³⁵.

Preporuka Savetodavnog komiteta da je potrebno više budnosti i doslednosti da bi se obezbedilo da osim jedinica lokalne samouprave, i organi država članica postavljaju natpise na manjinskim jezicima u onim delovima u kojima tradicionalno živi značajan broj lica koja pripadaju određenoj nacionalnoj manjini, i tamo gde postoji potreba za tim²³⁶, i dalje je aktuelna, i na teritoriji APV i na teritoriji cele Srbije.

Od topografskih naziva, u APV su utvrđeni tradicionalni nazivi naseljenih mesta na mađarskom, rumunskom, rusinskom i slovačkom jeziku, ali njihova primena često nailazi na otpor od strane većinskog stanovništva.

Prema *OBUPPSUJPNM APV*, nacionalni saveti nacionalnih manjina su ovlašćeni da sami utvrde tradicionalne nazive gradova, opština i naselja na svom jeziku (čl. 7. st. 1), a ako to ne učine u tromesečnom roku, utvrđuje ih Izvršno veće APV.

*Uredba o utvrđivanju kućnih brojeva, označavanju zgrada brojevima i označavanju naziva naseljenih mesta, ulica i trgova*²³⁷ predviđa da se nazivi naseljenih mesta, ulica i trgova ispisuju u skladu sa zakonom kojim se uređuje službena upotreba jezika i pisama i zakonom kojim se uređuje zaštita prava i sloboda nacionalnih manjina.

ZSUJP predviđa ispisivanje naziva mesta, ulica i trgova, naziva organa i organizacija i na jezicima manjina i propisuje da se geografski nazivi i vlastita imena sadržana u javnim natpisima ispisuju na jeziku manjina u skladu sa pravopisom tog jezika, *ali ne i njihovo zamenjivanje drugim nazivima odnosno imenima*. Pomenuta odredba se zbog toga različito tumači, uglavnom na štetu službene upotrebe jezika manjina, jer faktički isključuje mogućnost upotrebe tradicionalnih toponima, a ignorisanjem pravopisnih pravila manjinskog jezika dozvoljava samo prostu transkripciju srpskih naziva grafemama manjinskog jezika²³⁸.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Mada su ratifikacijom OKNM i donošenjem *ZZPSNM*, u pogledu prava na upotrebu tradicionalnih naziva na manjinskim jezicima otklonjene sve dileme, do danas postoje slučajevi neuvažavanja ovog prava.

²³³ Videti izveštaje rumunskog, slovačkog, mađarskog i rusinskog nacionalnog saveta u tekstu dole.

²³⁴ Mišljenje, član 11/83

²³⁵ Mišljenje, član 11/83

²³⁶ Mišljenje, član 11/83

²³⁷ "Službeni glasnik RS", br. 110/2003

²³⁸ Tradicionalni mađarski naziv Subotice je Szabadka, ali se prema *ZSUJP* to moglo ispisati samo kao "Szubotica", slično, umesto tradicionalnog mađarskog naziva Újvidék za Novi Sad, *ZSUJP* je nalagao oblik Novi Szád itd. Sijaset sličnih primera ima u pogledu rumunskih (Banatsko Novo Selo umesto Satu Nou, Jankov Most umesto Jancaid), slovačkih i rusinskih toponima.

- **Opština Srbobran.** Protivno odluci Okružnog suda, jedna grupacija u opštinskom rukovodstvu okupljena oko radikalne političke opcije uporno opstruiše zvaničnu primenu tradicionalnog mađarskog naziva „Szenttamás” na tablama sa nazivom naselja, u mađarskom tekstu pečata i na tablama sa nazivima službenih organa i organizacija.
- **Opština Kovačica.** U ovoj izrazito multikulturalnoj i multilingvalnoj banatskoj opštini, u kojoj su u službenoj upotrebi, pored srpskog i mađarski, slovački i rumunski jezik, ne postoji spremnost da se na tabli sa nazivima naselja istaknu nazivi i na manjinskim jezicima, uz obrazloženje da bi to bilo iritirajuće.

Tradicionalne nazive naselja na svom jeziku su do sada odredili mađarski, slovački i rumunski nacionalni saveti. Zbog inertnosti Nacionalnog saveta rusinske nacionalne manjine, nakon širokih konsultacija sa rusinskim organizacijama, lingvistima i drugim stručnjacima, rusinske nazive je odredilo Izvršno veće APV.

Međutim, iako su pomenute odluke objavljene u *Službenom listu APV*, čime su stupile na snagu i postale punovažne, u pojedinim opštinama su pogrešno protumačene, zbog čega je njihovo primenjivanje bilo uslovljeno prihvatanjem i potvrđivanjem od strane skupština opština i promenama u opštinskim statutima.

Prilikom utvrđivanja tradicionalnih toponima, nacionalni saveti nisu imali lak zadatak (naročito mađarski nacionalni savet), jer su ratovi, mirovni sporazumi, promene i prekrajanja granica uspostavljali u APV drugačiji sistem državne uprave u više navrata i pod drugačijim istorijskim uslovima. Kao posledica toga, među govornicima manjinskog jezika i među samim meštanima nekog naselja, u nekim slučajevima istovremeno figuriraju nekoliko «tradicionalnih» naziva za isto naselje²³⁹. U takvim prilikama, opredeljenje za jednu ili drugu soluciju stvara grupacije zadovoljnih i nezadovoljnih, iako su, na sreću, takvi primeri retki²⁴⁰.

Kod tabli sa nazivom/a naselja je evidentna nepravilnost u svim mogućim kombinacijama, te u praksi gotovo da ne postoje pravilno ispisane table. Na novopostavljenim tablama je naziv ispisan ćirilicnim slovima, često praćen latiničnim oblikom²⁴¹, a ređe je naveden i toponim na manjinskom jeziku ispisan manjinskim pismom. Postoje i sledeće varijante ispisivanja tabli:

- Naziv samo na srpskom/ćirlično.
- Samo na srpskom/latinično (takođe nepravilno).
- Samo na srpskom/ćirlično i na jeziku manjine.
- Naziv ispisan ortografijom manjinskog jezika²⁴².

Pri tome, na različitim putnim prilazima (ulazni/izlazni put u naselje) postoje slučajevi da:

- Uopšte nisu postavljene istovetne table.
- Da postoje nazivi samo na jeziku manjine.
- Da manjinski nazivi nedostaju (na primer, Kysáč).
- Da su postavljene table na kojima je manjinski toponim pravopisno pogrešno ispisan (Bácsky Petrovec).

Na novijim tablama se u većoj meri poštuju odredbe o službenoj upotrebi manjinskih jezika (na primer, nazivi Суботица – Subotica – Szabadka; Зрењанин – Zrenjanin – Nagybecskerek – Zreňanin), ali su veoma česti i slučajevi prefarbavanja drugačijih naziva. Naime, ako je na lokalnom nivou manjinsko stanovništvo u većini, prefarbavaju se ćirilički napisi, a u suprotnom nazivi istaknuti na manjinskom jeziku.

Kod ispisivanja naziva ulica i trgova nepoštovanje propisa je evidentno:

²³⁹ Grupa stanovnika Stare Moravice, nezadovoljna što je kao tradicionalan naziv mesta na mađarskom jeziku utvrđen naziv “Bácskossuthfalva”, pokrenula je inicijativu da taj naziv glasi “Ómoravica”, pozivajući se na činjenicu da je taj oblik više odomačen. Napomene radi, mesto se u jednom istorijskom trzdooblju nazivalo i Kossuthfalva.

²⁴⁰ Debeljača = Torontálvásárhely ili Debellács ili Debelyacsá; Kupusina = Bácskertes ili Kupuszina; Feketić = Bácsfeketehegy ili Feketics; Telečka = Gyulafalva ili Telecska; Kovačica = Antalfalva ili Kovacsica

²⁴¹ Valjda zbog mentaliteta, pokornosti prema državi i pridržavanja propisa i obaveza, primena ćirilice je znatno zastupljenija u APV (kojoj ćirilica istorijski baš i nije bila imanentna) nego u centralnoj Srbiji, gde su na tablama koje označavaju nazive naselja u najvećem broju slučajeva ispisane isključivo latiničnim slovima.

²⁴² Hajdučica kao Хайдучица i Хайдучица (slovački) ili Будисава i Budiszava (umesto Tizsakálmánfalva) na «mađarskom».

- U APV je svojevremeno bilo uobičajeno da se table sa nazivima ulica i trgova u multijezičkim područjima izrađuju na više jezika i one danas jedine i uvažavaju ovdašnu višejezičnost. Suprotno tome, nove table su ispisane, skoro bez izuzetka, samo na srpskom jeziku, ćiriličnim pismom, što otežava orijentaciju svakom ko to pismo ne poznaje, jer sa izuzetkom rusinske i makedonske nacionalne manjine, ostale manjine imaju latiničku ortografiju (primer: Trg slobode u Novom Sadu, ulica Hadži Ruvimova u Novom Sadu...) ²⁴³.

Posle donošenja *Uredbe o označavanju naseljenih mesta, ulica i trgova* može se očekivati postepeno otklanjanje ovih nepravilnosti, jer su službe za katastar nepokretnosti dužne da kod postavljanja tabli poštuju *ZSUJP* i *ZZSPNM* što znači da u sredinama u kojima je u službenoj upotrebi i jezik manjine treba da obezbede table na kojima su natpisi navedeni i na jeziku i pismu nacionalne manjine. Za sada u tome nema značajnijih pomaka, a tome doprinosi i veoma dug rok za zamenu tabli, predviđen uredbom (10 godina). Službe za katastar nepokretnosti najčešće koriste izgovor da ne menjaju table, jer na to još nisu obavezne zbog roka, iako je česta pojava da ni novopostavljene table ne izrađuju po propisima.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine je tokom 2003. godine na predlog Komisije za upotrebu jezika utvrdio nazive naseljenih mesta na mađarskom jeziku u onim opštinama APV, u kojima je mađarski jezik u službenoj upotrebi. Odluka o tome je objavljena u Službenom listu APV i odnosi se na 266 naseljenih mesta. Nažalost, nekoliko naseljenih mesta u kojima je broj stanovnika – pripadnika mađarske nacionalne manjine iznad 50%, nije obuhvaćeno ovom odlukom, pošto se nalaze u opštinama u kojima mađarski jezik nije uveden kao službeni.

Primena *Odluke o utvrđivanju mađarskih naziva naseljenih mesta u APV* se ponekad vrši otežano zbog otpora lokalnih funkcionera, revolta jednog dela stanovništva ili nespretnosti opštinske uprave.

- **Srbobran.** U opštini Srbobran predsednik opštine nije prihvatio pomenutom odlukom utvrđen mađarski naziv (Szenttamás) sa obrazloženjem da podseća meštane na fašizam i postavio je tablu sa natpisom «Srbobran – Szrbobrán». Kasnije, pod uticajem javnog mnjenja i televizije tablu je ipak zamenio tablom natpisom «Srbobran – Szenttamás».
- **Ostojićevo.** U Ostojićevu je došlo do premazivanja mađarskog naziva mesta i uklanjanja natpisa «Tizsaszentmiklós» sa dvojezične table.
- **Kanjiža.** U Kanjiži nadležni organi nisu na odgovarajući način istakli utvrđeni naziv mesta na mađarskom jeziku u pogledu veličine slova na tabli. Na postojećoj tabli je prethodan mađarski naziv «Kanizsa» prefarban, a na istom mestu je napisan novi naziv utvrđen odlukom Nacionalnog saveta «Magyarkanizsa», ali sa znatno manjim slovima u odnosu na ime Kanjiža na srpskom jeziku (što nije u saglasnosti sa intencijom Odluke o upotrebi manjinskih jezika).

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Tradicionalni hrvatski nazivi mjesta nigdje nisu javno označeni, premda je njihova upotreba frekventna u govornom jeziku, npr. Lemeš (Svetozar Miletić), Mirgeš (Ljutovo) i dr. Kao i u ostalim slučajevima službene uporabe hrvatskog jezika, ono je tek eventualno supstituirano kroz latinično pisane srpske nazive naselja i mjesta.

Hrvati u APV su se često susretali s izmjenama naziva ulica:

- U mjestima u kojima žive Hrvati (Petrovaradin, Novi Slankamen, Golubinci, Novi Sad) su početkom 90-ih godina promijenjeni mnogi, a ponegdje i svi nazivi ulica, kao i imena osnovnih škola.
- U **Novom Slankamenu**, još uvijek nema ni jedne ulice koja nosi naziv nekog od hrvatskih velikana, a nazivi su ispisani isključivo na srpskom jeziku ćiriličnim pismom. Slankamen je tradicionalno hrvatsko mjesto u kome Hrvati žive nekoliko stotina godina, a sada se prvi puta u povijesti u njemu izbrisalo sve što je bilo hrvatsko. Dok su ranije postojali nazivi ulica poput: Štrosmajerova, Gajeva, Matije Gupca, Petra Zrinjskog, danas su ispisani isključivo na srpskom jeziku ćiriličnim pismom i zamenjeni imenima iz srpske istorije: Vojvode Mišića, Solunska, Vuka Karadžića, Dositeja Obradovića.

²⁴³ Za sada nema ni nagoveštaja da se usvoji praksa zemalja čiji jezik nema latiničku ortografiju, da se ispod nelatiničkog natpisa navodi i njegovu latiničku transkripciju

- U **Sremskoj Kamenici**²⁴⁴ je nastavljeno s praksom mijenjenja imena ulica – umjesto imena hrvatskih velikana, javljaju se imena srpskih velikana: na primjer, umesto Matije Gupca ispisan je Car Lazar.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Dvojezične table firmi, naziva ulica i mesta na makedonskom jeziku ne postoje.

Prilikom ispisivanja ličnih isprava, nadležne službe ne ispisuju pravilno na makedonskom jeziku nazive naseljenih mesta – na primer: Makedonski Brod se piše samo kao Brod, a umesto Makedonska Kamenica se ispisuje samo Kamenica. Pomenuti primeri ukazuje na očigledno izostavljanja prideva «makedonski» ispred naziva pomenutih mesta koji je nekada bio u upotrebi.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Ni u jednoj ulici niti naselju u APV u kojima žive Romi u većem broju, ne postoje nazivi ulica ispisani na romskom jeziku.

Odlukom Skupštine Grada Novog Sada, ulica u novosadskom naselju Klisa nosi naziv Trifuna Dimića, istaknutog stvaraoca, književnika, reformatora romskog jezika i pisma i romologa.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Rezultati istraživanja primene službenoj upotrebi rumunskog jezika u mestima nastanjenim rumunskim življem u APV, pokazuju da se ispisivanje tradicionalnih naziva mesta na rumunskom jeziku ne poštuju u potpunosti:

- U **opštini Vršac** nije ispisan na rumunskom naziv grada Vršac (Vârșeț) ni mesto Vlajkovac (Vlaicovăț)
- U **opštini Alibunar** nisu ispisani na rumunskom i nazivi mesta: Nikolinci (Nicolinți) i Vladimirovac (Petrovasâla)²⁴⁵
- U **opštini Kovin** ne postoje na rumunskom nazivi naselja: Kovin (Covin), Deliblato (Deliblata) i Mramorak (Maramorac)
- U **opštini Kovačica** (Covăcița) naziv istoimenog grada nije ispisan na rumunskom jeziku²⁴⁶.
- U **opštini Bela Crkva** (Biserica Albă) nema istoimenog naziva za grad na rumunskom jeziku
- U **opštini Žitište** (Jitiște) nema istoimenog naziva za naselje na rumunskom jeziku
- U **opštini Sečanj** (Seciani) nije ispisan na rumunskom jeziku naziv grada ni naziv jedinog mesta naseljenog Rumunima - Suțjeska (Sărcia)
- U **opštini Plandište** naziv grada (Plandiște) nije ispisan na rumunskom jeziku, kao ni naseljeno mesto Margita (Mărghita)
- U **opštini Zrenjanin** odredbe se poštuju u celosti.

Nazivi ulica nisu ispisani na rumunskom jeziku ni u jednom naseljenom mestu u opštinama u kojima je rumunski u službenoj upotrebi.

Sem zgrada skupština opština, redak je izuzetak da su na rumunskom jeziku ispisani nazivi ustanova ili institucija čiji je osnivač opština.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Službena upotreba manjinskih jezika u APV je normativno dobro uređena, ali praksa u ispisivanju naselja i ulica ponekad pokazuje suprotno:

- Ulice i javne institucije u Opštini Šid nisu obeležene na jezicima nacionalnih manjina. Obeleženi su samo nazivi Skupštine opštine i Opštinskog suda.

²⁴⁴ Krajem 2006. godine

²⁴⁵ Naziv grada Alibunar je ispisam samo latinicom (isto se piše i na rumunskom jeziku), čime je ispoštovana službena upotreba rumunskog jezika, ali ne i srpskog, budući da ne postoji naziv ispisan ćiriličnim pismom.

²⁴⁶ Naziv mesta Uzdin je ispisam samo latinicom (isto se piše i na rumunskom jeziku), čime je ispoštovana službena upotreba rumunskog jezika, ali ne i srpskog, budući da ne postoji naziv ispisan ćiriličnim pismom.

- Nazivi mesta Šid, Bačinci, Berkasovo i Bikić Dol su obeležena ćirilicom i latinicom, a pošto se pomenuti nazivi istovetno pišu na rusinskom i srpskom jeziku (samo je naglasak drugačiji) službena upotreba rusinskog jezika je faktički ispoštovana.
- Iako je Opština Žabalj svojim Statutom jasno regulisala službenu upotrebu rusinskog jezika i pisma, ulice nisu ispisane na rusinskom jeziku. Pomenuto je pravo ispoštovano u pogledu table sa obeležjem mesta Žabalj i naziva Skupština opštine.
- U Đurđevu su tabla sa nazivom mesta i ulice ispisani na srpskom i rusinskom jeziku. Problem predstavlja nedavni vandalski čin uklanjanja table sa natpismo «Ruski šor», nakog čega je ostao samo natpis ulice na srpskom jeziku «Rusinska ulica». Iako je bila obavještena o tome, Skupština opštine mesecima učinila ništa da se postavi nova tabla sa rusinskim nazivom.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Table sa nazivima organa lokalne samouprave u sredini gde je u službenoj upotrebi i slovački jezik, u više slučajeva ispisane su i na slovačkom jeziku, ali u mnogim slučajevima nisu ispisani takozvani tradicionalni nazivi mesta na jeziku nacionalne manjine.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine je²⁴⁷ usvojio *Odluku o utvrđivanju tradicionalnih naziva mesta i opština i naseljenih mesta na slovačkom jeziku*, a sačinjen je i tačan pregled opština i naseljenih mesta u kojima žive Slovaci.

Preporuke

Vojvodanski centar za ljudska prava

- Ukinuti samovolju opština u tumačenju propisa i obezbediti doslednu primenu propisa kod ispisivanja toponima na jezicima manjina na tablama sa nazivima naselja, tablama sa nazivima organa, na memorandumima i službenim pečatima.
- Postići veću efikasnost u otkrivanju počinitelaca oštećenja i prefarbavanja tabli sa višejezičnim oznakama i sankcionisati ih.
- Raditi na stvaranju pretpostavki da u multietničkim sredinama politika imenovanja ulica bude primerena lokalnim kulturnim prilikama.
- Poštovati propise kod izrade novih tabli sa (promenjenim, novim) nazivima ulica.
- Energičnijim nastupom nadzornih organa obezbediti dinamičniju i pravilnu izradu novih uličnih tabli radi zamene starih.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Raditi na stvaranju pretpostavki da u multietničkim sredinama politika imenovanja ulica bude primerena lokalnim kulturnim prilikama i povijesnom naslijeđu.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

- Dosledno primenjivati u praksi odredbe *ZSUJP*.

²⁴⁷ Na osnovu člana 7. Odluke o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisma nacionalnih manjina na teritoriji AP Vojvodine («Sl. list APV», broj 8/03), 28. o8. 2003. godine

Član 12.

1. Ugovornice će, gde je to potrebno, preduzeti mere u oblasti obrazovanja i istraživanja za negovanje kulture, istorije, jezika i vere svojih nacionalnih manjina i većine.

2. S tim u vezi ugovornice će, između ostalog, obezbediti odgovarajuće mogućnosti za osposobljavanje nastavnika i pristup udžbenicima i olakšaće dodir između učenika i nastavnika raznih zajednica.

3. Ugovornice se obavezuju da unapređuju jednake mogućnosti pristupa obrazovanju na svim stupnjevima za pripadnike nacionalnih manjina.

Paragraf 1 člana 12

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

U ZOSOV-u je kao cilj i zadatak obrazovanja i vaspitanja utvrđeno i razvijanje svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti i negovanje tradicije i kulture nacionalnih manjina (čl. 3. st. 1. tačka 5).

Primena

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Vojvodanski centar za ljudska prava

Kao i u vreme prvog izveštavanja, u sprovođenju principa ovog stava postoji niz nedostataka, a evidentno je da uprkos preduzimanja odlučnih mera od strane vlasti da ove probleme reše²⁴⁸, neki od njih još uvek postoje:

- Permanently se kasni sa izdavanjem dnevnika, zbirki zadataka za prijemne ispite, svedočanstava i đачkih knjižica na jezicima manjina
- Dnevnici na jezicima manjina su skuplji od dnevnika na srpskom jeziku
- Prevodi zadataka na manjinskim jezicima namenjeni školskim takmičenjima su nestručni, a u pojedinim slučajevima prevoda uopšte nema

U APV se sprovodi aktivnija i koherentnija obrazovna politika po pitanju nacionalnih manjina, nego na teritoriji centralne, južne i istočne Srbije:

- Prikupljanje i ažuriranje podaka relevantnih za obrazovanje pripadnika nacionalnih manjine, koje je preduslov za sprovođenje aktivne manjinske obrazovne politike, se na teritoriji pokrajine dosledno sprovodi (iako i tu ima prostora za poboljšanje), dok je statistika o manjinskom obrazovanju na teritoriji centralne Srbije u mnogome oskudnija, što u velikoj meri utiče na kvalitet obrazovanja manjina na ovim prostorima
- Poštovanje različitih zahteva i potreba pojedinih manjinskih grupa u obrazovanju (na primer, onih koje koncentrisano žive na određenim teritorijama i onih disperzivno naseljenih, najčešće u seoskim sredinama) je veće u pokrajini nego na teritoriji Srbije
- Nacionalni saveti nacionalnih manjina u APV su aktivniji u kreiranju i primeni obrazovnih politika koje se tiču njihovih zajednica, nego nacionalni saveti u Srbiji.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Izdavanje dnevnika rada u školama na manjinskim jezicima kasni, pa tako ni 2006/2007. školske godine dnevnik rada na mađarskom jeziku nije stigao u škole na početku školske godine.

Na tradicionalnim takmičenjima odličnih učenika pojedinih škola, učenici - pripadnici nacionalnih manjina dobijaju testove-zadatke, koji su prevodi sa originala na srpskom jeziku. Pojedini delovi prevoda su često nestručni, nerazumljivi ili nepotpuni, čime su učenici pripadnici manjina, u odnosu na učenike koji nastavu slušaju na srpskom jeziku, stavljeni u neravnoporan položaj.

²⁴⁸ Mišljenje, član 12/85

Prevodi zbirke zadataka za prijemne ispite, sem za 2006/2007 školsku godinu se nisu izdavali istovremeno sa zbirkama na većinskom jeziku, zbog čega su učenici koji polažu prijemni ispit na mađarskom jeziku bili u nepovoljnijem položaju.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Najveći problemi u školama u kojima se izvodi nastava na rumunskom jeziku predstavljaju: udžbenici, dnevnic, matične knjige, svedočanstva, đačke knjižice, testovi za takmičenja i seminari za stručna usavršavanje učitelja, nastavnika i profesora.

Dvojezični dnevnic su 5 puta skuplji od dnevnika na srpskom jeziku, a Prosvetni pregled iz Beograda ih distribuirao po školama sa zakašnjenjem od dva, čak i tri meseca od početka školske godine. Slično je i sa matičnim knjigama, svedočanstvima, đačkim knjižicama i testovima za klasifikacioni ispit iz rumunskog jezika i matematike za 8. razred.

- Testovi za takmičenja na rumunskom jeziku se ne prevode iz svih predmeta ili ih sastavljaju nestručna lica. Članovi Odseka za obrazovanje su zbog toga predložili Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje i kulturu formiranje vlastite ekipe prevodioca koju bi činili profesori koji rade u nastavi. Predlog još uvek nije prihvaćen.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Za učenike, pripadnika nacionalnih manjina se u osnovnim školama na maternjem jeziku organizuju kvalifikacioni ispiti. Uz prethodno objavljene zbirke zadataka na maternjem jeziku, učenici polažu maternji jezik i matematiku. Do sada je bilo evidentno kašnjenje štampanja i objavljivanja zbirki, tako da su pripadnici manjina imali kraći rok za pripremu ispita.

Testovi za takmičenja iz pojedinih nastavnih predmeta se ne prevode na jezike manjina. U tim slučajevima se ponekad obezbeđuje prevodilac, koji ne poznaje dovoljno jezik i stručnu terminologiju manjinskog jezika i prevodi simultano za vreme takmičenja²⁴⁹.

U školama se redovno sprovodi anketiranje roditelja pri upisu učenika u 1. razred osnovne škole, a pri upisu u srednje škole, učenici se opredeljuju na kom će jeziku slušati nastavu.

Preporuke

Vojvodanski centar za ljudska prava

- Blagovremeno izdavati dnevnic i obezbediti adekvatne i stručne prevode zbirki zadataka za prijemne ispite na jezicima nacionalnih manjina.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

- Pored prava pripadnika nacionalne manjine da se obrazuju na svom maternjem jeziku potrebno je i da se nastavno-vaspitni plan škole kreira i sprovodi u duhu kulture određene nacionalne manjine putem: obezbeđivanja mogućnosti i podsticanja rada sekcija čije aktivnosti doprinose očuvanju nacionalnog identiteta, organizovanja manifestacija za praznike nacionalnih manjina, ne samo radi uvažavanja istih, nego i radi upoznavanja sa kulturama drugih nacionalnih manjina.

Paragraf 2 člana 12

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

ZZSPNM (čl.14 st.1) je utvrđena obaveza države da na fakultetima obezbedi katedre, na kojima će se na jezicima nacionalnih manjina obrazovati vaspitači, učitelji i nastavnici za jezike nacionalnih manjina. Odredbom stava 2 istog člana, utvrđena je obaveza fakulteta da organizuju lektorat na jezicima manjina na kojima će se savladavati stručna terminologija za izvođenje nastave na jeziku

²⁴⁹ Primer republičkog takmičenja iz biologije 2006. godine

manjine. Istim članom Zakona utvrđena je obaveza države da pomaže stručno osposobljavanje i terminološko usavršavanje nastavnika za potrebe obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina.

Za pripadnike nacionalnih manjina je *ZOSOV* predviđena mogućnost da koriste udžbenike iz matične države na osnovu odobrenja ministra prosvete, u skladu sa standardima koje utvrdi Nacionalni prosvetni savet (čl. 94. st. 4).

*Zakonom o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima*²⁵⁰ (čl. 4. st. 1) izričito je propisano da se udžbenici štampaju na srpskom jeziku – ćirilničnim pismom. Uvođenjem ove obaveze umanjeno je nekadašnje pravo učenika pripadnika nacionalnih manjina čije je pismo latinično, da nakon završene osnovne škole na svom maternjem jeziku, u srednjim školama bez dodatnog napora koriste udžbenike na srpskom jeziku štampane latiničnim pismom.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

*U Pravilniku o stalnom stručnom usavršavanju i sticanju zvanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika*²⁵¹ piše da se stalno stručno usavršavanje nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika ostvaruje po posebnim programima, koji mogu biti obavezni izborni (čl. 4) i da je nastavnik, vaspitač i stručni saradnik dužan da u toku 5 godina pohađa najmanje 100 časova programa i to najmanje 60 časova sa liste obaveznih i do 40 časova sa liste izbornih programa (čl. 10).

Iako je 2006. godine izašao *Katalog programa stručnog usavršavanja zaposlenih u obrazovanju za školsku 2006/2007. godinu*,²⁵² seminari se ne organizuju i za pripadnike rumunske nacionalne manjine, te profesori rumunskog jezika i književnosti nemaju mogućnosti da se stručno usavršavaju.

Primena

Nastavni kadar

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Od vremena prvog izveštavanja, država nije preduzela bitnije korake po pitanju edukacije manjinskog nastavnog kadra, a deficit nastavnika koji predaju na jezicima manjina predstavlja konstantan problem²⁵³. Izvesni pomaci su vidljivi kod Roma koji su uspeli da u osnovnim školama angažuju «romske asistente» i čiji je rad vidljiv kroz aktivnosti Asocijacije romskih učitelja.

Nedostatak stručnog nastavnog kadra usled deficita odgovarajućih studijskih grupa za školovanje na jezicima manjina, čime se obrazovanje nastavnika uglavnog svodi na kadrove za maternji jezik i književnost i ukidanje lektorata na pojedinim fakultetima koje onemogućava usvajanje stručne terminologije na jezicima manjina, degradiraju nastavu na manjinskim jezicima zbog čega se sve veći broj roditelja opredeljuje da upiše decu u odeljenja u kojima se nastava odvija na srpskom jeziku. Predlozi pojedinih pripadnika nacionalnih manjina da se za potrebe formiranja potrebnog nastavnog kadra organizuje dvopredmetna nastava na fakultetima ili obezbedi dolazak gostujućih profesora iz inostranstva još uvek nisu naišli na odobravanje vlasti.

Na teritoriji APV stiče se obrazovanje: za vaspitače na mađarskom i rumunskom jeziku, za profesore razredne nastave – na mađarskom, slovačkom i rumunskom jeziku i za nastavnike za nastavne predmete: mađarski, slovački, rumunski i rusinski jezik.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

²⁵⁰ «Službeni glasnik RS», broj: 29/93.

²⁵¹ „Sl. Glasnik RS“, br. 14/2004. i 56/2005.

²⁵² Izdavač je Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja-Beograd.

²⁵³ Mišljenje, član 12/88

Država do sada nije poduzimala nikakve mjere u cilju usavršavanja i osposobljavanja stručnog nastavnčkog kadra za hrvatski jezik, te oni nisu imali mogućnosti educirati se na materinjem jeziku.

Još uvijek je prisutan problem sa dvije profesorice hrvatskog jezika koje su došle iz Republike Hrvatske, a kojima su prosvjetne vlasti (odjel Ministarstva prosvjete u Somboru) odbile dati dozvolu za rad.

Nastavnički kadar koji predaje hrvatski jezik najčešće čine nastavnici koji su po nacionalnosti Srbi i koji zbog toga hrvatske đake ne podučavaju na adekvatan način materinskom jeziku. To je posljedica činjenice što država odbija osnovati lektorat ili sličnu instituciju za doeduciranje nastavnoga kadra za predavanje na hrvatskome jeziku radi stvaranja formalnih kriterija i uvjeta za potencijalne predavače. Zbog toga u većini viših razreda subotičkih osnovnih škola isti nastavni kadar predaje u odjelima na hrvatskom i srpskom jeziku, što u velikoj mjeri obesmišljava napore pripadnika zajednice za obrazovanjem na hrvatskome jeziku, (očiti primjer je osnovna škola u Tavankutu, gdje hrvatski jezik predaje profesorica koja je po nacionalnosti Srkinja).

Učiteljski fakultet se nastoji izmjestiti u Sombor, iako se zna da je većina hrvatskog življa u Subotici i da je veća potreba osnivanja fakulteta u Subotici.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Godine 2004. se menjaju tok reforme obrazovanja i *ZOSOV*, čime prestaje obaveza nastavnika da učestvuju na stručnim usavršavanjima. Iako ni do tada nisu postojala stručna usavršavanja na manjinskim jezicima koja se finansiraju iz budžeta, nedostatak stručnih usavršavanja ima štetan efekat na obrazovanje na manjinskim jezicima, jer doprinosi izolaciji profesora na manjinskim jezicima, koji su prinuđeni da sami prate moderne obrazovno-vaspitne tokove. Stručna usavršavanja na mađarskom jeziku se organizuju u okviru programa nevladinih organizacija.

Jedini stručni pedagoški časopis na mađarskom jeziku «Uj kep» (Új k p) u desetoj godini objavljivanja i dalje ima nerešenu finansijsku podršku zbog koje je izlaženje časopisa svake godine nesigurno. Prijava na Konkurs za sufinansiranje pri Republičkom Ministarstvu kulture u Beogradu²⁵⁴ je bila neuspešna.

Edukativni centar Roma

Svojevremeno je u Nacionalnom savetu romske nacionalne manjine formirana komisija za obrazovanje Roma, ali je funkcionisala sa dosta teškoća zbog unutrašnjih razmirica svojih članova. Zbog toga je izostao uticaj Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine na poboljšanje uslova po pitanju upotrebe romskog jezika na republičkom nivou.

U APV je zastupljena nastava romskog jezika sa elementima nacionalne kulture i formirana je Asocijacija romskih učitelja koja je, pored Matice romske nastavila da organizuje seminare za buduće učitelje romskog jezika.

Osnovne škole Matko Vuković i Đuro Salaj iz Subotice su u saradnji sa Edukativnim centrom Roma obezbedile:

- romske asistente koji pomažu deci za vreme nastave
- produženi boravak za romsku decu.

Ovakav način rada, koji se realizovao i u Nišu, Kragujevcu i Bujanovcu tokom 2006. godine, poslužio je Ministarstvu prosvete i sporta kao primer dobre prakse, te je odlučeno da se obuču 54 romskih asistenata koji bi asistirali u školama u kojima je zastupljen veći broj romske dece.

²⁵⁴ 20.04.2006.

Ministarstvo prosvete i sporta je uz podršku misije OEBS-a u Srbiji i Evropske agencije za rekonstrukciju pokrenulo realizaciju projekta „Romski asistent“ kojim je predviđena obuka za 54 buduća romska asistenta. Oni su, od drugog polugodišta školske 2005/06 godine, počeli sa radom u 20 osnovnih škola na teritoriji Srbije, a neki od osnovnih zadataka su im:

- prevazilaženje jezičke barijere između učitelja i romske dece
- uspostavljanje bolje komunikacije između škole i roditelja romske dece
- pomaganje učiteljima u kvalitetnijem individualnim pristupu romskim učenicima, radi postizanja boljeg uspeha u učenju i savladavanju gradiva.

Romska zajednica je negodovala zbog odabira školskih uprava koje nisu imale dovoljno znanja o funkciji romskih asistenata i kriterijumima njihovog odabira, te kao posledica toga u mnogim slučajevima romski asistenti nisu angažovani u školama koje pohađa veći broj romske dece i u čijim su mestima postojale edukovane osobe romske nacionalnosti.

Predmet negovanje romskog jezika sa elementima kulture, na teritoriji APV, trenutno predaje 23 romska nastavnika, u 43 osnovne škole, 21 opštini, za 1266 đaka. Svi su edukovani u Matici romskoj iz Novog Sada i Centru za interaktivnu pedagogiju iz Beograda. Kriterijumi za obuku nastavnika su podignuti, tako da sadašnja generacija nastavnika poseduje minimum treći stepen obrazovanja. Edukativni programi su priznati od strane Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Deficitaran kadar koji predaje na rumunskom jeziku, u rumunskim osnovnim, srednjim i visokoškolskim ustanovama, stipendira Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine iz vlastitih sredstava (trenutno 15 njih). Međutim, iako je kadar poboljšan i dalje postoji deficit profesora iz istorije, matematike, geografije, fizike, hemije, biologija, engleskog jezika i drugih stručnih predmeta.

U cilju rešavanja ovog problema, Odsek za obrazovanje Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine je otvorio konkurs za stipendiranje deficitarnih kadrova²⁵⁵, a sa dve škole je potpisan ugovor o zapošljavanju po završetku školovanja kandidata. Ministarstvu prosvete u Rumuniji je predloženo da, kao dodatni stimulans rumunskim studentima iz Srbije koji upisuju studije iz deficitarnih predmeta u Rumuniji, dodeljuje veće stipendije, ali do sada nije dobijen nikakav odgovor.

Profesori sa Odseka za rumunistiku iz Novog Sada su izradili nastavni program za maternji jezik i maternji jezik sa elementima nacionalne kulture, ali još nisu uključeni u izradu delova - dopuna nastavnih programa za odgovarajuće nastavne predmete od interesa za rumunsku nacionalnu manjinu (istorija, geografija, muzička i likovna kultura).

Institut za kulturu iz Bukurešta organizuje svake godine seminare za stručna usavršavanja profesora rumunskog jezika u Rumuniji, ali Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije ne priznaje sertifikate Instituta²⁵⁶.

Odsek za obrazovanje je uputilo i predlog profesorima sa Odseka za rumunistiku iz Beograda i Novog Sada, kao i profesorima na Učiteljskom fakultetu (odeljenje u Vršcu) da napišu projekat za seminare na rumunskom jeziku i da se prijave na konkurs za odobravanje programa za stručno usavršavanje, Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.

²⁵⁵ Do sada je dato 23 stipendije.

²⁵⁶ Odsek za obrazovanje je predao Ministarstvu prosvete Republike Srbije i Ministarstvu prosvete Rumunije, predlog da nadležna Ministarstva obe države potpišu sporazum o uzajamnom usavršavanju nastavnog kadra i da se dobijeni sertifikati priznaju u obe države.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Vaspitno-obrazovne aktivnosti na rusinskom jeziku sprovode Odbor za obrazovanje Nacionalnog saveta rusinske nacionalne manjine i Društvo za rusinski jezik, književnost i kulturu čija se aktivnost dugi niz godina odvija kroz rad Aktiva nastavnika i Aktiva vaspitača rusinskog jezika. Na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu se obrazuju profesori rusinskog jezika i književnosti. U nastavi na rusinskom jeziku su angažovani nastavnici i profesori razredne nastave, profesori rusinskog jezika i književnosti i profesori drugih predmeta sa znanjem rusinskog jezika.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Bez ikakvog obrazloženja, Ministarstvo prosvete i sporta do sada nije odobrilo ni jedan akreditovani program stručnog usavršavanja nastavnika na slovačkom jeziku, iako ih je nekoliko bilo prijavljeno. U osnovnim školama u kojima je nastavni jezik slovački, većinu predmeta izvodi stručni kadar koji poznaje slovački jezik. Najčešći problem kadra postoji u pogledu defektologije, engleskog jezika, hemije, matematike a za nekoliko godina će se pojaviti problem i sa kadrom iz fizike i tehničkog obrazovanja.

Iz pojedinih predmeta nastavu na slovačkom jeziku trenutno izvode i nestručna lica ili nastavnici koji ne poznaju slovački jezik.

- Primera radi, u gimnaziji u Bačkom Petrovcu nekoliko profesora ne poznaje dovoljno slovački jezik, a u Kovačici je još gora situacija. U cilju rešavanja pomenutih problema, Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine stipendira buduće kadrove.

U školama se pri raspisivanju konkursa za pojedina radna mesta traži poznavanje nastavnog jezika, dok se lica koja ne poznaju jezik zapošljavaju samo do kraja školske godine.

Na Pedagoškom fakultetu u Somboru (koji radi kao izdvojeno odeljenje u Bačkom Petrovcu) se svega nekoliko predmeta predaje na slovačkom jeziku.

Udžbenici

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Iako su nacionalni saveti nacionalnih manjina preuzeli glavne aktivnosti u vezi sa izradom nastavnih sadržaja udžbenika na jezicima manjina, prostora za poboljšanje u ovoj oblasti ima, i u smislu povećanja nastavnih jedinica u vezi sa istorijom i kulturom nacionalnih manjina i u pogledu iskorenjivanja negativnih stereotipa u odnosu na pojedine manjinske grupe²⁵⁷.

Od vremena prvog izveštavanja, pored Zavoda za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva, udžbenike na jezicima nacionalnih manjina su počeli da štampaju i drugi izdavači²⁵⁸.

U udžbenicima na većinskom jeziku je zastupljen mali procenat kulturnog i istorijskog sadržaja u vezi sa pripadnicima nacionalnih manjina na ovim prostorima. Pripadnici nacionalnih manjina se uglavnom prikazuju fragmentarno, kroz istoriju svojih matičnih zemalja ili u okviru većih istorijskih događaja npr. Drugog svetskog rata, nekada u veoma negativnom svetlu što utiče na stvaranje negativnih stereotipa o njima.

Pravo pripadnika manjina da koriste udžbenike iz matičnih država se sporo ostvaruje, zbog usporenog administriranja u Ministarstvu prosvete i sporta Republike Srbije.

²⁵⁷ Mišljenje, član 12/86

²⁵⁸ Mišljenje, član 87, primer: Kreativni centar

Zbog malog tiraža, izmene u nastavnim programima često ne prate i izmenjene sadržaje u udžbenicima na jezicima nacionalnih manjina.

Budući da Srbi kao većinski narod i pripadnici nacionalnih manjina pridaju različitim crkvama, konstatacija države da se prevode udžbenici za versku nastavu na jezike nacionalnih manjina je netačna²⁵⁹.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Zbog nedostatka zakonskih rešenja, odobravanje uvoznih udžbenika i nastavnih sredstva kasni ili se ne ostvaruje odobravanje uvoza i korišćenja istih.²⁶⁰

Autorski udžbenici se pišu samo iz mađarskog jezika i književnosti i mađarskog jezika sa elementima nacionalne kulture, a u nekim nižim razredima osnovne škole i iz muzičke i likovne kulture. Udžbenici za ostale predmete se prevode sa srpskog jezika. Na žalost, prevodi udžbenika se izdaju sa kašnjenjem, zbog vremena koje je potrebno da bi se preveli, zbog čega učenici koji nastavu pohađaju na mađarskom jeziku nisu u mogućnosti da ih upotrebljavaju od samog početka školske godine, pa čekaju na prevod novog udžbenika još celu školsku godinu. U srednjim stručnim školama postoji veliki deficit udžbenika za stručne predmete na mađarskom jeziku, čak i onih prevedenih, jer se zbog malog tiraža ne izdaju redovno.

Edukativni centar Roma

Na romskom jeziku su štampani bukvar za prvi razred²⁶¹ i radna sveska za prvake²⁶². Prošle 2006. godine su štampane još dve knjige: izbor iz lektire za drugi i treći razred. Organizacija Save the Children je štamkala zbirku odabranih narodnih pesama i priča „Đelem, đelem“ na romskom jeziku, sa prevodom na srpski i engleski jezik u tiražu od 1000 primeraka.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Udžbenici su prevodi srpskih udžbenika na rumunski jezik i zbog toga ne stižu na vreme u škole. Skuplji su od udžbenika na srpskom jeziku, a zbog malog tiraža ih štampa jedino Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava iz Beograda - odeljenje u Novom Sadu.

Iako je Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije odobrilo korišćenje udžbenika na jezicima nacionalnih manjina iz njihovih matičnih država, oni se mogu koristiti samo kao pomoćni udžbenici.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Uz pomoć slovačkog nacionalnog saveta je formiran tim stručnjaka za izradu nastavnih planova i programa. Do sada su:

- Sastavljeni nastavni planovi i programi za niže razrede i za peti razred iz maternjeg jezika, maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture, muzičke kulture i dodaci iz nacionalne kulture za prirodu i društvo i likovnu kulturu.
- U toku je izrada planova za srpski jezik kao nematernji, muzičku kulturu i istoriju za učenike do 8. razreda i učenike gimnazije.
- Izdaju se udžbenici za maternji jezik i jezik sa elementima nacionalne kulture za sve razrede osnovne škole i gimnazije u kojima je otpočela reforma školstva.
- Za muzičku kulturu se izdaju novi udžbenici i CD uz udžbenike za 1. i 2. razred osnovne škole.

²⁵⁹ Napomena uz Prvi Izveštaj Savezne republike Jugoslavije, 2002, član 12, stav 1/3 Obrazovanje

²⁶⁰ 2003-2006.

²⁶¹ 2000. godine

²⁶² 2001. godine

- U toku je izdavanje novog udžbenika za 3. razred za muzičku kulturu.
- Odobreno je pisanje udžbenika za 4. razred za muzičku kulturu.
- Za likovnu kulturu su pripremljeni nastavni planovi i programi i dodaci koji treba da se štampaju za 5. razred osnovne škole pa do 2. razreda gimnazije.
- Štampaju se udžbenici za predškolske ustanove na slovačkom jeziku – prevodi sa srpskog jezika.

Dok su u udžbenicima maternjeg jezika, muzičke i likovne kulture, prirode i društva i istorije u velikoj meri zastupljena nacionalna obeležja²⁶³, svi ostali udžbenici se za osnovne škole i gimnazije prevode sa srpskog jezika i izlaze sa zakašnjenjem od nekoliko meseci, najviše godinu dana.

Na slovačkom jeziku je do 2006. godine udžbenike štampao samo jedan izdavač²⁶⁴, a sada su dostupni i pojedini naslovi za niže razrede drugih izdavača²⁶⁵.

Udžbenici za slovački jezik se postepeno (ulaskom reforme u pojedine razrede) izdaju i u novom prerađenom izdanju, modernizovani i osavremenjeni, a Zavod za izdavanje udžbenika je omogućio i izdavanje priručnika uz njih. Tako se uz čitanku i udžbenik iz jezika izdaje i lektira, dok su autori udžbenika stručnjaci i iskusni praktičari iz redova manjina.

U Republici Srbiji je odobren uvoz udžbenika na jezicima manjina iz njihovih matičnih zemalja, a slovačka nacionalna manjina za sada uvozi samo udžbenike za veronauku.

U poslednje tri godine, nacionalni savet slovačke nacionalne manjine uz finansijsku podršku Pokrajinskog sekretarijata za propise, upravu i nacionalne manjine i donacija iz matične zemlje obezbeđuje besplatne udžbenike za izučavanje jezika sa elementima nacionalne kulture za sve učenike koji pohađaju ovaj vid nastave²⁶⁶.

U proceduri u kojoj Ministarstvo prosvete i sporta odobrava štampanje udžbenika na manjinskom jeziku uz predhodno pribavljeno mišljenje predstavnika Nacionalnih saveta i u kojoj se nastavni program donosi na predlog tima stručnjaka za svaku manjinsku zajednicu uz predhodno odobravanje Nacionalnog saveta date manjinske zajednice, do sada nisu evidentirani problemi pri davanju saglasnosti na udžbenike na slovačkom jeziku.

Preporuke

Vojvođanski centar za ljudska prava

- Na teritoriji u kojima pripadnici nacionalnih manjina čine većinu stanovništva bi trebalo ponovo uvesti ravnopravnu upotrebu latiničnog i ćirilichnog pisma za srpski jezik.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Raditi na osnivanju i institucionalizaciji lektorata, učiteljskog fakulteta i studija kroatistike.
- Država treba da stipendirati deficitarne nastavne kadrove i da im omogućiti dodatno usavršavanje u zemljama maticama.
- Država treba da omogućiti dolazak gostujućih profesora iz zemalja matica nacionalnih manjina.
- Radikalno izmjeniti dijelove kurikuluma na svim razinama obrazovanja.

²⁶³ Primera radi, uz udžbenik istorije je štampan obiman dodatak nacionalne kulture u udžbenik za 7. i 8. razred i 3. razred gimnazije. Udžbenik prirode i društva u 4. razredu ima dodatak nacionalne istorije i kulture.

²⁶⁴ Zavod za izdavanje udžbenika

²⁶⁵ Kreativni centar

²⁶⁶ Udžbenici se obezbeđuju putem projekata Nacionalnog saveta slovačke nacionalne manjine koji se podnose Pokrajinskom sekretarijatu za propise, upravu i nacionalne manjine, a koji u okviru predviđene sume kao priprijet predviđaju nabavku udžbenika.

Edukativni centar Roma

- Štampati materijale na romskom jeziku, primerene deci predškolskog uzrasta.
- U predškolskim ustanovama, u kojima postoje uslovi (zainteresovanost roditelja) obezbediti nastavnika romske nacionalnosti za nastavu negovanja romskog jezika sa elementima nacionalne kulture.
- Na završnim godinama studija učiteljskog fakulteta i pedagoške akademije održati predavanja o romskoj kulturi, stanovanju, jeziku, istoriji...
- Obezbediti uslove da se štampaju udžbenici na romskom jeziku za predmet negovanje maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture od prvog do osmog razreda. Svim učenicima koji pohađaju ovaj predmet obezbediti besplatne udžbenike.
- U što više škola zaposliti „romskog asistenta“.
- Uvesti «romskog asistenta» u predškolske ustanove.
- Uspostaviti bolju komunikaciju između školskih uprava i romske zajednice da bi se bolje procenilo kojim je školama potreban „romski asistent“.

Paragraf 3 člana 12

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Odredbom *novog Ustava* koja daje mogućnost da APV svojim propisom, ustanovi i dodatna prava nacionalnih manjina (čl. 79 st. 2) za čije će ostvarivanje obezbediti sredstva iz izvornih prihoda (čl. 184), otvorena je mogućnost da pripadnici nacionalnih manjina koji tradicionalno žive na teritoriji APV vrata prava u obrazovanju koja su uživala do 1992. godine.

*Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*²⁶⁷ (čl. 7 st.2) je propisano da se za pripadnike nacionalne manjine obrazovno-vaspitni rad ostvaruje na maternjem jeziku, i da se samo izuzetno može organizovati i na srpskom jeziku. Sve do 1992. godine, kada su stupili na snagu *ZOŠ, Zakon o srednjoj školi*²⁶⁸ i *Zakon o društvenoj brizi o deci*, vaspitno-obrazovni rad se ostvarivao na mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom i srpsko-hrvatskom jeziku pod potpuno jednakim uslovima u pogledu broja učenika, kao i na srpskom jeziku. Od 1992. godine se na jezicima nacionalnih manjina, bez izdvajanja jezika koji su tradicionalno u upotrebi na teritoriji APV, može izvoditi nastava samo ako se kod upisa u I razred osnovne škole i u srednjoj školi u već formiranim odeljenjima, za ovakvu nastavu opredeli najmanje 15 učenika pripadnika nacionalnih manjina. Za formiranje odeljenja na srpskom jeziku nije propisan minimalan broj učenika, te je teško primenljiva odredba člana 13. stav 3 *ZZPSNM*, kojom se garantuje nacionalnim manjinama da mogu sticati obrazovanje na svom jeziku, iako je broj učenika manji od zakonom propisanog za sticanje obrazovanja na srpskom jeziku.

*Zakonom o visokom obrazovanju*²⁶⁹ (čl. 4 st.1 tačka 6) propisano je da se delatnost visokog obrazovanja zasniva, između ostalog, i na poštovanju ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih vidova diskriminacije.

Pravo na jednakost i zabrana diskriminacije u obrazovanju garantuje ZOSOV :

- *ZOSOV* (čl. 4. st. 2) je propisana jednakost građana Republike Srbije u ostvarivanju prava na obrazovanje i vaspitanje, bez obzira na nacionalnu i jezičku pripadnost.
- *ZOSOV* su zabranjene, u ustanovama u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, aktivnosti kojima se ugrožavaju, omalovažavaju ili diskriminišu grupe i pojedinci po osnovu nacionalne, jezičke i verske pripadnosti i podsticanje takvih aktivnosti (čl. 46 st. 1).

²⁶⁷ Službeni glasnik RS, br. 62/2003, 64/2003, 58/2004, 79/2005, 101/2005, u daljem tekstu: *ZOSOV*

²⁶⁸ “Službeni glasnik RS”, br.50/92, u daljem tekstu: *ZSS*

²⁶⁹ Službeni glasnik RS, br. 76/2005, u daljem tekstu: *ZVO*

- *ZOSOV* je data i definicija diskriminacije deteta i učenika, koja obuhvata svako neposredno ili posredno pravljenje razlike ili njihovo povlađivanje, isključivanje ili ograničavanje, čiji je cilj sprečavanje ostvarivanja prava, smanjenje prava ili prestanak jednakog tretmana deteta i učenika (čl. 46 st 2).
- Za ugrožavanje, omalovažavanje ili diskriminaciju grupa ili pojedinaca po osnovu nacionalne, jezičke ili verske pripadnosti propisana je novčana kazna (čl. 145 st. 1 tačka 3 i st. 2).
- Kao teža povreda radne obaveze zaposlenog u ustanovi *ZOSOV* je propisano izražavanje nacionalne ili verske netrpeljivosti (čl. 131 st. 1 tačka 4), za koji se, ako je učine nastavnik, vaspitač ili stručni saradnik udaljavaju sa rada do okončanja disciplinskog postupka (čl. 131 st. 2).

Mogućnosti školovanja na jezicima nacionalnih manjina su poprilično neujednačene: veće su u sredinama u kojima pripadnici nacionalnim manjina čine većinu (npr. Slovaci u Bačkom Petrovcu, Staroj Pazovi i Kovačici), a manje u sredinama u kojima je njihov broj mali (npr. Mađari u Sremu ili južnom Banatu).

- Primera radi, pripadnici mađarske, rumunske, rusinske i slovačke nacionalne manjine imaju na raspolaganju dve mogućnosti: da nastavu prate na srpskom jeziku ili da se opredele za školovanje u udaljenim mestima, tj. da do najbliže škole putuju ili da se presele tamo gde im se nudi mogućnost školovanja na maternjem jeziku.

Pripadnici nacionalnih manjina u APV imaju mogućnost školovanja u okviru jedinstvenog obrazovnog sistema od predškolskog nivoa do nivoa visoke škole. Ukoliko za to postoje uslovi, mogu se školovati: a) na svom maternjem jeziku, b) dvojezično, a u c) slučaju da pohađaju nastavu na srpskom jeziku imaju mogućnost izučavanja maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture.

Iako u APV postoji veće broj nacionalnih manjina, nastava se sprovodi na 6 nastavnih jezika na: srpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom i hrvatskom jeziku. Za pripadnike ukrajinske i romske nacionalne manjine izučavanje jezika sa elementima nacionalne kulture predstavlja jedini oblik obrazovanja na maternjem jeziku. Od školske 2007/2008. godine uvedeno je po prvi put i izučavanje bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture.

Tvrđnja izneta u prvom Državnom izveštaju da su izmenjene i u izvesnom smislu unapređene relevantne odredbe nekih propisa koji se odnose na pripadnike nacionalnih manjina poput: *Zakona o osnovnoj školi, Zakona o srednjoj školi i ZVO* su netačne, jer odredbe pomenutih zakona, kojima se uređuju prava nacionalnih manjina, u momentu pisanja ovog izveštaja, nisu menjane od 1992. godine²⁷⁰.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

U APV je i dalje prisutna praksa otvaranja posebnih odeljenja za Rome, a koju je Savetodavni komitet okarakterisao kao rizik stavljanja te dece u neravnopravan položaj i ugrožavanje sprovođenja ovog člana konvencije i principa o međukulturalnom dijalogu sadržanom u članu 6 *OKNM*²⁷¹.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Za romsku nacionalnu zajednicu je najviše učinjeno na polju obrazovanja, a afirmativne akcije za upis Romske dece u srednje, više škole i na fakultete, definisane odredbama *ZZPSNM*, se uglavnom poštuju.

²⁷⁰ Napomena uz Prvi Izveštaj Savezne republike Jugoslavije, 2002, Deo II Nova manjinska politika, tačka 2.3

²⁷¹ Mišljenje, član 12/90

Sudeći po dosadašnjim rezultatima, organizacije koje su postigle najveći uspeh u oblasti obrazovanja Roma su: Matica romska, Društvo za jezik i književnost Roma Vojvodine i Edukativni centar Roma iz Subotice.

Edukativni centar Roma

Problem je što se u školama koje su bliže romskim naseljima, osnivaju posebna odeljenja samo za romsku decu.

- Na primer, u mestu Tornjoš, u okviru osnovne škole Termekenji Ištvan, romska deca su smeštena u posebna odeljenja od I do IV razreda. Ona se od V razreda uključuju u mešovite razrede, a u višim razredima dolazi do njihovog naglog osipanja i napuštanja škole. Slična je situacija i u osnovnoj školi «10. Oktobar» u Horgošu i «Žarko Zrenjanin» u Apatinu. U pomenutim školama se ništa ne preduzima da se romskoj deci pomogne da savladaju obavezno školsko gradivo.
- Prema najnovijim saznanjima, u Apatinu postoje izdvojena odeljenja za Rome već 25 godina i to od I do VIII razreda, jer za to postoji saglasnost roditelja. Ovo treba uzeti sa rezervom budući da su i sami roditelji pohađali istu školu i da nisu informisani o mogućnosti da njihova deca pohađaju mešovita odeljenja.

Kako u APV i Srbiji ne postoji praksa da se ovakvi podaci objavljuju javno, Edukativni centar Roma je odlučan da ih u buduće učini što vidljivijim i da na taj način natera državne organe da što hitnije reše problem segregacije romske dece.

Član 13.

1. U okviru sistema obrazovanja ugovornice će priznati pravo pripadnika nacionalnih manjina na osnivanje i vođenje sopstvenih privatnih institucija za obrazovanje i osposobljavanje.
2. Vršenje tog prava ne povlači nikakvu finansijsku obavezu za ugovornice.

Paragraf 1 člana 13

Normativni okvir

Vojvođanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

ZOSOV (čl.31 st.1) je data mogućnost da osim Republike, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, osnovnu školu može osnovati i drugo pravno i fizičko lice²⁷².

Primena

Vojvođanski centar za ljudska prava

Jeziци nacionalnih manjina se ne izučavaju u privatnim srednjim školama, kao ni u jedinoj privatnoj osnovnoj školi u Srbiji²⁷³.

Preporuke

%

Paragraf 2 člana 13

%

Član 14.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da uči svoj maternji jezik.

²⁷² Mišljenje, član 13/93

²⁷³ Osnivanje i održavanje privatnih obrazovnih ustanova, škola i univerziteta, na kojima će se pravo na obrazovanje organizovati na jezicima nacionalnih manjina ili dvojezično, utvrđeno je ZZPSNM (čl. 15). Zakonom o srednjoj školi, Zakonom o višoj školi i Zakonom o univerzitetu data je mogućnost da osim opštine, pokrajine i republike ove ustanove osnivaju i fizička lica. ZOSOV (čl.31 st.1) data je mogućnost da osim Republike, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, osnovnu školu može osnovati i drugo pravno i fizičko lice.

2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ako ima dovoljno zahteva, ugovornice će nastojati da obezbede, koliko god je moguće i u okviru svojih obrazovnih sistema, da pripadnici tih manjina imaju odgovarajuće mogućnosti da imaju nastavu na maternjem jeziku ili dobijaju časove iz tih jezika.

3. St. 2 ovog člana primeniće se bez štete po izučavanje zvaničnog jezika ili nastave na tom jeziku.

Paragraf 1 člana 14

Normativni okvir

%

Primena

Vojvođanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Izučavanje brojnih manjinskih jezika u APV je i dalje aktuelno, a najveća novinu od vremena prvog izveštavanja, predstavlja uvođenje nastave učenja bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture.

Uprkos zahtevima manjinskih zajednica i preporuka Savetodavnog komiteta da učenje maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture budu integrisano u redovan školski program i da se uvrsti u grupu obaveznih predmeta, ono se i dalje nalazi u grupi fakultativnih nastavnih predmeta²⁷⁴.

Poseban problem u budućnosti predstavljaće obrazovanje Roma povratnika iz zapadnih zemalja²⁷⁵.

U pogledu skretanja pažnje na mogućnost izučavanja jezika nacionalne manjine, ono se razlikuje od škole do škole, budući da pomenute mogućnosti nisu utvrđene kao pravne obaveza.

Za pripadnike nacionalnih manjina koji žive na teritoriji u kojoj nisu zastupljeni u većem broju te pohađaju nastavu na srpskom jeziku, otvorena je mogućnost izučavanja maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture u osnovnim i srednjim školama. Ovakav vid nastave je organizovan za govornike: mađarskog, slovačkog, rumunskog, hrvatskog i rusinskog jezika. Za govornike romskog i ukrajinskog, izučavanje maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture, za sada predstavlja jedini vid obrazovanja na maternjem jeziku. Novinu predstavlja uvođenje učenje bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture, od septembra 2007. godine.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Bunjevački jezik se nekada učio i u školama. Prve se spominju sredinom XVIII veka u Subotici i okolnim selima, a funkcionisale su sve do sredine XIX veka, kada su ukinute, jer je mađarski uveden kao zvanični jezik. U vreme kada je severna Bačka pripadala Austrougarskoj, Bunjevci su pohađali škole na mađarskom jeziku i prelazili su u mađarsku naciju da bi se lakše zapošljavali i napredovali u poslu.

Školstvo na bunjevačkom jeziku je ponovo uspostavljeno od 1918. do 1941. godine, ali je početkom Drugog svetskog rata ukinuto. Bunjevački jezik se od tada do danas uči i koristi isključivo u okviru porodica i u međusobnoj komunikaciji samih Bunjevaca, a bunjevačka deca u školama pričaju i uče isključivo srpski jezik. Prenošenjem bunjevačkog jezika s kolena na koleno, ovaj je jezik uspeo da se očuva, ali njegovi govornici nemaju priliku da išta uče o svojoj istoriji, umetnosti ili književnosti.

Bunjevci dugo nisu imali mogućnosti da uče maternji jezik sa elementima nacionalne kulture, iako je bilo zahteva za tim. Njihov zahtev je ispunjen u septembru 2007. godine, uvođenjem učenja bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture.

²⁷⁴ Mišljenje, član 14/98

²⁷⁵ Mišljenje, član 14/100

Edukativni centar Roma

Romska zajednica je izrazila zainteresovanost za negovanje romskog jezika u osnovnim školama i u narednom periodu, te se na početku školske godine vrši anketa učenika i roditelja o tome da li žele da izučavaju ovaj predmet. Problem je što ocena iz ovog predmeta ne ulazi u prosek.

Za sada ne postoje zvanični podaci za 2005/06 školsku godinu, iako nezvanični pokazatelji ukazuju na to da ovaj tip nastave ima uzlazni trend.

Romski jezik u Srbiji nije standardizovan, iako je Međunarodna komisija za romski jezik za evropsku i svetsku romsku zajednicu kao standard usvojila abecedu Marsela Kurtijade. U Srbiji se u novije vreme, pored pomenute abecede, koristi i abeceda Ibrahima Osmanija iz Preševa, a oba pisma se tretiraju kao legitimna. U APV se od 1996. godine u praksi, u okviru predmeta "Negovanje maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture", koristi ćirilično pismo kojim je Trifun Dimić (vojvođanski romski književnik) beležio dela na romskom jeziku.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Za učenike koji su se deklarirali kao Rumuni, a pohađaju nastavu na srpskom jeziku, uveden je izborni predmet «maternji jezik sa elementima nacionalne kulture». Iako su svi nacionalni saveti nacionalnih manjina tražili od Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije da se ovaj predmet uvede kao obavezni, a ne kao izborni, ministarstvo do sada nije izašlo u susret njihovom zahtevu.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

U Novom Sadu je 2006/2007. školske godine počelo izučavanje rusinskog jezika kao izbornog predmeta na srednjoškolskom stepenu.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Zbog malog broja učenika koji pohađaju nastavu učenja slovačkog jezika sa elementima nacionalne kulture, nastavnici su prinuđeni da putuju i rade u više škola a ove školske godine su neki od njih ostali i bez punog radnog vremena²⁷⁶.

Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

Zajednički jezik Nemaca u Srbiji je takozvani Hochdeutsch, a budući da potiču iz različitih nemačkih pokrajina, koriste različita narečja i dijalekte.

Nemački jezik se izučava kao strani jezik u školama i na fakultetima. Celokupno izvođenje nastave na nemačkom jeziku nije organizovano ni u jednoj školi.

Radio Sunce – Glas južnog Banata

Osnovna škola na češkom jeziku postojala je u Češkom selu do 1974. godine, kada je zatvorena zbog malog broja đaka.

Poslednjih nekoliko godina, Češka Republika obezbeđuje učitelja koji zainteresovanoj deci i odraslima fakultativno daje časove češkog jezika. Nastava se održava u prostorijama udruženja «Česi južnog Banata» i u seoskim školama u Kruščici i Češkom Selu.

Društvo Slovenaca «Kredarica», Novi Sad

Slovenački jezik se na prostoru današnje Republike Srbije upotrebljava više od 150 godina, a poslednjih 10 godina njegovi govornici doživljavaju nacionalno buđenje, koje ispoljavaju kroz međusobno organizovanje u udruženja i kulturne zajednice.

²⁷⁶ Primer osnovne škole u Erdeviku, Ljubi i Bingulji

Pripadnici slovenačke nacionalnosti pohađaju časove slovenačkog jezika u Udruženju Kredarica od 1998. godine. Kurseve je do sada pohađalo preko 300 članova, a časove drže 3 učiteljice koje finansira Ministarstvo za školstvo Republike Slovenije.

Preporuke

Edukativni centar Roma

- U što više osnovnih škola, u kojima ima romske dece, uvesti predmet „negovanje romskog jezika sa elementima nacionalne kulture“.

Paragraf 2 člana 14

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

ZOSOV (čl. 7 st. 2) je propisano da se za pripadnike nacionalne manjine obrazovno-vaspitni rad ostvaruje na maternjem jeziku, i da se samo izuzetno može organizovati i na srpskom jeziku.

Republika Srbija bi trebalo da za ove izuzetke od zagarantovanog pravila propiše posebne zakone kojima se uređuje predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje, jer su odredbe ovih zakona ostale neusaglašene sa ovom novom odredbom o pravu nacionalnih manjina.

Za 14 godina važenja *ZOŠ*, ministar prosvete nije propisao način dvojezičnog ostvarivanja nastavnog plana i programa. Prvi državni izveštaj o primeni *OKNM* koristi termin “dvojezična nastava” iako ne postoji definicija za ovakav vid nastave.

Novim *ZVO*²⁷⁷ data je mogućnost da visokoškolska ustanova organizuje i izvodi studije, ili pojedine delove studija, izradu i odbranu doktorske disertacije na jeziku nacionalne manjine u skladu sa statutom. Uslov za ostvarivanje studijskog programa na jeziku nacionalne manjine je da program bude odobren, odnosno akreditovan (čl. 80).

ZVO je propisivanje uslova za organizovanje studija na jeziku nacionalne manjine prepušteno statutu univerziteta, umesto da je to propisano *ZVO*, iako se *novim Ustavom* garantuje da se dostignuti nivo manjinskih prava ne može smanjivati.

Ni *Zakon o univerzitetu*, a ni *Zakon o višoj školi* nisu razradili način na koji pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju pravo na sticanje obrazovanja na svom jeziku i pored jasne odredbe *Ustava* da se *Zakonom* uređuje ostvarivanje prava nacionalnih manjina na školovanje na svom jeziku.

Delegiranje višoj školi i fakultetu da odlučuje, bez merila propisanih zakonom, da li će udovoljiti zahtevu studenata, pripadnika nacionalnih manjina da se nastava organizuje na jeziku nacionalne manjine i zavisnost ostvarivanja ovog prava od odluke Vlade Republike Srbije, ne može se smatrati rešenjem koje je u skladu sa Ustavom. Pravo pripadnika nacionalnih manjina ne može zavisiti od promena sastava vlade i političkih organizacija na vlasti, kao ni od promene sastava organa na višim školama i fakultetima koji se takođe menjaju u zavisnosti od promene vlasti.

Primena

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje na jezicima manjina

Vojvodanski centar za ljudska prava

ZOSOV utvrđen je pripremni predškolski program kao deo obaveznog obrazovanja i vaspitanja u devetogodišnjem trajanju. Pripremni predškolski program se ostvaruje u godini pred polazak u školu, u trajanju od najmanje šest meseci do četiri sata dnevno (čl. 85 st. 2. i 3). Roditelji su dužni da upišu dete starosti od pet i po do šest i po godina radi pohađanja pripremnog predškolskog

²⁷⁷ Službeni glasnik RS, br. 76/2005

programa. Pripremni predškolski program se ostvaruje u dečjem vrtiću ili osnovnoj školi (čl. 89 st. 1. i 3).

Uz primenu odredbe člana 7. stav 2 Zakona, ovaj program bi trebalo da se za pripadnike nacionalnih manjina ostvaruje na jeziku nacionalne manjine kako bi deca mogla da nastave školovanje u osnovnoj školi na svom jeziku. Pripremni predškolski program se na teritoriji APV ostvaruje na mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom i hrvatskom jeziku.

U 23 predškolske ustanove (u opštinama: Ada, Apatin, Bačka Topola, Bečej, Žitište, Zrenjanin, Kanjiža, Kikinda, Kovačica, Kovin, Kula, Mali Idoš, Nova Crnja, Novi Bečej, Novi Kneževac, Odžaci, Plandište, Senta, Sombor, Srbobran, Subotica, Temerin i Čoka) i gradu Novom Sadu, pripremni predškolski program se ostvaruje na mađarskom jeziku za 2073 dece u 125 vaspitnih grupa.

Na slovačkom jeziku, pripremni predškolski program se ostvaruje u 7 predškolskih ustanova (u opštinama Alibunar, Bač, Bačka Palanka, Bački Petrovac, Beočin, Kovačica, Stara Pazova) i u gradu Novom Sadu za 385 dece u 23 vaspitne grupe.

Na rumunskom jeziku, pripremni predškolski program se ostvaruje u 5 predškolskih ustanova (u opštinama: Alibunar, Bela Crkva, Vršac, Žitište, Kovačica i Plandište) za 137 dece raspoređene u 12 vaspitnih grupa.

Na rusinskom jeziku, pripremni predškolski program se ostvaruje u 3 predškolske ustanove (u opštinama: Vrbas, Kula i Žabalj) za 83 dece raspoređene u 4 vaspitne grupe.

Na hrvatskom jeziku, pripremni predškolski program se ostvaruje u 1 predškolskoj ustanovi u opštini Subotica za 10 dece u 1 vaspitnoj grupi.

Pripremni predškolski program se ostvaruje dvojezično, na srpskom i na jeziku nacionalne manjine u 10 predškolskih ustanova za 325 dece raspoređene u 20 vaspitnih grupa:

- Na srpskom i mađarskom za 167 dece u 12 vaspitnih grupa u 6 predškolskih ustanova (u opštinama: Bačka Topola, Žitište, Kikinda, Pančevo i Sombor).
- Na srpskom i rumunskom za 61 dete raspoređeno u 4 vaspitne grupe u 2 predškolske ustanove (u opštinama: Alibunar i Vršac).
- Na srpskom i hrvatskom za 53 dece u 1 vaspitnoj grupi u 1 predškolskoj ustanovi u opštini Subotica.

Pripremni predškolski program na srpskom jeziku pohađa 269 dece Mađara, 71 dete Slovaka, 46 dece Rumuna, 57 dece Rusina i 494 dece Hrvata.

Edukativni centar Roma

Romska deca iz Subotice imaju mogućnost negovanja svog jezika u okviru državne predškolske ustanove "Naša radost". Sa njima rade romski asistenti koje angažuje NVO "Edukativni centar Roma" iz Subotice. Deci je omogućeno da naučene pesmice na romskom jeziku izvode na javnim priredbama koje organizuje predškolska ustanova.

Ovakav vid "negovanje romskog jezika" bio je sastavni deo programa, koji je od 1996. do 2002. godine sprovodio Centar za interaktivnu pedagogiju iz Beograda na teritoriji Srbije, u okviru 14 romskih predškolskih grupa po programu "Korak po korak"- "Dečiji vrtić kao porodični centar". Iako je program završen, "negovanje maternjeg jezika" u predškolskoj ustanovi u Subotici zadržano je u inkluzivnim odelenjima sa romskom decom. Probleme predstavljaju:

- Zakonska nedefinisanost zanimanja "romski asistent", zbog čega se asistenti angažuju samo preko projekata, iako je njihova uloga u obrazovanju romske dece u ovom uzrastu ključna

zbog dečjeg nepoznavanja većinskog jezika što otežava njihovu komunikaciju sa vaspitačima.

- Nedostatak adekvatnih slikovnica i radnih listova za decu predškolskog uzrasta na romskom jeziku, zbog čega romski asistenti uglavnom koriste delove programa za učenje "romskog jezika sa elementima nacionalne kulture" za osnovnu školu i časopis "Čvaorrenge them".

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Predškolsko vaspitanje na rusinskom jeziku ima tradiciju dužu od jednog veka i u kontinuitetu se odvija u Ruskom Krsturu od 1902, a u Kucuri od 1905. godine. Vaspitno-obrazovne aktivnosti dece predškolskog uzrasta se na rusinskom jeziku odvijaju u Ruskom Krsturu, Kucuri i Đurđevu (tri naselja u kojima Rusini žive u najvećem broju). U sredinama u kojima ne postoji mogućnost organizovanja redovnih predškolskih vaspitnih grupa na rusinskom jeziku, rusinski jezik se izučava fakultativno kao negovanje rusinskog jezika: u Novom Sadu, Vrbasu i Kuli. U planu je obuhvat dece negovanjem rusinskog jezika u okviru predškolskih odeljenja u opštini Šid u mestima: Šid, Bačinci, Berkasovo i Bikić Do.

Obrazovanje na jezicima manjina u osnovnim školama

Vojvođanski centar za ljudska prava

Na teritoriji APV se u osnovnim školama obrazovanje stiče na 6 jezika: na srpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom i hrvatskom jeziku i dvojezično na jeziku manjine i iz pojedinih nastavnih predmeta na srpskom jeziku.

Osnovno obrazovanje se na mađarskom jeziku stiče u 8 osnovnih škola, na slovačkom u 5, na rumunskom u 4 i na rusinskom u 1 osnovnoj školi.

U 92 osnovne škole, obrazovanje se stiče na 2 jezika:

- Na srpskom i mađarskom u 64 osnovne škole (u 21 postoje i viša odeljenja sa nastavom na mađarskom jeziku).
- Na srpskom i slovačkom u 11 osnovnih škola (u 5 škola su brojnija odeljenja sa nastavom na slovačkom).
- Na srpskom i rumunskom jeziku u 12 osnovnih škola (u 1 školi je više odeljenja sa nastavom na rumunskom).
- Na srpskom i rusinskom u 2 osnovne škole.
- Na srpskom i hrvatskom u 3 osnovne škole.

U 6 osnovnih škola, obrazovanje se stiče na 3 jezika: na srpskom, rumunskom i mađarskom (u 2 škole), na srpskom, slovačkom i mađarskom (u 2 škole) i na srpskom, mađarskom i hrvatskom (u 2 škole).

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

U naseljima sa većom koncentracijom makedonskog stanovništva u Vojvodini je u periodu od 1946 – 1958. godine u osnovnim školama bila organizovana celokupna nastava na makedonskom jeziku (Jabuka, Glogolj, Kačarevo itd.). Nakon toga se makedonski izučavao kao nastavni predmet sa tri časa nedeljno, od I – VIII razreda osnovne škole.

Od 1976. godine, uz saglasnost roditelja i učenika makedonski jezik je uveden kao jezik društvene sredine u osnovnoj školi "Goce Delčev" u Jabuci. Sem pripadnika makedonske nacionalne manjine, izučavali su ga od predškolskog uzrasta do 8 razreda i pripadnici drugih naroda i narodnosti (u Jabuci živi preko 70% Makedonaca).

U Srbiji su u toku pripreme za uvođenje makedonskog jezika sa elementima nacionalne kulture od predškolskog uzrasta do 8. razreda osnovne škole, u sredinama u kojima živi veći broj pripadnika ove nacionalne manjine.

Na filološkom fakultetu u Beogradu, Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i na Filozofskim fakultetima u Nišu, Kragujevcu i Kosovskoj Mitrovici postoje katedre za izučavanje makedonskog jezika.

Za učenike pripadnike makedonske nacionalne manjine u Srbiji, Vlada Republike Makedonije godišnje dodeljuje 3-5 stipendija za studiranje na nekim od univerziteta u Makedoniji. Do sada je upisan 21 student.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Od strane Ministarstva za obrazovanje i sport postoji velika sporost u rešavanju problema osamostaljenja osnovne škole u Torku i Više pedagoške škole u Vršcu, iako su svi elaborati predati na vreme.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Osnovno obrazovanje i vaspitanje na rusinskom jeziku ima dugu tradiciju²⁷⁸. Kao i u slučaju predškolskog vaspitanja, redovna nastava na rusinskom jeziku od I-VIII razreda se održava u tri naselja u kojima Rusini čine većinu. Ona se u celini odvija na rusinskom jeziku, a škole u Kucuri i Đurđevu su dvojezične, sa odeljenjima na rusinskim i odeljenjima sa srpskim nastavnim jezikom. U rusinskim sredinama, u kojima zbog manjeg broja učenika i teritorijalnog principa upisa učenika, ne postoji mogućnost izvođenja redovne nastave na rusinskom jeziku, organizuje se izučavanje rusinskog jezika kao izbornog predmeta sa elementima nacionalne kulture²⁷⁹.

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

ZOSOV je omogućeno otvaranje odeljenja sa nastavom na manjinskom jeziku ako se za to izjasni najmanje 15 učenika. Praksa pokazuje da je u Staroj Pazovi Ministarstvo prosvete dozvolilo otvaranje tri odeljenja prvog razreda sa ukupnim brojem 45, dok je u manjim sredinama naseljenim slovačkim stanovništvom (kao što je Lug) 2006. godine zbog malog broja učenika došlo do spajanja i kombinovanja odeljenja.

Obrazovanje na jezicima manjina u srednjim školama

Vojvodanski centar za ljudska prava

U 40 srednjih škola u APV, obrazovanje se stiče na jezicima manjina u:

- 12 gimnazija (9 na mađarskom jeziku, 2 na slovačkom i 1 na rusinskom),
- 25 stručnih škola (24 na mađarskom i 1 na rumunskom),
- 2 mešovite škole (gimnazija + stručna škola) (1 na mađarskom i 1 na rumunskom).
- 1 umetničkoj školi na mađarskom jeziku.

Jedan od osnovnih razloga smanjenja broja učenika svih nacionalnosti u APV u srednjim školama je demografske prirode. Drugi razlog je postojeća mreža srednjih škola koja ne nudi dovoljno obrazovnih profila za učenike slovačke, rumunske i rusinske nacionalne manjine: nastava se na slovačkom i rusinskom jeziku može pratiti samo u gimnazijama, a na rumunskom jeziku u gimnaziji i u Ekonomsko-trgovinskoj školi. Za razliku od pripadnika ove 3 nacionalne manjine, Mađari mogu pratiti nastavu u gimnazijama i u više stručnih srednjih škola. Treći razlog smanjenja broja učenika pripadnika nacionalnih manjina je nedostatak kvalifikovanog nastavnog kadra u postojećim gimnazijama u kojima se nastava izvodi na slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku. Uglavnom se opšti predmeti predaju na srpskom jeziku, a u slučaju nastave na mađarskom jeziku i predmeti iz nekih stručnih predmeta.

²⁷⁸ Rusini su se na prostor Vojvodine počeli doseljavati 1745. godine, a prvu školu osnovali su u Ruskom Krsturu 1753. godine. U Kucuri je škola počela da radi 1765, Novom Sadu 1823, Šidu 1818, Bačincima 1847, Đurđevu 1880. godine.

²⁷⁹ U Novom Sadu (15 osnovnih škola), Vrbasu (4), Kuli (2), Novom Orahovu, opštini Bačka Topola (2), Gospođinci, opštini Žabalj (1), Šidu kao opštinsko mesto (2) sa područnim odeljenjima u Bačincima, Berkasovu i Bikić Dolu, Subotici (1), Sremskoj Mitrovici (2) i Beogradu (1) - ukupno 12 naselja i više od 30 osnovnih škola.

Podaci iz državnog izveštaja o izvođenju celokupne nastave na jezicima manjina u srednjim školama i gimnazijama u APV su neprecizni²⁸⁰:

- Podatak da se celokupna nastava u Zrenjaninskoj gimnaziji u Zrenjaninu ostvaruje na mađarskom jeziku je netačan²⁸¹ - nastava se na mađarskom jeziku ostvaruje samo iz pojedinih nastavnih predmeta.
- Podatak da se u Gimnaziji Borislav Petrov Braca u Vršcu celokupna nastava ostvaruje na rumunskom jeziku je netačan²⁸² - nastava se na rumunskom jeziku ostvaruje za oko 90% predmeta.
- Podatak da se celokupna nastava u Gimnaziji Mihajlo Pupin u Kovačici ostvaruje na slovačkom jeziku je netačan²⁸³ - nastava se na slovačkom jeziku ostvaruje za otprilike 60% predmeta.
- Podatak da se u: Medicinskoj školi, Srednjoj poljoprivrednoj školi i u Elektrotehničkoj školi u Zrenjaninu, celokupna nastava odvija na mađarskom jeziku je netačan²⁸⁴, jer se u njima nastava iz stručnih predmeta izvodi na srpskom jeziku, a u potpunosti se na mađarskom nastava ne ostvaruje ni iz svih opštih obrazovnih predmeta.

Od septembra 2007. godine, u Subotici je otpočelo sa radom prvo gimnazijsko odeljenje u kojem će se nastava izvoditi na hrvatskom jeziku. Ovim činom, hrvatska nacionalna manjina u APV je nakon šest godina otkako je uvedeno osnovno obrazovanje na hrvatskom jeziku, dobila i pravo na obrazovanje na hrvatskom u srednjim školama. U proceduri je ispoštovano pravo na formiranje manjinskog odeljenja i kada je broj učenika potreban za njegovo otvaranje, manji od zakonski propisanog minimuma od 15 učenika. Za sada nastavu na hrvatskom jeziku pohađa 14 učenika, a nastavni program za ove učenike se za sada od postojećeg razlikuje samo u predmetu maternji jezik, koji će učenici slušati po predviđenom planu, uz dodatna 2 časa srpskog jezika, dva puta nedeljno.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

U Subotici i Senti su 2003. godine osnovane dve gimnazije za talentovane učenike sa mađarskim nastavnim jezikom²⁸⁵, a čiji je osnivač Skupština APV. Njihovo postojanje i rad su veoma značajni za mađarsku zajednicu.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine je dostavio svoje predloge Ministarstvu prosvete i sporta u vezi sa ustanovljavanjem novih osnovno i srednjoškolskih institucija i reorganizacije postojećih²⁸⁶.

Trenutno školska uprava iz Sombora ima odeljenje u Subotici. Lokalne samouprave Bačka Topola, Mali Idoš i Subotica, zajedno sa Nacionalnim savetom mađarske nacionalne manjine su tražili od Ministarstva prosvete i sporta osamostaljenje Školske uprave u Subotici, pre svega zbog specifičnosti Severnobačkog okruga, odnosno velikog broja učenika koji se školuju na mađarskom jeziku.

U školskoj upravi Banatskog okruga ne postoji nadzornik koji zna mađarski jezik.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Srednjoškolsko obrazovanje na rusinskom jeziku organizovano je u gimnaziji sa internatskim smeštajem²⁸⁷ u Ruskom Krsturu. Gimnazija inače predstavlja i jedinu rusinsku srednju školu kod nas i u svetu²⁸⁸. Pored nastave na rusinskom jeziku, a od 1990 – te godine postoje i odeljenja na srpskom jeziku.

²⁸⁰ Do podataka se došlo anketiranjem pomenutih škola.

²⁸¹ Državni izveštaj strana 143

²⁸² Državni izveštaj strana 144

²⁸³ Državni izveštaj strana 146

²⁸⁴ Državni izveštaj strana 146

²⁸⁵ Filološka gimnazija "Deže Kostolanji" u Subotici (društveno-jezički smer) i Gimnazija sa domom učenika za talentovane učenike "Boljai" u Senti (prirodno-matematički smer).

²⁸⁶ 15.06.2006. – Osnovna škola u Žitištu

²⁸⁷ Osnovana je 1970. godine. Godine 1945. godine u Ruskom Krsturu je bila osnovana prva *niža* gimnazija na rusinskom jeziku, tj. viši razredi, V–VIII, sadašnje osnovne škole

²⁸⁸ Godine 1945. godine u Ruskom Krsturu je bila osnovana prva *niža* gimnazija na rusinskom jeziku, tj. viši razredi, V–VIII, sadašnje osnovne škole

Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine

Evidentno je da se broj učenika slovačke nacionalnosti svake godine smanjuje, kako zbog smanjenja rođene dece, tako i zbog časte pojave upisa učenika u predškolske ustanove, osnovne i srednje škole sa nastavnim jezikom srpskim uz obrazloženje, da će deci biti lakše da kasnije nastave svoje školovanje.

U školskoj 2006/2007. godini je u slovačkim odeljenjima upisano 3347 učenika u osnovnim školama i 468 učenika u srednjim, što je 14,17% od ukupnog broja učenika koji slušaju nastavu na manjinskim jezicima u APV²⁸⁹

Obrazovanje na jezicima manjina na višim školama i fakultetima

Vojvođanski centar za ljudska prava

Školske 2003/04. godine na teritoriji APV više obrazovanje se ostvarivalo u 9 viših škola u Novom Sadu, Subotici, Zrenjaninu, Sremskoj Mitrovici, Kikindi i Vršcu, od kojih su 3 više tehničke škole, 1 viša poslovna škola i 5 viših škola za obrazovanje vaspitača. Od toga se nastava na srpskom i mađarskom jeziku organizuje:

- Na Višoj tehničkoj školi u Subotici.
- Na Višoj školi za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu.
- Na Višoj školi za obrazovanje vaspitača u Subotici.

Nastava se na srpskom i rumunskom jeziku:

- Na Višoj školi za obrazovanje vaspitača u Vršcu.

Visoko obrazovanje se na teritoriji APV ostvaruje na 13 fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Nastava na nekom od jezika nacionalnih manjina ostvaruje se iz određenih predmeta na sledećim fakultetima Univerziteta u Novom Sadu:

- Na Akademiji umetnosti na mađarskom jeziku.
- Na Ekonomskom fakultetu u Subotici na mađarskom jeziku.
- Na Građevinskom fakultetu u Subotici na mađarskom jeziku.
- Na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku.
- Na Učiteljskom fakultetu u Somboru na mađarskom i slovačkom jeziku, (u nastavnim odeljenjima u Subotici i u Bačkom Petrovcu).

Nastava na višim školama na teritoriji APV se ne izvodi u potpunosti u svim nastavnim predmetima na jezicima nacionalnih manjina:

- Nastava se na Višoj tehničkoj školi u Subotici i višim školama za vaspitače u Novom Sadu i Subotici ne izvodi iz svih predmeta na mađarskom jeziku, kao ni na grupi za Mađarski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i na odseku glume na Akademiji u Novom Sadu
- Na Pedagoškom fakultetu u Somboru se na slovačkom jeziku izvodi nastava iz oko 2/3 nastavnih predmeta
- Na Učiteljskom fakultetu u Beogradu u Odeljenju u Vršcu iz nešto više od polovine nastavnih predmeta na rumunskom jeziku
- U slučaju obrazovanja učitelja na rusinskom jeziku na Učiteljskom fakultetu u Somboru, pomenuti fakultet nije upisao nijednog studenta u školskoj 2004/2005, 2005/2006 i 2006/2007. godini na rusinskom jeziku²⁹⁰.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Iako broj studenata mađarske nacionalnosti na pojedinim fakultetima Univerziteta u Novom Sadu u zadnjih nekoliko godina beleži blag porast, odnos Mađara u visokoškolskim ustanovama je u poređenju sa njihovim udelom u ukupnoj populaciji u APV nizak: zastupljenost Mađara u APV je 14%, a u visokoškolskim ustanovama u 2006. godini svega 6% (od 38000 studenata bilo je svega 2300 Mađara). Opadanje broja studenata je posledica negativnih demografskih kretanja i iseljavanja, budući da deo mađarske omladine nastavlja školovanje u Republici Mađarskoj. Mala

²⁸⁹ Podatak Pedagoškog Zavoda Vojvodine, 15.12.2006.godine

²⁹⁰ Napomena uz Prvi Izveštaj Savezne republike Jugoslavije, 2002, član 14 stavovi 1-2 / 3.3 – 3.6

zastupljenost Mađara je i među nastavnicima i saradnicima pojedinih fakulteta, na primer na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu (od 92 redovna profesora samo su 3 mađarske nacionalnosti (3,3%).

Samom činjenicom, da je u zakonom o visokom obrazovanju navedeno, da se nastava odvija na srpskom jeziku, pripadnici nacionalnih manjina su, u odnosu na pripadnike većinskog naroda destimulisani i u neravnopravnom položaju, jer nemaju prilike da se upoznaju sa stručnom terminologijom na svom maternjem jeziku. Zbog šikaniranja i proterivanja profesora tokom devedesetih godina prošloga veka, broj profesora koji poznaju jezik i stručnu terminologiju na mađarskom jeziku se u značajnoj meri smanjio, a oblici nastave (vežbe, predavanja) na manjinskim jezicima su u potpunosti nestali.

Iako to nove zakonske odredbe iz ove oblasti propisuju, nije došlo do ponovnog uspostavljanja lektorata na mađarskom jeziku, kao ni na ostalim manjinskim jezicima. Lektorati su tokom sedamdesetih i osamdesetih godina, postojali, na primer, na Pravnom fakultetu u Novom Sadu²⁹¹.

Priznavanje diploma stečenih u inostranstvu takođe nailazi ne prepreke. Postoje primeri veoma otežanog i komplikovanog procesa priznavanja diploma stečenih u inostranstvu. Na primer, za priznavanje diplome stečene u Segedinu (Mađarska) propisana je obaveza polaganja 6 diferencijalnih ispita i konsultovanja još 7 katedri po pitanju eventualne potrebe za polaganjem diferencijalnog ispita. Konsultacija pomenutih 7 katedri može rezultirati obavezom polaganja čak 6+7=13 diferencijalna ispita.

Osnivanje Učiteljskog fakulteta na mađarskom jeziku u Subotici je predstavljao dugotrajan i mukotrpan proces²⁹² koji je trajao dve godine. Ministar prosvete²⁹³ je 2004. godine obavestio Pokrajinskog sekretara za obrazovanje i kulturu, da ne odobrava osnivanje fakulteta, niti otvaranje bankarskog računa ove ustanove, a pokrajinsku je odluku uputio Ustavnom sudu Republike Srbije radi ocene njene saglasnosti sa ustavom i zakonom. Ustavni sud do kraja nije razmatrao predlog ministarstva, jer se oglosio nenadležnim. Okvirni sporazum o osnivanju ovog fakulteta su potpisali Međuvladina mešovita komisija Republike Mađarske i Republike Srbije²⁹⁴, a nadležni su odobrili osnivanje jedine visokoškolske ustanove na mađarskom jeziku pod višestrukim inostranim i domaćim pritiskom, na predlog predsednika Vlade Republike Srbije.

Iako je osnivanje Učiteljskog fakulteta u Subotici prihvaćeno kao ustanovljavanje 14. fakulteta u okviru Univerziteta u Novom Sadu, postojeći Učiteljski fakultet u Somboru i Filozofski fakultet u Novom Sadu i dalje sprečavaju rad ove ustanove na mađarskom jeziku u smislu da se:

- Odbijaju imenovanje predavača i svaki oblik profesionalne saradnje.
- U osnivačkom aktu fakulteta je predviđen samo osnovni studijski program bez mogućnosti organizovanja specijalističkih, master i doktorskih kurseva, čime je onemogućena dopuna postojeće i izgradnja nove kadrovske strukture fakulteta.

Učiteljski fakultet na mađarskom jeziku nema status pravnog lica u okviru Univerziteta. Iako sa zakašnjenjem, nastava je počela tokom jeseni 2006. godine. Usled otežane koordinacije između

²⁹¹ Potrebno je napomenuti, da Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine u saradnji sa Nacionalnim savetom mađarske nacionalne manjine već četiri godine organizuje stručno-terminološke seminare za pravnike, upravo iz razloga da se zaposlenima u organima uprave, kao i sudijama i tužiocima mlađih generacije koji nisu imali prilike da na Pravnom fakultetu u Novom Sadu pohađaju pojedine predmete ili pak vežbe iz pojedinih predmeta na svom maternjem jeziku, omogući nesmetana primena mađarskog jezika u opštinama u kojima je njegova službena upotreba propisana statutom opštine. Međutim, iako su ovi trodnevni seminari veoma korisni, ne mogu zameniti nedostatak obuke na maternjem jeziku tokom školovanja.

²⁹² Započeo je 13. avgusta 2004., kad je Skupština APV donela Odluku o utvrđivanju sastava Univerziteta u Novom Sadu ("Službeni list APV", broj 14/2004), kojim je Učiteljski fakultet u Subotici uvršten u red fakulteta u okviru Univerziteta Novi Sad, sve do do 16. oktobra 2006. godine kad je Učiteljski fakultet u Subotici i zvanično otvoren.

²⁹³ Slobodan Vuksanović, 21. oktobra 2004.g.

²⁹⁴ 13. decembra 2004. u Budimpešti i 11. februara 2005. u Subotici

republičkih organa za finansije, republičkog Ministarstva prosvete i Univerziteta u Novom Sadu, do 25. novembra 2006. g. zaposleni uključujući i profesore, nisu primili nijednu platu. Ministarstvo prosvete je donelo odluku o finansiranju Fakulteta iz republičkog budžeta²⁹⁵.

Fakultet je zaključio ugovor o zakupu zgrade²⁹⁶, ali je renoviranje zgrade počelo kasnije²⁹⁷, budžetskim sredstvima Opštine Subotica i donacijama iz Mađarske. Trenutno su na raspolaganju četiri učionice i dve kancelarije, koje koristi 200 studenata i 26 zaposlenih lica. Opremljenost fakulteta je za sada minimalna, nedostaju sredstva za nastavu, biblioteka (uvoz knjiga iz Mađarske je komplikovan), nema nijedne laboratorije, što se delom može pripisati nedostatku prostorija, računara...itd.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Viši stupnjevi obrazovanja su u potpunosti nepokriveni nastavom na hrvatskom jeziku.

Ne postoji lektorat za hrvatski jezik pri sveučilištu.

Edukativni centar Roma

Škola Romoligije osnovana je pri Univerzitetu u Novom Sadu u oktobru 2004. godine i traje 1 akademsku godinu. Trenutno je pohađa treća generacija studenata.

Matica romska u APV i Edukativni centar Roma iz Subotice su poslali zahtev Sekretarijatu za obrazovanje i kulturu²⁹⁸ da se na učiteljskim fakultetima romskim studentima omogući slušanje nastave na romskom jeziku. Studenti koji bi završili studije na romskom jeziku, bili bi i prvi učitelji romskog jezika sa fakultetskom diplomom.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Iako je Odlukom Skupštine APV osnovan Učiteljski fakultet u Vršcu, sa nastavom na srpskom i rumunskom jeziku²⁹⁹, navedena institucija nije zaživela, jer je bez obrazloženja stopiran upis studenata u prvu studijsku godinu (2002. godine od strane Ministarstva prosvete), tako da i dalje funkcioniše kao odeljenje Beogradskog Učiteljskog fakulteta.

Viša škola za obrazovanje vaspitača je trenutno u fazi akreditacije, kao Visoka Pedagoška škola, u kojoj bi se na srpskom i rumunskom jeziku obrazovali vaspitači i učitelji do nivoa mastersa (akademske studije).

Školske 2006./2007. godine, u osnovnim školama u kojima se nastava izvodi na rumunskom jeziku, upisano je 1476 učenika, a u srednjim 200 učenika. Na žalost, zbog permanentnog smanjivanja broja pripadnika rumunske nacionalnosti, iz godine u godinu se smanjuje i broj učenika, što trenutno predstavlja jedan od najvećih problema rumunske zajednice. S druge strane, mnogi roditelji upisuju svoju decu (naročito onu iz mešovitih brakova) u odeljenja u kojim se nastava izvodi na srpskom jeziku, a velik je i broj porodica koje su se iselile u inostranstvo.

Kada je reč o obrazovanju Rumuna u centralnoj i istočnoj Srbiji, najveći problem predstavlja obrazovanje stanovnika koji su se deklarirali kao Rumuni koji nastavu pohađaju na srpskom, a ne na svom maternjem jeziku, rumunskom. Zbog toga je Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine poslao Ministarstvu prosvete i sporta Republike Srbije zahtev, sa potpisima i deklaracijom

²⁹⁵ 16. novembra 2005. godine

²⁹⁶ 10. septembar 2004. godine, sa Opštinom Subotica

²⁹⁷ 28. novembra 2005. godine

²⁹⁸ Maja 2007. godine

²⁹⁹ Registrovan kod Trgovinskog suda u Pančevu, sa otvorenim žiro računom.

roditelja, za uvođenje nastave na rumunskom jeziku u nekim školama. Procedura je prekinuta, jer je u međuvremenu osnovan Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

Na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu je osnovana Katedra za rusinski jezik i književnost³⁰⁰, od 1972. godine počeo sa radom i Lektorat za rusinski jezik (četvorosemestralni kurs jezika i književnosti).

Iako je broj učenika koji neguju rusinski jezik zadnjih godina znatno povećan³⁰¹ optimalan broj učenika koji bi mogao obuhvaćen nastavom na rusinskom jeziku nije postignut. U tom cilju je potrebno veće angažovanje, kako nadležnih obrazovnih institucija i Nacionalnog saveta rusinske nacionalne manjine, tako i roditelja i kulturnih institucija u mestima u kojima učenici rusinske nacionalnosti pohađaju nastavu ili vaspitno-obrazovne aktivnosti.

Preporuke

Edukativni centar Roma

- Uvesti inkluzivnu nastavu u osnovnim školama i vrtićima koje pohađaju romska deca.
- Uvesti romske asistente u vrtiće i osnovne škole koje pohađa veći broj romske dece.

Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine

- Izučavanje rusinskog jezika kao izbornog predmeta je potrebno uvrstiti kao sastavni deo obavezne nastave, a ocenu iz tog predmeta uvrstiti u prosek da bi njegovo izučavanje bilo stimulatívno za decu.
- Anketirati roditelja na početku školske godine, o tome da li žele da njihova deca izučavaju maternji jezik, bi trebalo dati veću težinu od obične rutinske obaveze.
- Negovanje rusinskog jezika bi trebalo finansijski stimulisati i regulisati, imajući u vidu da je jedan broj nastavnika angažovan samo sa 20%, 30% i 80% u nastavi - u predškolskom obrazovanju je situacija još gora jer je nadoknada minimalna ili čak i ne postoji.
- Potrebno je uspostaviti nekadašnju praksu angažovanja školskog nadzornika za nastavu na rusinskom jeziku, odnosno savetnika za rusinski jezik i književnost, koji poslednjih godina za rusinski i rumunski jezik ne postoje. Njihovo angažovanje i uloga u pedagoškom radu škola sa nastavom i negovanjem rusinskog jezika su veoma značajni kako u stručnom, tako i organizacionom pogledu: u pripremi nastavnih planova i programa, stručnom usavršavanju nastavnika, organizovanju takmičenja u znanju rusinskih učenika, izdavanju udžbenika itd.

Paragraf 3 člana 14

Normativni okvir

%

Član 15.

Ugovornice će stvoriti neophodne uslove za efikasno učešće pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu i javnim poslovima, naročito onim koji se njih tiču.

Normativni okvir

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

U vezi sa primedbom Savetodavnog komiteta u pogledu cenzusa u izbornom zakonu koji predviđa da izborna lista mora osvojiti najmanje 5% glasova birača da bi se dobilo mesto u parlamentu i da to

³⁰⁰ 1981. godine

³⁰¹ Obuhvata preko 300 učenika osnovnoškolskog stepena, više od 50 dece predškolskog uzrasta i 20 učenika srednjeg stepena.

može biti prepreka za pripadnike nacionalnih manjina, od vremena prvog izveštavanja do danas, došlo je do promena na tom planu³⁰²:

*Zakon o izboru narodnih poslanika*³⁰³ je inoviran. Po prvi put su u izbornu zakonodavstvo uvedene posebne mere. Posebne mere se odnose na kandidatske liste nacionalnih manjina, na koje se ne odnosi zakonski prag od najmanje 5% glasova kao uslov za učešće u distribuciji mandata, već one to pravo stižu ukoliko dostignu prirodni prag glasova.

Iako je ova posebna mera uvedena izmenama zakona, u Zakonu je zadržano pravilo o minimalnom broju potpisa od najmanje 10.000 birača koji podržavaju izbornu listu. Taj broj je izuzetno visok³⁰⁴ i teško ga je obezbediti za manjinsku listu. Republička izborna komisija je svojim aktom izmenila ovo zakonsko pravilo i smanjila potreban broj potpisa na listu na 3000. Potez Republičke izborne komisije je sa razlogom kritikovan, jer ovo telo nema pravo da svojim aktom menja zakonsko pravilo.³⁰⁵ Takva zakonodavna praksa svedoči o nedovoljno primišljenim potezima zakonodavca koji, prilikom inoviranja zakona ne vodi računa o celini zakonskih rešenja i njihovim praktičnim efektima.

Primenom tog pravila na izborima održanim januara 2007. godine nekoliko lista nacionalnih manjina (Savez vojvodanskih mađara, Unija roma Srbije, Romska stranka, Koalicija albanaca preševske doline, Lista za Sandžak) osvojile su poslanička mesta.

Posebne mere za liste nacionalnih manjina propisane su i *Odlukom o izboru poslanika u Skupštinu APV*.³⁰⁶ I u ovom slučaju za liste nacionalnih manjina propisan je prirodni prag, dok je za sve ostale kandidatske liste propisan zakonski prag od najmanje 5% glasova birača koji su izašli na izbore³⁰⁷. Pored toga, propisano je da se glasački listići u opštinama u kojima su jezici nacionalnih manjina u službenoj upotrebi, štampaju dvojezično ili višejezično.³⁰⁸

U pogledu zastupljenosti nacionalnih manjina u izvršnim organima vlasti³⁰⁹ valja pomenuti donošenje *Zaključka o merama za povećanjem učešća pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave od strane Vlada Republike Srbije*³¹⁰.

ZLS nije bliže definisao položaj saveta za međunacionalne odnose u nacionalno mešovitim opštinama u organizaciji lokalne vlasti, njihov odnos prema drugim organima u lokalnoj zajednici, nadležnost i dr. Ova pitanja zakon je prepustio lokalnim zajednicama da ih one uredi svojim statutima. Zbog nepotpune zakonske regulative u praksi dolazi do problema u primeni ovog zakonskog rešenja.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Donošenjem ZZPSNM i usvajanjem *Pravilnika o načinu rada skupština elektora za izbor saveta nacionalnih manjina*³¹¹ država je stvorila pravni okvir za izbor i početak funkcionisanja nacionalnih saveta nacionalnih manjina, kao tela kulturne autonomije. Mađarska zajednica je iskoristivši

³⁰² Mišljenje, član 15/164

³⁰³ Usvojenih u februaru 2004. godine, u daljem tekstu: *ZINP*

³⁰⁴ Broj potpisa koji se mora prikupiti za listu je veoma blizu prirodnog praga koji iznosi oko 12 000 glasova.

³⁰⁵ Na proteklim izborima praksa je bila različita. Neke manjinske liste, u strahu da izborni rezultat ne bude poništen zbog manjkavosti u broju prikupljenih potpisa za listu, postupale su u skladu sa zakonom (npr. Savez vojvodanskih mađara) dok su neke postupale prema pravilu koje je ustanovila Republička izborna komisija (npr. Romska partija).

³⁰⁶ Službeni list AP Vojvodine br. 12/ 2004. godine.

³⁰⁷ Član 74 stav 4 Odluke.

³⁰⁸ Član 64 stav 6.

³⁰⁹ Mišljenje, član 15/103

³¹⁰ Kraj 2006. godine

³¹¹ U martu 2002. godine

mogućnost izabrala svoj nacionalni savet³¹² koji je upisom u registar³¹³ započeo svoj četvorogodišnji mandat.

S obzirom na činjenicu, da *ZZPSNM* samo okvirno definiše nadležnosti nacionalnih saveta i reguliše samo privremena pravila izbora saveta, država je bila u obavezi da tokom protekle četiri godine donese *Zakon o nadležnostima i izboru nacionalnih saveta*, ali to nije učinila. Kao posledica toga, mandat Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine je istekao³¹⁴. Kako u nedostatku pravne regulative izbor novog saziva saveta do tog datuma nije bio moguć, Nacionalni savet Mađara je bio primoran da svoj rad nastavi kao privremeni vršilac dužnosti.

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Osvrt na Mišljenje Savetodavnog komiteta

Iako je Savetodavni komitet pozdravio činjenicu da je određeni broj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama dobio mesta u izabranim telima na lokalnom i regionalnom nivou³¹⁵, učešće pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkim i drugim vlastima nije do kraja rešeno. Oni proporcionalnu zastupljenost u predstavničkim telima, uglavnom ostvaruju u opštinama u kojima čine apsolutnu ili relativnu većinu, dok su podzastupljeni u centralnim predstavničkim telima i opštinama u kojima žive u manjem broju.

U pogledu učešća pripadnika nacionalnih manjina u javnim službama, primetno je da su više zastupljeni u opštinama u kojima čine većinu stanovništva, dok su podzastupljeni u radu službi i organa na pokrajinskom i republičkom nivou.

Svoje pravo na efiksano učešće u oblastima: obrazovanja, kulture, službene upotrebe jezika i informisanja, pripadnici nacionalnih manjina za sada najbolje ostaruju preko nacionalnih saveta nacionalnih manjina, čije su mišljenje u vezi sa gore pomenutim oblasti, dužni da uvažavaju teritorijalne lokalne samouprave ili organi države.

U vezi sa konstatacijom Savetodavnog komiteta, da u Srbiji nema određenog organa vlasti čija bi dužnost bila koordiniranje pitanjima koja se tiču manjina, da to može komplikovati napore nacionalnih manjina da stupe u kontakt i da se povežu sa odgovarajućim organima vlasti, te da se na osnovu toga vlasti republike Srbije podstiču, da uz konsultacije sa Ministarstvom za ljudska prava Državne zajednice i predstavnicima nacionalnih manjina, razmotre da li se u okviru struktura republičkih vlasti mogu uvesti neka koordinativna tela³¹⁶, treba napomenuti da je u periodu između dva izveštavanja došlo do ukidanja Ministarstva za ljudska i manjinska³¹⁷ i da je umesto njega formirana Služba za ljudska i manjinska prava³¹⁸. Ovim je činom rešavanje manjinskih pitanja u mnogome degradirano, s jedne strane ukidanjem institucije višeg ranga i njegovim svođenjem na telo sa nižim stepenom odgovornosti, a s druge zbog nesposobnosti Službe čija je funkcija koordinativna, da odgovori na postojeće zahteve i probleme manjina. Savet za nacionalne manjine Republike Srbije³¹⁹, koji je takođe preuzeo neke nadležnosti pomenutog ministarstva, pokazao se još manje delotvornim od Službe za ljudska i manjinska prava, zbog čega je manjinska politika u mnogome marginalizovana i svedena na *ad hoc* donošenje odluka, često uslovljenim političkim interesima manjinskih i većinskih lidera.

³¹² 21. septembra 2002. godine,

³¹³ 23. decembra 2002. godine

³¹⁴ 23. decembra 2006. godine

³¹⁵ Mišljenje, član 15/101

³¹⁶ Mišljenje, član 15/105

³¹⁷ U junu 2

³¹⁸ 09. juna 2006. godine, a nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore i ukidanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora

³¹⁹ Obrazovan Uredbom Vlade Republike Srbije od 16.09. 2004.godine na osnovu člana 18 *ZZPSNM*

Na pokrajinskom nivou je formiran Pokrajinski savet za nacionalne manjine sa ciljem da doprinese boljoj saradnji između pokrajinske vlade i nacionalnih saveta nacionalnih manjina.

Odredbama *ZLS* predviđeno je da se u multietničkim opštinama (u kojima pripadnici jedne nacionalne manjine čine najmanje 5% stanovništva ili pripadnici svih nacionalnih manjina 10% stanovništva) formiraju saveti za međunacionalne odnose koji bi se bavili pitanjima ostvarivanja međunacionalne ravnopravnosti. Iako je do sada osnovan jedan broj saveta, mali broj njih zaista i efikasno funkcioniše zbog brojnih problema koji se javljaju u vezi sa: njihovim nadležnostima, načinom izbora i radom.

U pogledu zakonskih rešenja koja su trebalo da uredi materiju učešća pripadnika manjina u javnom životu, do danas nije došlo do usklađivanja odredaba *ZZPSNM* sa drugim zakonima koji se tiču ostvarivanja prava manjina, na primer, u oblasti: lokalne samouprave, obrazovanja, kulture, informisanja, izbora ... Takođe postoji raskorak između odredaba zakonskih rešenja donetih na republičkom nivou i odredaba pokrajinskih propisa i odluka prema kojima pripadnici manjina u APV uživaju neka prava koja nacionalne manjine u centralnoj Srbiji nemaju.

- Primera radi: APV su donete Odluka o ispitu iz stranog jezika i jezika nacionalne manjine za rad u organima uprave; Odluka o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji APV; Odluka o višejezičkim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i o načinu upisa u iste.

Ovakav pristup kreiranju institucionalnih i zakonskih rešenja koja se tiču prava nacionalnih manjina, ukazuje na neozbiljnost i nevoljnost države da se iskreno i sistematski posveti rešavanju manjinskih problema i unapređenju njihovih prava, odnosno na potpuno odsustvo političke volje da se osmisli i donese dugoročna manjinska strategija u Srbiji. Entuzijazam iz 2000. godine, koji se očitovao u ratifikovanju *OKNM* i Povelje o jezicima i pokušaju institucionalizacije prava manjina je prošao, a mnoga deklarativno postavljena pitanja u *ZZSPNM* ostala su nerešena.

U vezi sa dosadašnjim učešćem nacionalnih saveta nacionalnih manjina u procesu donošenja odluka u oblastima: službene upotrebe jezika, obrazovanja, kulture i informisanja³²⁰ i njihovog rada i funkcionisanja, može se konstatovati sledeće:

Pitanje statusa, nadležnosti i izbora nacionalnih saveta, njihove legitimnosti, finansiranja, kao i odnosa sa organima javne uprave nije u potpunosti rešeno, te su zbog toga nacionalni saveti, uprkos svojim nastojanjima, ostali neefikasni.

Iako je to bilo predviđeno *ZZPSNM* (čl. 24), poseban zakon kojim bi se rešio način izbora članova nacionalnih saveta nacionalnih manjina do danas nije donet. Za sada se ova oblast reguliše *Pravilnikom o načinu rada Skupštine elektora za izbor nacionalnih*. Nepostojanje pomenutog zakona obesmišljava rad nacionalnih saveta, pogotovo onih kojima je zakonski istekao mandat (na primer, savetima koji su osnovani 2002. godine i do septembra 2003. godine).

Postojeći elektorski sistem glasanja, utiče na način izbora i rad nacionalnih saveta: 1. članovi saveta se biraju samo na nacionalnom nivou, čime se zaobilaze disperzivno naseljeni manjinski pripadnici, 2. prema članu 24 *ZZPSNM*, elektori na skupštini za izbor nacionalnog saveta mogu biti poslanici sa liste političkih partija koji su izabrani u sazive opštinskih skupština, Skupštinu APV i Narodnu Skupštinu. Ovakav način izbora članova daje mogućnost političkim partijama nacionalnih manjina da regrutuju svoje članove za članove saveta, čime se saveti pretvaraju u jednopartijska tela koja vrše kontrolu nad manjinskim zajednicama, predvođeni svojim liderima koji ne retko, zarad svojih i uskostranačkih interesa, trguju sa vlastima u pokrajini i Beogradu. To dovodi do rascepa i podvajanja unutar manjinskih zajednica, a razlike između manjinskih centara moći u kojima pripadnici manjina žive u većem broju i ostalih naselja u kojima ih je manje, postaju sve vidljivije.

³²⁰ Mišljenje, član 15/106

Zbog ne retke politizacije nacionalnih saveta nacionalnih manjina, neki se od njih nameću kao jedini posrednici između manjina i vlasti, dok se drugi relevantni činioци, uključujući NVO i udruženja nacionalnih manjina zaobilaze u procesima donošenja odluka³²¹. Ovo je naročito vidljivo kod brojnijih i bolje organizovanih nacionalnih manjina, na primer, mađarske i bošnjačke³²².

Postojeća struktura nacionalnih saveta, kao i način izbora njihovih članova očigledno doprinose centralizaciji vlasti unutar manjinskih zajednica, čime se prvobitna zamisao njihovog osnivanja, kao tela sa funkcijom da ubrzaju decentralizaciju u zemlji, odnosno da kao lokalni oblici vlasti stvore potrebne uslove za efektivno učešće lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u proces donošenja odluka³²³, obesmišljava.

Veliki broj nacionalni saveta nacionalnih manjina nemaju razvijene ljudske resurse i rešeno pitanje nadzora, naročito utroška finansijskih sredstava.

Pitanje finansiranja nacionalnih saveta do danas nije rešeno na pravi način, a Savezni Fond za nacionalne manjine još uvek nije osnovan. Kriterijumi raspodele budžetskih sredstava namenjeni manjinama i sistem kontrole njihovog trošenja ne postoje³²⁴.

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Bunjevci su samo deklarativno priznati u ostvarivanju manjinskih prava, naročito prilikom ostvarivanja prava na učešće u zapošljavanju organa lokalne samouprave i u strukturi pokrajinskih organa vlasti³²⁵.

Oni teško ostvaruju učešće u zapošljavanju u institucijama kulture, javnim preduzećima i organima lokalne i pokrajinske uprave, jer žive isključivo na teritoriji APV, a preko 96% u opštinama Subotica i Sombor. Ako se izjašnjavaju kao Bunjevci, nemaju prohodnost prilikom zapošljavanja na ključnim radnim mestima - mali broj Bunjevaca koji su zaposleni na ključnim funkcijama u privrednim strukturama se, ili ne izjašnjavaju kao takvi ili su ih stekli na osnovu pripadnosti političkim strankama koje su nosioci vlasti.

U pojedinim segmentima Bunjevci imaju bolju i efikasniju saradnju sa republičkim organima, nego sa pokrajinskim. Najveći problemi postoje na lokalnom nivou, jer subotička opština negira njihov nacionalni edentitet i postojanje.

- Primer je Svečana akademija povodom 25. novembra, Dana kada je održana Velika Narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena 1918. godine koju su Bunjevci organizovali u Subotici. Povodom ovog najznačajneg nacionalnog praznika Bunjevaca, odazvali su se predstavnici Republike i Pokrajine, ali ne i predstavnici lokalne samouprave, što je uobičajeni model ponašanja na lokalnom nivou.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Ne postoji legalni okvir koji bi garantovao pripadnicima manjina učešće u javnom životu ili u procesu donošenja odluka niti institucionalna praksa, na primer poznavanje jezika nacionalne manjine, koja bi osiguravala ravnopravno sudjelovanje predstavnika hrvatske zajednice u poslovima od općeg značaja. Na taj način se vrlo rijetko ostvaruje mogućnost da u okvirima političkog sustava na državnoj, a često i na lokalnoj razini, pripadnici hrvatske nacionalne manjine izravno sudjeluju u vlasti, odnosno da imaju svoje zastupnike u organima vlasti ili javne uprave. Isto se odnosi i na obrazovne i kulturne udruge, kao i na većinu medija.

³²¹ Mišljenje, član 15/109

³²² Vidi Alternativni izveštaj za Srbiju.

³²³ Mišljenje, član 15/111

³²⁴ Mišljenje, član 15/108

³²⁵ Vidi Godišnji izveštaj Ombudsmana za 2004. godinu

Hrvatska manjina u APV je gotovo ostala bez ikakve društvene moći i utjecajnosti, u smislu da ih gotovo nema nigdje u strukturama društva.

Zbog slabo izgrađene strukture hrvatske zajednice, općenito je mali broj institucija i organizacija, osobito u sferi strukovnih i civilnih organizacija. Izuzetak su nedavno ustrojeno manjinsko predstavništvo (Hrvatsko nacionalno vijeće), list „Hrvatska riječ“ i izdavačka kuća. Međutim, nijedna od njih nema značajniju financijsku potporu za svoj rad, dok se istodobno većina materijalnih sredstava namijenjena manjinskoj zajednici neopravdano i nekontrolirano sliva u ove tri ustanove.

Snažniji biljeg demokratskog ustroja u hrvatskoj zajednici ne postoji, a utjecaj političkog činitelja je prevelik.

Prava pripadnika hrvatske manjine se ostvaruju kada su u nadležnost lokalne samouprave, dok je stvar drugačija kada je u pitanju djelokrug republičkih tijela, organizacija i ustanova.

- Kod izbora sudaca i njihovog emenovanja od strane republičke skupštine je dva puta u zadnji tren izostavljeno ime kandidatkinje hrvatske nacionalnosti iz Novoga Sada³²⁶, unatoč tome što ispunjava sve stručne uvjete. Sa slučajem je bio upoznat i Ministar pravosuđa koji je obećao pozitivno rješenje ovoga slučaja, ali unatoč višestrukim obećanjima do sada ništa nije učinjeno.

Republičke vlasti odbijaju uvesti tzv. garantirana mjesta za predstavnike manjina u državnome parlamentu, kakva postoje u većini novonastalih država na području bivše Jugoslavije (Hrvatska, Slovenija, Kosovo, oba entiteta u BiH). Umjesto njih propisuju smanjenje cenzusa za partije manjina (izbornoga i broja potpisa za sudjelovanje na izborima), što bi moglo imati efekta s drugim izbornim mehanizmima, ali se ova dostignuća potiru zato što postoji samo jedna izborna jedinica tj. čitava Srbija, pa učinak toga mogu očekivati samo dvije najbrojnije manjine (mađarska u APV i bošnjačka u Sandžaku). Da je Srbija podjeljena u više izbornih jedinice, ostale manjine, koncentrirane na određenom teritorijalnom području, takođe bi mogle ostvariti bolji i lakši put u participiranju na republičkom nivou vlasti. Isto vrijedi i kada su u pitanju izbori za Skupštinu APV.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Na izborima održanima u decembru 2000. godine najznačajnija politička organizacija mađarske nacionalne zajednice, Savez vojvođanskih Mađara je učešćem u koaliciji DOS osvojila 6 mandata u Narodnoj skupštini Republike Srbije, a Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara 1 mandat. U Vladi Republike Srbije SVM-u je pripalo jedno potpredsedničko mesto. Za razliku od toga, u parlamentarnom ciklusu od decembra 2003. do januara 2007. godine mađarska zajednica nije imala svoje predstavnike u Narodnoj skupštini, jer koaliciona lista manjinskih i regionalnih stranaka "Zajedno za toleranciju" nije uspela da na izborima održanim u decembru 2003. godine pređe cenzus od 5%.

Izmenama i dopunama ZINP i uvođenjem tzv. prirodnog praga ova prepreka je za brojnije nacionalne manjine (pre svega za Mađare i Bošnjake) uklonjena, međutim parlamentarna zastupljenost malih manjina i dalje nije neresena. Na izborima održanima u januaru 2007. godine SVM je osvojio 3 mandata.

U Skupštini APV Savez vojvođanskih Mađara je u periodu 2000-2004. imao 17, a Demokratska stranka vojvođanskih Mađara 1 od ukupno 120 poslanika. SVM-u je u Izvršnom veću APV pripalo jedno potpredsedničko mesto, a predstavnici SVM-a su bili na čelu 3 pokrajinska sekretarijata (za obrazovanje i kulturu, za upravu, propise i nacionalne manjine i za privatizaciju, preduzetništvo, mala i srednja preduzeća).

Na pokrajinskim izborima održanima u septembru 2004. godine Savez vojvođanskih Mađara je osvojio 11, a Demokratska stranka vojvođanskih Mađara 1 mandat. U Izvršnom veću APV SVM-u

³²⁶ U jesen 2005. godine.

je pripalo jedno potpredsedničko mesto i predstavnici SVM-a su na čelu 4 sekretarijata (za obrazovanje i kulturu, za upravu, propise i nacionalne manjine, za privatizaciju, preduzetništvo, mala i srednja preduzeća i za zaštitu životne sredine i održivi razvoj).

Nakon lokalnih izbora održanih u septembru 2004. godine predstavnici Saveza vojvođanskih Mađara obavljaju dužnost predsednika opštine u četiri opštine (Bačka Topola, Mali Idoš, Senta i Subotica), a učestvuju u vladajućoj koaliciji u ukupno 9 opština.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

ZZPSNM predviđa da će se izbor Nacionalnih saveta regulisati posebnim zakonom, ali takav zakon za 4 godine još uvek nije donet.

Iako je *ZZPSNM* predviđeno da se prilikom zapošljavanja u javnim službama vodi računa o nacionalnom sastavu stanovništva i odgovarajućoj zastupljenosti, praksa u pogledu pripadnika makedonske nacionalne manjine pokazuje suprotno:

- Makedonska nacionalna manjina je slabo zastupljena u Pokrajinskoj upravi:
- Od 808 zaposlenih u Pokrajinskim organima uprave, samo je jedan pripadnik makedonske nacionalne manjine, što proporcionalno iznosi 0,12% u odnosu na ukupnu strukturu stanovništva APV (prema rezultatima poslednjeg popisa Makedonci su zastupljeni sa 0,58 %).
- U organima javne uprave u opštini Pančevo zaposleno je 6 Makedonaca (2,21%), a u strukturi stanovništva Makedonci učestvuju sa 4,15 % u ovoj opštini.
- Od zaposlenih u javnoj upravi nema nijednog Makedonca na rukovodećem mestu, a u vezi sa tim, Pokrajinski Ombudsman je konstatovao da su Makedonci drastično manje zastupljeni u Pokrajinskim organima uprave. Slična je situacija i u organima uprave Republike Srbije i u lokalnoj samoupravi.
- Nakon proglašenja nezavisne Republike Makedonije, zabeleženi su primeri da je dolazilo do otpuštanja Makedonaca sa radnih mesta ili do prevremenog penzionisanja službenika Makedonaca koji su radili u opštinskim organima javne uprave.

Pripadnici makedonske nacionalne manjine su iskoristili pravo na političko organizovanje i formirali su političku partiju – Demokratska partija Makedonaca sa sedištem u Novom Sadu.

Trenutno najviše aktivnost u pogledu zaštite prava makedonskog stanovništva u Srbiji sprovodi Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine. Njegovom zaslugom je tokom 2006. godine:

- Zaživela emisija na makedonskom jeziku u trajanju od pola sata na TV Pančevu
- Emisija u javnom servisu APV TV Novi Sad
- Pokrenut je postupak za formiranje makedonske radio i TV redakcije na TV Novom Sadu
- Formiran je Novinsko-izdavački centar, u kojem se štampaju listovi i knjige na makedonskom jeziku i prevode knjige autora drugih nacionalnih manjina i većinskog naroda.
- Na polju obrazovanja vrše se pripreme za uvođenje makedonskog jezika sa elementima nacionalne kulture u sredinama u kojima žive pripadnici makedonske zajednice u većem broju
- Podnet je zahtev za uvođenje makedonskog jezika i pisma u službenoj upotrebi u Opštini Pančevo i Plandište.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Na osnovu dosadašnjih javnih analiza i pokazatelja, u organima državne uprave i administraciji, od lokalne samouprave do republičkih organa, najmanje su zastupljeni pripadnici romske nacionalne manjine, odnosno zastupljeni su u zanemarljivo malom broju.

Na inicijativu Matice romske i Romske partije, Izvršno veće APV je donelo *Odluku o obrazovanju Saveta za integraciju Roma u APV*³²⁷, kao povremenog radnog tela. U Savet je imenovano 9 članova od kojih su sedmoro romske nacionalnosti. Neki od ciljeva i zadataka Saveta su da predlaže Izvršnom veću i pokrajinskim organima uprave, mere i aktivnosti koje imaju za cilj integraciju

³²⁷ 02.03.2005.godine

Roma u APV i da sagledava i daje mišljenje o merama i aktivnostima koje sprovede Izvršno veće i pokrajinski organi u procesu integracije Roma.

Savet je u saradnji sa Izvršnim većem i uz podršku OEBS-a do sada inicirao i održao brojne tribine, savetovanja, seminare i okrugle stolove na temu položaja i integracije Roma u APV, uključujući susrete sa predstavnicima državnih institucija, u cilju poboljšanja odnosa i saradnje sa Romima. Prošle godine su uz podršku Izvršnog veća, dodeljene stipendije u iznosu od milion dinara za sedamdeset studenata romske nacionalnosti na Univerzitetu u Novom Sadu i obezbeđena značajna finansijska sredstva za programe i projekte edukacije u oblasti samozapošljavanja.

Odlukom Skupštine APV³²⁸ je obrazovana Kancelarija za inkluziju Roma u APV, čiji je rad prvenstveno usmeren u četiri prioritetne oblasti, u skladu sa Deklaracijom o dekadi Roma: obrazovanje, stanovanje, zapošljavanje i zdravstvo, kao i sprovođenje i nadziranje projekata usmerenih ka poboljšanju položaja Roma.

Na izborima za Parlament Srbije³²⁹, Republička izborna komisija je donela odluku da će sve čisto manjinske partije, koje na izborima prođu tzv. prirodni prag, ostvariti pravo za ulazak u parlament, bez cenzusa. Zahvaljujući tome, u Parlament Srbije su sa po jednim mandatom ušle Unija Roma Srbije i Romska partija, što predstavlja jedinstven slučaj u Srbiji da romska nacionalna manjina ima svoje predstavnike u Skupštini.

Kada je reč o opštinskim Savetima za međunacionalne odnose, pripadnici romske nacionalne manjine su imenovani samo u nekoliko od njih i to u opštinama: Novi Bečej, Plandište, Kovačica, Apatin i Subotica.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Promenom izbornog zakona na nivou Republike, favorizovane su brojnije nacionalne manjine: Mađari, Bošnjaci, Albanci i Romi, što su izbori januara 2007. godine i potvrdili. Prirodni izborni prag za manje brojne nacionalne manjine ostaje nedostižan.

Saveti za međunacionalne odnose u lokalnim zajednicama još uvek nisu zaživeli. Ne postoji jedinstvena praksa u njihovom izboru, delokrugu rada, itd. Primera radi, u opštinama Zrenjanin, Alibunar, Apatin i Sečanj je traženo je mišljenje Nacionalnog saveta Rumuna o izboru članova za Savet za međunacionalne odnose, iako u opštini Apatin rumunski jezik nije u službenoj upotrebi. S druge strane, u opštini Vršac u kojoj je rumunski jezik u službenoj upotrebi, Skupština opštine je donela odluku o prijemu članova u Savet za međunacionalne odnose, bez ijedne konsultacije sa predstavnicima Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine.

Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

Zbog neadekvatnih zakonskih rešenja u pogledu osnivanja nacionalnih saveta, nemačka zajednica do sada nije mogla da ostvari svoja ustavna i zakonska prava i da osnuje Nacionalni savet nemačke nacionalne manjine. To nije bilo učinjeno ni posle velikog broja pokušaja i brojnih zahteva i predloga upućenih nekadašnjem Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Postoji nada da će im to omogućiti nov zakon o manjinama.

Preporuke

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- Prilikom uživanja prava na zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina, neophodno je eliminisati uticaj političkih stranaka. Izostanak učešća pripadnika bunjevačke nacionalne manjine u strukturi vlasti koja regulišu oblast obrazovanja, kulture i informisanja, ukazuje na zapostavljanje različitosti.

³²⁸ Maja 2006.godine

³²⁹ Održani 21.01.2007.godine

- Pripadnici nacionalnih manjina bi zakonski morali imati direktnu prohodnost prilikom zapošljavanja u organima lokalne i pokrajinske uprave, javnim preduzećima i ustanovama, sudovima i organima unutrašnjih poslova i to srazmerno svojoj zastupljenosti u sredinama u kojima žive prema popisu iz 2002. godine. Bilo da se radi o opštini, pokrajini ili državnoj upravi, prioritet bi trebalo da bude njihova stručnost, a ne pripadnost političkoj stranci.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Stvoriti zakonske garancije za ravnopravnu zastupljenost predstavnika manjina.
- Stvoriti pravne i institucionalne okvire za predstavljanje manjina u tijelima uprave
- Uvesti garantirana mjesta za manjine u republičkom parlamentu i pokrajinskom parlamentu
- Podijeliti zemlju na više izbornih jedinica.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

- Merama afirmativne akcije omogućiti zapošljavanje većeg broja Roma koji poseduju neophodan stepen obrazovanja u organe državne uprave.
- Omogućiti adekvatno napredovanje Roma u službama u kojima su već zaposleni.

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

- Poboljšati republičko izbornu zakonodavstvo i predvideti političko predstavljanje i malih nacionalnih manjina (slično Rumuniji ili Hrvatskoj).
- Promeniti izbornu Odluku APV i stvoriti uslove za političko predstavljanje pripadnika nacionalnih manjina.
- Poboljšati ZLS i precizirati način izbora saveta za međunacionalne odnose, njihov delokrug rada i ingerencije.

Član 16.

Ugovornice će se uzdržati od mera koje menjaju odnos stanovništva u oblastima naseljenim pripadnicima nacionanih manjina a imaju cilj ograničavanja prava i sloboda koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj okvirnoj Konvenciji.

Normativni okvir

%

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Većina izbeglica u Srbiji naseljena je u razvijenijim krajevima Srbije: oko 40% u APV i 30% u Beogradu, dok interno raseljena lica uglavnom naseljavaju centralnu Srbiju (64%), Beograd (28%) i Vojvodinu (6%).

Doseljavanje izbeglica u APV 2002. godine je uticalo na porast stanovnika stanovnika u pokrajini i delimično je kompenziralo depopulaciju APV. Naseljavanje je bilo, u teritorijalnom smislu neujednačeno, jer je najveći deo izbeglica nastanio Srem i Bačku, dok ih je veoma malo došlo u Banat. Prema popisu izbeglica iz 1996. godine u APV je registrovano 257.729 izbeglica, što je otprilike jednako broju doseljenika u APV tokom kolonizacije posle Drugog svetskog rata. U Bačkoj je od tog broja registrovano 120.737 izbeglica, u Sremu 91.272, a u Banatu 45.720.

Priliv izbeglica je uticao na narušavanja razmeštaja stanovništva, koje je do pomenutih dešavanja bilo prilično ravnomerno. One su se koncentrisale uglavnom duž linija dva autoputa – od Šida do Beograda i od Beograda do Novog Sada. Uprkos pritužbama pripadnika mađarske nacionalne manjine, statistički podaci pokazuju da je izbeglica u opštinama većinski naseljenim Mađarima bilo malo: opština Senta primila jednog izbeglicu na 100 stanovnika, a Ada i Kanjiža 1,6. Slično je sa

Kovačicom, u kojoj je nastanjen veći broj Slovaka, a koja je primila 2,2 izbeglice na 100 stanovnika. Do najvećeg narušavanja odnosa stanovnika došlo je u Sremu, u mestima koja su do tada bila naseljena pretežno Hrvatima: Hrtkovci su primili 123,3 izbeglice na 100 stanovnika, Kukujevci 117,6, Stari Slankamen 109,2, Gibarac 108,2, Sremska Rača 89,2, Jarkovac 87,4, Novi Slankamen 80,2 itd. Pripadnici hrvatske nacionalne manjine su na ovim prostorima trajno zamenili svoju imovinu sa Srbima iz Hrvatske, čime je došlo do zamene stanovnika iz Srbije i Hrvatske.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

Inicijative mijenjanja etničkog sastava stanovništva su postojale tijekom rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

U novije vrijeme je zabeležen slučaj mijenjanja etničkog sastava stanovništva u Sonti i Golubincima, jer se sprovodi izgrađivanje kuća za trajni smještaj izbjeglica u naseljima s hrvatskom većinom.

Preporuke

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Matija Gubec” i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo “Tomislav”

- Poduzeti mjere za onemogućavanje mijenjanja etničkog sastava stanovništva.

Član 17.

1. Ugovornice se obavezuju da ne ometaju pravo pripadnika nacionalnih manjina da osnivaju i održavaju slobodne i miroljubive dodire preko granica sa licima koja zakonito borave u drugim državama, posebno onim s kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički ili verski identitet ili zajedničko kulturno nasleđe.

2. Ugovornice se obavezuju da ne krše pravo pripadnika nacionalnih manjina da učestvuju u radu nevladinih organizacija, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu.

Paragraf 1 člana 17

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Saradnja pripadnika makedonske nacionalne manjine u Srbiji sa Makedoncima u drugim državama, ostvaruju se preko raznih kulturno-prosvetnih i sportskih druženja. Makedonci iz Srbije imaju dobre odnose sa Makedoncima u bivšim jugoslovenskim republikama.

- Primera radi, održan je trodnevni sastanak u Zagrebu³³⁰ na kom se razgovaralo o položaju i ostvarivanju prava Makedonaca u bivšim republikama Jugoslavije.

Pripadnici makedonske nacionalne manjine saraduju i sa pripadnicima makedonske zajednice u svetu, preko Svetskog makedonskog kongresa sa sedištem u Skoplju, a saradnju sa maticom ostvaruju preko Ambasade Republike Makedonije u Srbiji i agencije za iseljništvo Republike Makedonije, Ministarstva spoljnih poslova Makedonije, Ministarstva kulture, obrazovanja itd.

U cilju izgradnje prijateljstva između srpskog i makedonskog naroda u oblastima kulture, obrazovanja, informisanja, privredne saradnje, razmene programa itd, osnovana su multietnička društva prijateljstva. U Srbiji za sada postoje dva takva društva:

³³⁰ Decembra meseca 2005. godine.

- «Društvo srpsko-makedonskog prijateljstva „Šar – planina“ sa sedištem u Beogradu i podružnicama u svim većim gradovima Srbije.
- «Opštinsko društvo srpsko-makedonskog prijateljstva» sa sedištem u Zrenjaninu.

Nemačko udruženje Donau, Novi Sad

Podrška Nemačke pripadnicama nemačke nacionalne manjine u Srbiji je nedovoljna i selektivna. Pripadnici nemačke nacionalne manjine teško dobijaju vize za Nemačku, jer im matična zemlja ne pruža nikakve olakšice.

Češki jezik

O podršci Republike Češke govornicima češkog jezika u APV videti podatke o kulturi i učenju jezika.

Društvo Slovenaca «Kredarica», Novi Sad

Biro Republike Slovenije za Slovence u susednim i ostalim zemljama i Ministarstvo za školstvo i sport Slovenije pomažu udruženjima slovenačke nacionalne manjine u Srbiji, u vidu finansiranja kulturno-umetničkih programa, kurseva učenja slovenačkog jezika i institucionalne podrške.

Preporuke

%

Paragraf 2 člana 17

Normativni okvir

%

Primena

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

(vidi član 7)

Preporuke

%

Član 18.

1. Ugovornice će nastojati da zaključe, gde je potrebno, dvostrane i višestranne sporazume s drugim državama, posebno susednim, radi obezbeđivanja zaštite pripadnika odnosnih nacionalnih manjina.

2. Gde je to potrebno ugovornice će preduzeti mere za podsticaj prekogranične saradnje.

Paragraf 1 člana 18

Normativni okvir

%

Primena

Vojvodanski centar za ljudska prava

Bilateralni ugovori o uzajamnoj zaštiti manjinana, koji sadrže i odredbe o očuvanju i negovanju jezika, do sada su sklopljeni sa: Rumunijom, Mađarskom, Hrvatskom i Makedonijom, ali komisije zadužene za saradnju još uvek nisu profunkcionisale.

Aktivnosti pojedinih manjinskih udruženja koje obuhvataju prekogranične kontakte se sufinansiraju iz budžeta APV, sa veoma skromnim finansijskim sredstvima.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Mađarske o zaštiti prava mađarske nacionalne manjine koja živi u Srbiji i Crnoj Gori i srpske nacionalne manjine koja živi u Republici Mađarskoj je potpisan 21. oktobra 2003. godine u Budimpešti. Nakon ratifikacije od strane Parlamenta Republike Mađarske i Skupštine Srbije i Crne Gore, Sporazum je stupio na snagu 26. juna 2004. godine.

Na osnovu člana 16. Sporazuma za praćenje sprovođenja odredaba Sporazuma, osnovana je Međuvladina mešovita komisija za nacionalne manjine. Pored predstavnika vlada dveju država, Komisiju čine i predstavnici nacionalnih manjina tj. predsednik Nacionalnog saveta mađarske nacionalne i predsednik Samouprave Srba u Republici Mađarskoj.

Prema odredbama Sporazuma Međuvladina mešovita komisija se sastaje najmanje jednom godišnje. Od svog osnivanja Komisija je održala dve sednice³³¹. U 2006. godini se bez obzira na gore navedenu obavezu Komisija nije sastala. Zapisnicima sa do sada održanih sastanaka Komisije, Srbija je u vidu preporuka preuzela značajan broj obaveza u cilju poboljšanja položaja mađarske nacionalne manjine, ali ih je samo delimično ispunila.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine

Republika Srbija je potpisala juna meseca 2004. godine Sporazum sa Republikom Makedonijom o zaštiti prava srpske nacionalne manjine u Republici Makedoniji i makedonske nacionalne manjine u Republici Srbiji. Do danas još nije formirana zajednička komisija za praćenje sporazuma.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

Hrvatska manjina nije bila uključena u izradu Međudržavnog sporazuma o zaštiti manjina između Republike Srbije i Republike Hrvatske, premda je predmet regulacije istog. Unatoč sklopljenome sporazumu, vlasti Republike Srbije odbijaju provoditi njegove odredbe (npr. o garantiranom predstavljanju hrvatske manjine u republičkom parlamentu).

Nacionalni savet rumunske nacionalne manjine

Iako je 2003. godine potpisan i ratifikovan međudržavni sporazum Srbije o zaštiti manjina sa Rumunijom, još uvek nije formirana Mešovita komisija.

Preporuke**Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine**

- Radi poboljšanja efikasnosti ispunjavanja preporuka koje se usvajaju na sednicama Međuvladine mešovite komisije, bilo bi potrebno da, posle potpisivanja zapisnika sa sednice komisije, Vlada Republike Srbije u formi zaključka naloži svim resornim ministarstvima da preduzmu mere u cilju sprovođenja preporuka.

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Matija Gubec" i Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo "Tomislav"

- Provoditi međudržavni sporazum o međusobnoj zaštiti manjina u praksi.

³³¹ 13. decembra 2004. godine u Budimpešti i 10. novembra 2005. godine u Subotici

Paragraf 2 člana 18

Normativni okvir

Primena

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Problemi sa kojima se susreće bunjevačka zajednica u ostvarivanju svojih prava onemogućavaju kvalitetnije unapređenje prekogranične saradnje sa Bunjevcima koji žive u susjednoj Republici Mađarskoj, Hrvatskoj i Federaciji Bosna i Hercegovina³³².

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Između Srbije i Crne Gore i Republike Mađarske je potpisan Sporazum o naučnoj i tehnološkoj saradnji³³³. Nakon ratifikacije od strane Parlamenta Republike Mađarske i Skupštine Srbije i Crne Gore, Sporazum je stupio na snagu³³⁴, a njim (čl. 8) je predviđeno da Mešovita komisija za naučnu i tehnološku saradnju donosi dvogodišnji program saradnje. Kako taj dokument do ovog trenutka nije donet, a Sporazum u praksi još uvek nije zaživeo.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine

Tokom 2006. godine održano je nekoliko skupova Evropskog romskog foruma, koji je osnovan pri Savetu Evrope i čiji su članovi i Romi iz APV i Srbije.

Između romskih organizacija u regionu su uspostavljeni saradnja i pojedine zajedničke manifestacije, koje su posebno u oblasti kulture dobile tradicionalni karakter, poput susreta evropskih romskih Kulturno umetničkih društava u Hrvatskoj, Poljskoj, u Indiji.

Preporuke

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

- Bilateralnim sporazumima i zvaničnom diplomatijom bi trebalo unaprediti međudržavnu saradnju između pripadnika bunjevačke nacionalne zajednice u susjednim zemljama.

Član 19.

Ugovornice se obavezuju da poštuju i da sprovode načela sadržana u ovoj okvirnoj Konvenciji i da, gde je potrebno, unesu samo ona ograničenja, restrikcije ili ukidanja koji su određeni međunarodnim pravnim instrumentima, posebno Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, u meri u kojoj su od značaja za prava i slobode koji proizilaze iz pomenutih načela.

%

³³² Prema našim saznanjima u Republici Hrvatskoj živi preko 400 000 Bunjevaca, ali se ne izjašnjavaju kao Bunjevci, budući da nisu priznati kao posebna nacionalna zajednica. Priznavanja Bunjevaca kao posebne nacionalne zajednice u Mađarskoj bilo je neuspešno.

³³³ 14. septembra 2004. godine u Beogradu

³³⁴ 26. februara 2005. godine

Osvrt na Rezoluciju ResCMN (2004) 12³³⁵**O sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina od strane Srbije i Crne Gore**

Nakon fundamentalnih promena koje su doživele konstitutivne strukture i odlučnih koraka koje su preduzele vlasti u Srbiji da zaštite manjine u oblastima kao što su prava na polju obrazovanja i jezika, donošenjem *Povelje Državne zajednice o ljudskim i manjinskim pravima* i *ZZPSNM* koji su predstavljali dobru osnovu za primenu *OKNM* – naročito zbog inovacija u vidu osnivanja nacionalnih saveta nacionalnih manjina, početni entuzijazam je nestao, naročito nakon promene političke klime u zemlji uslovljene: ubistvom premijera Zorana Đinđića, raspadom Državne zajednice Srbija i Crna Gora, prekidanjem pregovora sa Evropskom unijom, tenzija oko budućeg statusa Kosova.

Na pravnom polju i dalje postoji niz nedostataka, a pravni status zakonodavstva u vezi sa nacionalnim manjinama i nije rešen. Odredbe *ZZPSNM* još nisu usklađene sa drugim zakonima koji regulišu ostvarivanje prava nacionalnih manjina, na primer, u oblastima: lokalne samouprave, obrazovanja, informisanja, kulture i izbora, a neusklađene su i odredbe republičkih zakona i pokrajinskih odluka.

Na međuetničke odnose i dalje utiču recidivi teškog nasleđa prethodnog režima i teški društveni uslovi, a od vremena prvog izveštavanja, kada je konstatovan vidljiv napredak u suzbijanju međuetničkih sukoba, u APV je došlo do eskalacije međunacionalnih incidenata, koji su svoj vrhunac doživeli 2004. godine, nakon martovskih dešavanja na Kosovu u kojima je izvršeno nasilje nad srpskim stanovništvom. Broj incidenata je od tada beležio trend opadanja, što je u mnogome bilo uslovljeno internacionalizacijom pomenutog problema. Napori na izgradnji tolerancije i poverenja su vidljiviji u APV nego u Srbiji. Iako je došlo do izvesnog poboljšanja u sprovođenju efikasnog istražnog postupka, snage reda i mira bi trebalo da posvećuju više pažnje ovom pitanju. U pogledu sprečavanja nasilnih incidenata, među kojima se u Rezoluciji posebno apostrofira na mađarsku nacionalnu manjinu, pažnju bi trebalo skrenuti i na zaštitu Roma³³⁶, Albanaca, Aškalija i Hrvata koji su takođe bili i ostali predmet nasilja.

Podatke o zastupljenosti Bošnjaka, na teritoriji uže Srbije i Sandžaka i drugih nacionalnih manjina u snagama reda i mira i u redovima sudstva, videti član 15 (u ovom i Alternativnom izveštaju za Srbiju).

Potreba za sprovođenjem i primenom zakonodavnih i praktičnih mera kako bi se poboljšalo sprovođenje principa nediskriminacije i potpune delotvorne jednakosti i dalje postoji. Problem se kao i ranije očituje u oblasti zdravstvene zaštite, stanovanja, obrazovanja i zapošljavanja, ali i u postojećoj praksi upisivanja romske dece u specijalne škole. Teškoćama sa kojima su se susretala raseljena lica i Romi, pridružuje se problemi lica koja će po sporazumu o readmisiji biće vraćena iz zemalja EU, a kojih će prema nezvaničnim procenama biti između 80.000 i 120.000 lica.

Razlike u ostvarivanju prava pripadnika manjina na očuvanje jezika i kulture u različitim regionima u Srbiji su i dalje vidljive, a ovo se posebno odnosi na razlike u uživanju prava koje imaju manjine u APV, u odnosu na Vlahe i u severno-istočnoj Srbiji.

³³⁵ Usvojena 17. novembra 2004. godine od strane Komiteta ministara na 904-tom sastanku yamenika ministara

³³⁶ Za više informacija o diskriminaciji Roma u Srbiji potražiti informacije u Centru za prava manjina: www.mrc.org.yu